

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

תולדות

מאוצר שיחותיו ומאמרו
של הרה"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו יששכר שמואל שליט"א

התשפ"ו

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמוחה

לעילוי נשמת מר אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה "נהר שלום" תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמוד התפילה ענוותן כהלל
שייף עייל שייף נפיק
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
כמוהר"ר **שלום אהרן שמואל** זצוק"ל
ב"ר **שמואל ורחל** ז"ל
נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית
מרת **שולמית רחל שמואל** ז"ל
בת **נחמיה ומוזל** ז"ל
נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרן הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.ג.צ.ב.ה.

הלכות שבת

תוספת שבת

- א. צריך להשתדל להוסיף מחול על הקודש דהיינו שיקבל עליו שבת קודם השקיעה בזמן כלשהו אפי' שתי דקות.^א
- ב. מצות תוספת שבת מראה חביבות מצות שבת, והוא דוגמת החתן היוצא לקראת הכלה. ועי' בא השפע הרוחני והגשמי לכל השבוע, ויש להכין עצמו ברוחניות לקבל קדושת השבת. והוא זמן מוכשר לשוב בתשובה לפני השי"ת, ועל ידי התשובה יקבל קדושת השבת בתוספת אור.^ב
- ג. מי שקיבל עליו תוספת שבת לפני השקיעה, מותר לו לומר לישראל חבירו שעדיין לא קיבל עליו שבת, לעשות לו מלאכה, ומותר ליהנות מאותה מלאכה בשבת.^ג

עיונים והארות

במנחה גדולה כן, ומ"מ אין לזוז מדברי הפמ"ג שאף במנחה גדולה לא נופלים על פניהם.

וכתב שם הכה"ח וע"כ האוכל פת ביום ששי משעה חמישית ולמעלה אין לומר על נהרות בבל כי אם שיר המעלות בשב"כ. וכו'. וכ"כ המשנ"ב (ס"ק א').

בליקומי אמרים (להמגיד ממעזריש ז"ע, אות ס) מובא, בערב שבת בתפלת מנחה וקבלת שבת מעלין כל אותן הדיבורים והמצוות של כל השבוע, שאז הוא עליית העולמות.

ובספר ילקוט עטרת צבי (עמ' ריב) מובא בשם הרה"ק רצ"ה מזידיטשוב זצוק"ל שאמר, צריך האדם להתפלל תפלת המנחה בערב שבת בלב נשבר, והוא תיקון על שבוע העבר, וגם על ידי זה יהיו כל התפילות של שבת בהתלהבות.

ג. **מנהג** לבישת הטלית בערב ובלייל שבת כבר נזכר בגמ' שבת (כה): "ר' יהודה בר אלעאי בערב שבת מתעטף בסדינין המצויצין ודומה למלאך ה' צבאות. וכן הביאו הרמב"ם (פ"ל מהלכות שבת ה"ב): איזהו כבוד [שבת] זה שאמרו חכמים... ומתעטף "בציצית" ויושב בכבוד ראש ומייחל להקבלת פני שבת. וכ"כ בשער הכונות (דף סו ע"ב) תלך לביתך ותתעטף בטלית מצויצת.

והחיד"א בברכי יוסף (סי' ח) הביא בשם המקובלים שהקפידו מאוד שלא להתעטף בטלית אחר שקיעת החמה.

ד. **כן** מנהג ק"ק חסידי בית אל שבעיר קדשנו ירושלים תובב"א, וכן מנהגם בכל ערב יו"ט, ורק לובשים טלית לבד, וכן מנהגנו בק"ק חסידים "נהר שלום" תכב"ץ, וכן כתב בספר אור צדיקים להרמ"פ בדיני תפילת מנחה (סי' כה אות ח), וכן מובא בספר שומר אמונים למהר"י אירגאס בשו"ת (סי' ז), וכן כתב הגאון חיד"א בקשר גודל (סי' ג אות כח), וכן כתבו גורי האר"י, וכן כתב הגאון בא"ח (ש"א פר' וירא אות כג), וכן הביא הרב כה"ח (סי' כה ס"ק ק, ובסי' רסז ס"ק א), ודלא כמ"ש הרב נגיד ומצוה (דף כב), וכהרב חמדת ימים (פ"ד דשבת) וכהרב משנת חסידים

יא. **כן** כתב בשער טעמי המצוות (פ' עקב) בשם רבנו האר"י וז"ל "גם אזוב על השלחן מבריה כל מיני מזיקים, וזאת הקליפה (היא אסימון) פלוגית המסתלקת ע"י מים אחרונים) בכללם, שכן אזוב גימטריא י"ו כנגד י"ה שזכרם זה פעמים" עכ"ד.

וכ"כ בא"ח (ש"א פ' אמור אות י) ויש נוהגים להניח על השלחן כלי שיש בו אזוב, וכ"כ בשם רבנו האר"י ז"ל, ומנהג יפה ונכון הוא, דהאזוב הוא בסוד היסוד הנקרא צדיק, סימן לדבר וצדיק על שלחן יבא עכ"ל.

וכן ראיתי בשולחני של זקן המקובלים רבנו יצחק כדורי זצוק"ל שהיה לו כלי מיוחד וחשוב והיה שם בו זעתר - אזוב והיה מונח כל הזמן על השלחן גם שלא בשעת הסעודה. ודע שכתב מו"ר הפת"ע שמה שכתב רבנו האר"י שישם אזוב על השלחן הכוונה לכוונת האזוב ולא רק לאזוב עצמו.

יב. **שעה"כ** (דף סב ע"ד), בא"ח (ש"ב פר' לך לך אות יט), כה"ח (סי' רס ס"ק כג).

א. **שו"ע** (סי' רסז סעי' א), כה"ח (שם ס"ק ב). ובבה"ל (ד"ה אין נופלין) כתב דדעת הר"ן דרך במנחה קטנה לא נופלים על פניהם אבל במנחה גדולה כן, ומ"מ אין לזוז מדברי הפמ"ג שאף במנחה גדולה לא נופלים על פניהם.

וכתב שם הכה"ח וע"כ האוכל פת ביום ששי משעה חמישית ולמעלה אין לומר על נהרות בבל כי אם שיר המעלות בשב"כ. וכו'. וכ"כ המשנ"ב (ס"ק א').

ב. **כתב** בשער הכונות (דף ס"ב ע"ב): מעת תפלת המנחה בערב שבת מתחילין העולמות לעלות ולהכלל זה בזה.

וכ"כ החיד"א (מורה באצבע, סי' ד, סעי' קמ), ויתפלל מנחת ערב שבת קודש כהוגן כי הוא זמן גילוי אורות שבת קודש בשמים ממעל.

שו"ע (סי' רסז ס"א), כה"ח (שם ס"ק ב). ובבה"ל (ד"ה אין נופלין) כתב דדעת הר"ן דרך במנחה קטנה לא נופלים על פניהם אבל

למשמש הבגדים בע"ש

א. מצוה למשמש בבגדיו בערב שבת סמוך לחשיכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת, ואפילו מי שיש לו בגדים מיוחדים לשבת יזהר בזה, שאפשר שנתן בהם חפץ של מוקצה במוצאי שבת שעבר א.

ב. יש אומרים שלכתחילה לא יניח בעצם יום שב"ק שום דבר בכיסו שמא ישכח ויצא עמו³.

עיונים והארות

שוקעת ובעת שקיעתה ממש אז תסגור עיניך ותשים ידך השמאלית על החזה ויד ימינך ע"ג יד שמאלך ותכוין באימה ביראה כעומד לפני המלך לקבל תוספת קדושת השבת. עכ"ל. וכ"כ בסידור הרש"ש (סידור היר"א ח"ב דף ז) וז"ל: אח"כ יאמר בואו ונצא לקראת שבת מלכתא לחקל תפוחין קדישין ויצא לשדה ויעמוד במקום גבוה ויחזיר פניו לצד מערב ובשקיעת החמה יסגור עיניו וישים ידיו על החזה ימנית על השמאלית ויעמוד באימה וביראה כמי שעומד לפני המלך לקבל תוספת קדושת שבת ויכוין כי חק"ל ג' יאהויה"ה יאהדונה"י גם מילוי ד' שמות דעסמ"ב עם עשר אותיות והויה"ה ג' חק"ל גם שם ס"ג ועשר אותיותיו ושם אדני"י ג' חק"ל וישים לנגד עיניו ד' שמות עסמ"ב שהם בחי' אבי"ע.

ומה שכתבו שזמן תוספת דהיינו שיקבל עליו שבת קודם השקיעה בזמן כלשהו אפי' שתי דקות - כן מבואר בשו"ע (שם) וז"ל: י"א שצריך להוסיף מחול על הקודש; וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות; והזמן הזה שהוא ג' מילין ורביע, רצה לעשותו כולו תוספת, עושה. רצה לעשות ממנו מקצת, עושה; ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש. עכ"ל. וכן מבואר בלשונות הראשונים (עי' בחז"ע שבת א, הלכות הדלקת נרות הלכה ח, והלכות בין השמשות וקבלת שבת הלכה א).

ב. בתיקוני זוהר (דף לח ע"א. ודף פה ע"ב) איתא, כל המוסיף בשבת מוסיפין ליה, ודא תוספת נשמה יתירה, ואיהי תוספת רוחא קדישא, וכל הגורע גורעין לו ההיא נשמה יתירה.

ובס' יסוד ושורש העבודה (שער ח פרק א) מובא, וראוי לאדם להתנהג את עצמו בכל ערב שבת קודש להוסיף מחול על הקודש בכל מה דאפשר, כמבואר בתיקונים (תיקון מח דף פה ע"ב) וז"ל: צריך בר נש לשנויי בלבושין, בשרגא, במאכלין, וצריך למהוי מוסיף מחול על הקודש, וכל המוסיף מוסיפין ליה נפש יתירה בשבת, וכל הגורע גורעין ליה ההיא נפש יתירה ח"ו עכ"ל.

בס' שער רוח הקודש (להאר"י ז"ל, דרוש א דף יח) מובא, גם ביום שבת קודש כל מי שהוא זוכה להיות לו סוד תוספת שבת בנפשו, אין עוונותיו מתגלים במצחו ביום שבת, כי אין אחיזה אל החיצונים ביום שבת קודש במי שיש בו תוספת שבת.

בספר אור החיים הק' (שמות לא, טז) עה"פ 'ושמרו' בני ישראל וכו' 'לעשות' את השבת כתב: "על דרך אומרם ז"ל שצריך להוסיף מחול על הקודש, ולא לימנע ממלאכה אחר שיגיע ויתנוצץ יום השבת, אלא צריך להכין עצמו בקדושת שבת ויצא כחתן לקראת כלה, ויהיה יושב 'ומשמר' עד שיגיע

(מסכת תוספת שבת פ"א משנה א'), ועיין עליו באורך הטעם בספר שומר אמונים (שם) וירוח לך.

א. שו"ע (סי' רסא סעי' ב) וז"ל: י"א שצריך להוסיף מחול על הקודש. ובבית יוסף (שם) מבאר שכן הוא דעת הרי"ף והרא"ש. וכתב המג"א (ס"ק ח), והוי מצות עשה דאורייתא. וז"ל המחצית השקל, על כרחך המחבר שפסק שצריך להוסיף, על כרחך צריך לומר דאפילו עשה מן התורה יש בו, כהפוסקים החולקים על הרמב"ם.

וכתב הביאור הלכה (ד"ה מתחילת) הטעם דמקבלין תוס' שבת לפני השקיעה, ולא ממתינין עד קודם הלילה, שלגבי מלאכת שבת שהוא איסור תורה, מחמירים וחוששין לשיטת הגאונים 'דמשתשקע החמה' היינו משעה שהחמה נתכסה מעיני בני אדם, אז מתחיל זמן בין השמשות, על כן מוסיפין התוספת שבת איזה זמן קודם השקיעה.

וכתב המשנ"ב (סי' רסא ס"ק כג), ומי שמחמיר על עצמו ופורש עצמו ממלאכה חצי שעה או על כל פנים שליש שעה קודם שקיעה אשרי לו, דהוא יוצא בזה ידי שיטת כל הראשונים, ע"כ. ועיי"ש בדבריו דהיינו כיון דלשיטת היראים השקיעה מתחיל י"ג דקות וחצי קודם השקיעה, על כן יש להוסיף איזה זמן מקודם.

ובמשמרת שלום (קאדינאו, סי' כו, אות א-ב), כתב, כשמקבל עליו תוספת שבת, טוב שיוציא בפיו מה שגמור בלבו, כי ידוע מרז"ל שהדבור הוא ענין גדול לפעול בעולמות העליונים, ומלבד זה כמה וכמה אנשים שנשכח מהם ענין זה לגמרי, ובזה רמי אנפשיה ומדכר להוסיף מחול על הקודש, ומכוין לקיים בזה מצות בוראו... ויאמר בזה הלשון: "הריני מוסיף מחול על הקודש לקיים מצות תוספת שבת כמו שצוני הבורא ית"ש בתורה הקדושה זכור את יום השבת לקדשו, שמור את יום השבת לקדשו, כאשר צוך ה' אלקיך, ליקבה"ו וכו' ויהי נועם וגו', רבון העולמים זכני לשמור ולקיים את יום השבת כהלכתו ולשוב בתשובה שלמה לפניך. ואל תתמה שלא מצאנו נוסח מהקדמונים על זה, דהנה ידוע שרבותינו הקדושים הבעש"ט ז"ל ותלמידיו הק' היו מקדימים מאוד לקבל שבת, ובעת שהיו אומרים סדר קבלת שבת כנהוג, היה קודם בין השמשות בודאי, כי באמת נראה כי כל ענין סדר קבלת שבת נתקן שיאמרו זה בזמן תוספת שבת, על כן לא היה נצרך כמעט אמירה אחרת לזה, מה שאין כן עתה.

וב"כ בשעה"כ (דף סד ע"ג) וז"ל: ותעמוד מעומד במקום א' בשדה ואם יהיה על גב הר אחד גבוה הוא יותר טוב. ויהיה המקום נקי כפי מה שצריך מלפניו כמלא עיניו ומאחריו ד' אמות וכו'. ותחזיר פניך כנגד רוח מערב ששם החמה

ג. גם ברוחניות יעשה כן, שיפשפש במעשיו ע"ש עם חשיכה כדי לקבל השב"ק כראוי.

מאמרי הזוה"ק

ח"א קל"ה ע"א

תָּא חַזִּי, מַה בְּתִיב לְעִילָא, (בראשית כה) וְאַלֶּה תּוֹלְדוֹת יִשְׁמָעֵאל, דְּאִינוּן תְּרִיסַר נְשִׂאִין ואמר בא וראה מה כתוב למעלה, ואלה תולדות ישמעאל, שהיו י"ב נשיאים, לְבִתָּר אָמַר וְאַלֶּה תּוֹלְדוֹת יִצְחָק [א], סְלָקָא דַּעְתָּךְ דְּכִינוּן דְּבִתִּיב בֵּיהּ בִּישְׁמָעֵאל דְּאוֹלִיד תְּרִיסַר נְשִׂאִין, וְיִצְחָק אוֹלִיד תְּרִין פְּנִין, דְּדָא אֶסְתַּלַּק וְדָא לָא אֶסְתַּלַּק אח"כ אמר ואלה תולדות יצחק, שמא יעלה על דעתך כי כיון שכתוב בישמעאל שהוליד י"ב נשיאים, ויצחק הוליד רק ב' בנים, שישמעאל נתעלה עי"ז, ויצחק לא נתעלה במעלה כמוהו. **עַל דָּא בְּתִיב ע"ז** אומר הפסוק **מִי יִמְלֹל**

עיונים והארות

שבת עליו, וכל שיש לו היתר, מותר אמירה.
א. ואלה תולדות יצחק בן אברהם. אברהם הוליד את יצחק. הנה הדקדוק ידוע, מה בעי' ללמדנו שאברהם הוליד את יצחק. גם יש לדקדק, היה ליה לומר אברהם הוליד יצחק, מאי את. ונראה לפרש בדרך הרמז, דהענין הוא שהשי"ת ב"ה ברא כל העולמות כדי להטיב לברואיו שכן דרך הטוב להטיב, ורצונו יתברך היה שיתנהגו בריותיו זה עם זה ג"כ במידת החסד ולהדבק בדרכיו, כמארז"ל מה הוא רחום אף אתה רחום וכו' ועי"ז הם נעשים מרכבה למידת החסד ולמידת הרחמים ויומשכו עליהם חסדים גדולים ורחמים פשוטים ממקור הרחמים. והנה עשרה דורות מנח עד אברהם, והם קלקלו מעשיהם עד שבא אברהם אבינו ע"ה וקיים העולם ע"י שאחז במידת החסד להאכיל ולהשקות לכל באי עולם, ולמד את בני דורו שיתנהגו במידת החסד זה עם זה. אח"כ בא יצחק בנו ואחז במידת הגבורה והפחד, ולמד את בני דורו שייראו ויפחדו מלפני הבורא ית"ש ושיתנהגו העולם במידת הפחד בכדי שידעו שיש דין ויש דיין.

והנה חלילה לחשוב שכל אחד מהצדיקים הנ"ל אחז רק במידתו, כי זה היה ח"ו פירוד כידוע, אלא שכל אחד אחז במידתו וכל שאר הספירות היו כלולים במידתו רק שהיו בטלים במיעוטם נגד המידה שהוא החזיק בה. אח"כ בא יעקב ונעשה מרכבה למידת הרחמים, מידה הממוצעת בין חסד וגבורה והכריע ביניהם והטה כלפי חסד שיכריע קו הימין וישיוכללו החסדים בגבורות, ועי"ז נתקיים העולם ויתקיים לעולם שיתנהגו העולם במידת הרחמים. וזה נוכל לרמוז שיתף הקב"ה מידת הרחמים למידת הדין כנ"ל. (מאור ושמש פרשת תולדות)

השבת 'לעשותו', פי' לקיים מעשים הצריכים בו. עוד ירצה באומרו 'לעשותו' את השבת כי מה שמוסיף מחול על הקודש יסכים ה' לקרותו שבת, ונמצא זה האיש עושה שבת ממש, כי שעות מיום ו', וגם שעות מיום א' שהם חול, בני ישראל עושים אותם שבת.

בספר תורת שבת (פרק א. אות כד) מובא בשם הר"מ מקוברין זצ"ל: על ידי תוספת שבת שאדם מוסיף מחול על הקודש משפיע לו הקב"ה כל טוב בעינינים גופנים ועל ידי תוספת זו שמוסיף מחול על הקודש נקל לו לאדם להעלות גם את הגופני שהוא חול, לרוחני שהוא קודש.

בספר סידורו של שבת (שורש א ענף ג עלה ה) כתב: אם אדם זוכה באלו השעות שתיים שמוסיפין מחול על הקודש, כמו שכתוב בשו"ע, לזכך ולטהר נפשו וגופו לנקותו מכל מום רע, ותאוות ומדות רעות התלויות בלב, והכל על ידי הבושת ובתשובה נכונה לפני המלך ה' הרוצה בתשובה, אז כשיגיע גודל זיו הדרת אור קדושת השבת, המבהיק ומאיר ובא לכל העולמות, יאיר על נפשו ושורש חלקו בעולמות עליונים מאור הזה ובכח אור הזה יברך ויהלל וישבח ויפאר למלך הכבוד ברוב עוז וחדוה בקדושה ובטהרת הלב, אשרי מי שזוכה לזה. ועי' בספר נפש שמשון (שבת קודש) שכ' דכפי מה שאדם מקבל את השבת כך יראה משך השבת שלו.

ג. **שו"ע** (סי' רסג סעי' יז): י"א דמי שקיבל עליו שבת קודם שחשכה, מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה, ע"כ. והטעם כתב במג"א (ס"ק ל), דהא אי בעי לא היה מקבל

גְבוּרֹת יְהוָה, דָּא יִצְחָק פי' זהו יצחק שהיה מבחי' גבורות ז"א הנקרא יהו"ה, והגבורות כלולות מב' בחי', א' בחי' הפנימיות בסוד הקדושה שממנה יצא יעקב ותולדותיו, ב' החיצוניות שממנה יצא עשו ותולדותיו, **וְיִצְחָק אָפִיק לִיה לְיַעֲקֹב דִּהְוָה אִיהוּ בְּלַחֲדוּי יִתִּיר מִכְּלָהוּ, דְּאוּלִּיד תְּרִיסַר שְׁבַטִין, קִיּוּמָא דְלְעִילָא וְתַתָּא** ויצחק הוליד את יעקב בקדושה שהיה הוא לבדו שקול יותר מכולם, שהוליד י"ב שבטים שהם הקיום של מעלה ושל מטה. **אֲבָל יִצְחָק לְעִילָא בְּקִדּוּשָׁה עֲלָאָה** (ס"א וְיִשְׁמַעֲאֵל) ואם תאמר כי מכיון שיצחק הוליד גם עשו אם כן תחשוב שהוא בינוני, ונמצא חציו בקדושה וחציו בצד אחר, ח"ו, לא כן, אלא יצחק היה למעלה בקדושה העליונה של הגבורה דז"א. ואם תאמר א"כ גם עשו יהיה למעלה, לזה אמר **וְעֵשָׂו לְתַתָּא** ר"ל עב"ז יצא עשו למטה בקליפות כי הוא יצא מסיגי ופסולת הגבורות של יצחק, **וְעַל דָּא כְּתִיב, מִי יִמְלֹל גְבוּרֹת יְהוָה** פי' מי יכול לספר ענין רבוי גבורות הקדושות של יצחק אשר משתלשלות ברבוי מדרגות, עד שיצא מהם עשו ותולדותיו בקליפה. **יִשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ, דָּא יַעֲקֹב כִּד אֶתְדַבֵּק שְׁמֵשָׁא בְּסִיחָרָא כְּמָה כְּכִנְיָא נְהִירִין מְנִיחֵהוּ** זה יעקב שנאמר בו ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, והיינו כשמתיוחד ז"א שהוא סוד יעקב הנקרא שמש, בלבנה שהיא סוד רחל והיינו המלכות, ואז הרבה כוכבים שהם כללות נשמות ישראל מאירות מהם, ששרשם הן הנשמות של י"ב שבטי י"ה, וכשמאירות נשמות ישראל אז הן משמיעות תהלתו של הקב"ה.

ח"א קל"ז ע"א

דָּבָר אַחֵר, וַיַּעֲתֵר יִצְחָק מפרש שלשון ויעתר פי' חתירה, והענין הוא שהזכות שיש לו מגעת עד היכל הזכות ויצחק חתר חתירה להגיע עד המזל העליון שהוא בכתר. **דְּצִלִּי צְלוּתִיהּ, וְחֲתַר חֲתִירָה לְעִילָא לְנָפִי מוֹלָא עַל כְּנִין** [ב] ע"י שהתפלל תפילתו ועי"ז חתר חתירה למעלה עד הכתר אל המזל העליון להתפלל על הבנים, **דִּהָא בְּתַהוּא אֶתֶר תְּלִיין כְּנִין** שהרי בזה המקום שהוא מזל העליון תלויה לידת הבנים,

עיונים והארות

א. שיעשה לו עזר מה שהוא כנגדו, שסוד הגבורות הם נגדיים לחסדים ובזכותו תהיינה לעזר.

ב. שמה שהיה ראוי להיות לו לעזר בית קיבול לשפטו, יהפך לו כנגדו. והנה נודע כי יצחק נולד מסטרא דנוקבא דהיינו משרשי גבורות הנוקבא שהם בתוך הזכר ולא היה ראוי ליקח אשה. אבל אחר העקידה נאחז בגבורות דכורין כי בעקידה פרחו נשמתו ובירידתה הורידה עמה נשמת רבקה כמ"ש ויגד לאברהם הנה ילדה מלכה וכו'. וכמו שאברהם בן ג' שנים הכיר את בוראו כן רבקה בת ג' שנים היתה ראויה להנשא ליצחק בכל השלימות. ואפ"ה אשתה אתתיה ולא אולידת עד דצלי צלותיה, שנתעלה עד י"ג תיקוני דיקנא שבה מקור הדינים המתוקים. מקדש מלך.

ב. עשרים שנים. ענין זכה עזר, לא זכה כנגדו להלן מתוך המקדש מלך. ז"ל הרמ"ז ז"ל נותן טעם למה שהמתין ה' להעתר ליצחק שהדבר לא היה תלוי בטבע כי אם בסגולת יצחק. אשתהי יצחק. נודע שאע"פ שזיווגו של אדם נגזר מלמעלה בת פלוני לפלוני, מכל מקום גזרה זו הוא על תנאי אם יהיו שניהם שוים. שאל"כ לא תבוא לידי גמר. והטעם שהאיש שרשו מן החסדים והאשה מהגבורות. ויש בזה כמה בחינות לפי ערך התקבלות הגבורות אל החסדים שימשלו על הגבורות למתקן ולעשות כלי לקבל השפע וזה שארז"ל זכה עזר וכו'. והענין, שאם יש בו זכות, אותן הגבורות נמתקות בכח החסדים המתגברים בו בכח זכותו ואז היא עזר אליו ונעשה זרע. ואם לא זכה היא כנגדו. וזהו בעוצם כח הגבורות שמעכב השפע וממעט כח החסד ונעשה זעיר. והפסוק סובל שני דרכים:

דְּבָרֵיב כפי שנאמר בחנה (שמואל א א), **וַתִּתְּפַלֵּל עַל ה'** דהיינו על מידת י"ה שהוא הכתר המזל העליון, **וּבְדִין וַיַּעֲתֶר לוֹ יְהוָה, אֶל תִּקְרִי וַיַּעֲתֶר לוֹ אֶלָּא וַיַּחֲתֶר לוֹ** ואז נתקיים ביצחק ויעתר לו ה' אל תקרי ויעתר אלא ויחתר, תחליף הע' בח' שכן אותיות אחה"ע מתחלפות, **חֲתִירָה חֲתֶר לִיָּה קוֹדֶשָׁא בְּרִיד הוּא, וְקָבִיל לִיָּה, וּבְדִין** חתירה חתר לו הקב"ה וקבל את תפילתו ואז **וַתַּחֲר רַבָּקָה אִשְׁתּוֹ** שע"י תפילה כזו אפשר לפקוד עקרות.

תָּא חַוִּי, עֲשְׂרִין שָׁנִין אִשְׁתְּהִי יִצְחָק עִם אִתְּתִיה וְלֹא אוֹלִידָת, עַד דְּצִלִּי צְלוֹתִיה [ג] בא ראה עשרים שנים נשתזה יצחק עם אשתו ועדיין לא הולידה עד שהתפלל תפילתו עליה כי לפי הפשט רבקה היתה בת שלש ואינה ראויה לילד עד גיל שלש עשרה, ואח"כ שהה עוד עשר שנים מן הדין לדעת אם ראויה לילד הרי עשרים שנה, והזהר מסביר. **בְּגִין דְּקִדְשָׁא בְּרִיד הוּא אֶתְרָעִי בְּצְלוֹתְהוֹן דְּצַדִּיקָא, בְּשַׁעֲתָא דְּבָעָאן קַמִּיה צְלוֹתְהוֹן עַל מַה דְּאַצְטְרִיכוּ** היות והקב"ה רוצה בתפילתם של הצדיקים בשעה שהם מבקשים לפניו בתפילתם על מה שהם צריכים, לפי שע"י תפילתם מתוסף כח למלעלה וע"י תפילת יצחק יצאו כמה נשמות ונפקדו כמה עקרות. **מַאי טַעְמָא, בְּגִין דִּיתְרַבִּי וִיתוּסַף רַבּוֹת קוֹדֶשָׁא לְכָל מֵאן דְּאַצְטְרִיד בְּצְלוֹתְהוֹן דְּצַדִּיקָא** ומה הטעם בזה היות שע"י תפילתם יתרבה ויתוסף שפע רב של קדושה בסוד שמן משחת קודש לכל מי שצריך דהיינו לשכינה כי היא אין לה מעצמה כלום וע"י ששואלים ממנה היא עולה למעלה ושואלת ומבקשת וע"ז מתייחדת עם דודה ונוטלת שפע וברכה ע"י תפילתם של הצדיקים.

תָּא חַוִּי, אַבְרָהָם לָא צִלִּי קַמִּי [ד] קִדְשָׁא בְּרִיד הוּא דִּיתֵן לִיָּה בְּגִין, אַף עַל גַּב דְּשָׂרָה עֲקָרָה הָיָה בא וראה אברהם לא התפלל לפני הקב"ה שיתן לו בנים אפילו ששרה היתה עקרה היות והבטיח לו הקב"ה שעם ישראל יצא ממנו. **וְאִי יֵימָא, הָא בְּתִיב, הֵן לִי לֹא נָתַתָּ זָרַע** ואם

עיונים והארות

ג. **צִלִּי יִצְחָק יִצְחָק** היה מתפלל על דרך כמו שכתב אאמו"ר בשם הבעש"ט זלה"ה. כשחסר איזה ענין, ידע שזאת חסר גם לשכינה הקדושה כפי חלקו. לזה צריך להתפלל תחילה להשלים למעלה חסרון הזה וממילא נשלם למטה. לזה כתיב ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כביכול לנוכח המלכות כי אז לא היה מי שיגרום יחודא דלעילא בזו"נ אלא יצחק לבד. וזהו ויעתר ליהו"ה, ז"א קדישין. לנוכח אשתו, אדנ"י מלכות כדי שיהיה ייחוד יאהדונה"י. ויעתר לו ה', שנעשה למעלה היחוד הקדוש הזה בזו"נ יאהדונה"י. אח"כ ותהר רבקה אשתו למטה. ויעתר יצחק, דצלי צלותיה ר"ל התפלל שיהיה הייחוד העליון יחוד הזו"נ למעלה וחתר חתירה ע"י תפלתו שהעלה בחינת מ"נ שלו. פירוש חתר חתירה ביסודה דמלכות בסוד באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם שהם האבות. ולפי שיצחק נברא בבחי' נוקבא שעבור זה היה עקר שלא היה יכול להוליד בנים, ובעקידה נתלבשה בו בח' דכר בפנימיות נשמתו, נתעברה בו בחינת אברהם אבר יסוד צדיק ומ"ה דאברהם כדי שיוכל להוליד בנים. וכשראה יצחק שעברו עשר שנים ולא הוליד, היה חושב שהעיבור הזה שנתעבר בו בחינת דכר, זאת בודאי אינו

ד. **אַבְרָהָם** לא צלי: בספר יודע בינה כתבתי מ"ש הרמ"ק ורח"ו ז"ל בזה ואוסיף לתת טעם למה לא התפלל אברהם אבינו ע"ה. אם משום שהבטיחו ואעשה אותך לגוי גדול, הלא ברכה זו כוללת גם ליצחק בנו כמ"ש כי ביצחק יקרא לך זרע וא"כ מדוע התפלל יצחק הרי היה לו לסמוך על הברכה שקיבל אביו. ויובן במ"ש הרב שקודם שניתוסף אות ה' באברהם היה בסוד חסדים סתומים כי הוא היה סתום בערלה ולכן לא רצה להמשיך נשמה לבנו באותו מצב. ועוד, שלפי סדר המידות היה לו להוליד גבורה שהיא בן החסד ולכן נתיירא להביאו לעולם בכח תפלתו שמא יבוא קודם זמנו עד היותו בן ק' שנה בסוד עשר ספירות כל א' כלולה מעשר בעשר אותיות שם מ"ה ואז ניתוסף לו ה' סוד ה' חסדים בגילוי גמור כדי שלא יגבר כח הגבורה שיוליד. ועכ"ז הוצרכה העקידה לכבוש את הדין ואחר שהומתק נולדה בת זוגו. מתוך מקדש מלך.

תאמר הרי כתוב באברהם (בראשית טו) הן לי לא נתת זרע בזה שנראה שהוא מתפלל, **הֲהוּא לֹא בְּנִין צְלוּתָא** הֲוָה (נ"א הוה לא בְּנִין) **אֱלָא בְּמֵאן דְּמִשְׁתַּעֲי קָמִי מַרְיָה** הדיבור הזה לא היה בשביל תפילה אלא כמי שמדבר דברים לפני אדונו כי לא נתכוין לעשות יחודים בתפילה אלא דרך דבורו הזכיר צרתו והשליך על ה' יהבו. **אֲבָל יִצְחָק צִלִּי עַל אֶתְתִּיהָ, בְּנִין דִּהָא אִיהוּ הוּא יָדַע דְּלֹאוּ אִיהוּ עֶקֶר אֱלָא אֶתְתִּיהָ** אבל יצחק התפלל על אשתו שממנה יצאו אותן הנשמות, ולא על עצמו היות שידע שלא הוא העקר שהרי בעקדה נתעברה נשמתו ונתוסף בו בחינת הזכר, ולכן לא התפלל על עצמו, **דִּיִּצְחָק הוּא יָדַע בְּרֹזָא דְּחֻכְמָתָא, דִּיִּעְקֹב זְמִין לְמִיפֹק מִנִּיהָ בְּתַרְיִסָּר שְׁבָטִין** והיה יודע יצחק בסוד החכמה-ברוך הקודש שיעקב מזומן לצאת ממנו בשנים עשר שבטים, **אֲבָל לֹא יָדַע אִי בְּהָאֵי אֶתְתָּא אִי בְּאַחֲרָא, וְעַל דָּא לִנְכַּח אִשְׁתּוֹ וְלֹא לִנְכַּח רַבָּקָה** אבל לא היה יודע אם מזאת האשה או מאשה אחרת, ולכן התפלל לנכח אשתו והיא רעיתו והבנים שלו יהיו ממנה ולא כתוב לנכח רבקה.

אָמַר הֲהוּא רַבִּיא בְּרִיה דְּרַבִּי יְהוּדָה, אִי הָכִי אֲמַאי לֹא רַחִים לִיה יִצְחָק לִיִּעְקֹב **כָּל כֶּךָ כְּמוֹ לַעֲשׂוֹ** אמר אותו תינוק בנו של רבי יהודה אם כן מדוע לא אהב יצחק את יעקב כל כך כמו שאהב את עשו, **הוֹאִיל וְהוּא יָדַע דְּזִמִּין אִיהוּ לְקַיָּמָא מִנִּיהָ תַּרְיִסָּר שְׁבָטִין** כיון שהיה יודע שעתיד הוא להעמיד ממנו שנים עשר שבטים. **אָמַר לִיה שְׁפִיר קְאָמְרָתָּ, אֱלָא כָּל זֵינָא רַחִים לִיה לְזֵינִיה וְאַתְּ מִשִּׁיךְ וְאוֹיִל זֵינָא בְּתַר זֵינִיה** אמר לו יפה אמרת, אלא לכך אהב יצחק את עשו כי כל מין אוהב את מינו ונמשך והולך מין אחר מינו. כי נטיית האדם לאהוב לזולתו נקבעת מצד השרשים העליונים שלו כי שם מקום האהבה האמיתית.

תָּא חַוִּי, עֲשׂו נָפֶק סוּמָק בְּמָה דְּכָתִיב בא וראה עשו יצא אדום מצד הגבורות כמו שכתוב (בראשית כה), **וַיֵּצֵא הָרֹאשׁוֹן אֲדָמוֹנִי כָּלוּ וְגו', וְאִיהוּ זֵינָא דִּיִּצְחָק דִּאִיהוּ דִּינָא קְשִׁיא דְּלַעֲיָלָא** והוא מינו של יצחק שהוא דין קשה שלמעלה בקדושה כלומר מצד הגבורות הקדושות ולכן, **וְנָפֶק מִנִּיהָ עֲשׂו, דִּינָא קְשִׁיא לְתַתָּא דְּדָמִיא לְזֵינִיה, וְכָל זֵינָא אוֹיִל לְזֵינִיה** יצא ממנו עשו שהוא דין קשה שלמטה בס"א שהם כוחות החיצוניים והקליפות מצד הגבורות החיצוניות שדומה למינו של יצחק וכל מין הולך למינו, **וְעַל דָּא רַחִים לִיה לַעֲשׂו יְתִיר מִיִּעְקֹב בְּמָה דְּכָתִיב**, ולכן אהב את עשו יותר מיעקב כמו שכתוב (בראשית כה) **וַיֶּאֱהָב יִצְחָק אֶת עֲשׂו כִּי צִיד בָּפִיו. כְּתִיב הֲכֵא כִּי צִיד בָּפִיו, וּכְתִיב הָתֵם** (בראשית י) **עַל בֶּן יֶאֱמַר בְּנִמְרָד גְּבוּר צִיד לִפְנֵי יְהוָה** כי עשו היה גבור מצד הגבורה והראיה כי היה צד חיות כתוב כאן בעשו כי ציד בפיו וכתוב בנמרוד כנמרוד גבור ציד לפני ה', והפירוש כמו שנמרוד היה מצד הדין קשה-מס"א, כך עשו.

אמר רבי יצחק, כתיב, ויתרצצו הפנים בקרבה ותאמר אם בן למה זה אנכי ותלך לדרש את יהוה כי יעקב ועשו היו מקטרגים זה בזה כי עשו באה נשמתו מסמא"ל

כאשר הוא רוכב על הנחש שהיא לילית והם זכר ונקבה, ויעקב בא מהתפארת שהוא רוכב על השכינה כרסיי קדישא ונקרא שמש ולבנה, ושואל **לאן אתר אזלת, לבי מדרשא דשם ועבר** לאיזה מקום הלכה לדרוש את ה' לבית המדרש של שם ועבר לדעת מה תהא עליה. **ויתרצצו הפנים בקרבה, דתמן הוה תהוא רשע דעשו אנח קרנא ביה פיעקב** מפני ששם בבטן היה אותו המלאך של עשו ועשה מלחמה עם יעקב. **ויתרצצו, אתפרו כמה דאמרינו, רצין את מוחו. אתפרו דא עם דא ואתפלגו** ויתרוצצו פי' נשברו כמו שאומרים שבר את מוחו, והיו רבים זה עם זה ונחלקו אחד מהשני, ויעקב לקח חלק הטוב. **תא חזי, דא סטרא דרוכב נחש** בא וראה זה עשו היה מצד הס"א שרוכב על נחש, **ודא סטרא דרוכב על פרסא שלימתא קדישא כסטרא** (דף קלח ע"א) **דשמשא, לשמשא בסינתרא** וזה יעקב מצד הקדושה שרוכב על כסא שלם של קדושה מצד השמש שהוא יעקב בחי' ז"א לשמש במלכות שנקראת ירח [ה].

ותא חזי, בגין דאתמשך עשו אבתריה דתהוא נחש, אזיל עמיה יעקב בעקימא ובא וראה היות ונמשך עשו אחרי אותו הקדמוני שהוא הס"מ, לכן הלך אתו יעקב בעקמימות ובתחבולות, **בנחש דאיתו חכים, ואיתו אזיל בעקימו, כמה דאת אמר** כמו נחש שהוא חכם והוא הולך בעקמומיות בתחבולות כמו שנאמר (בראשית ג), **והנחש היתה ערום וגו', חכים** התרגום מתרגם ערום חכם. **ועוברי דיעקב לגפיה הוו ליה בנחש** ולכן מעשיו של יעקב לגבי הנחש היו בחכמה מופלגת כמו הנחש, **והכי אצטריך ליה, בגין לאמשכא ליה לעשו בתריה דתהוא נחש** וכך היה צריך וראוי להתנהג עמו, היות וצריך למשוך את עשו אחרי אותו נחש, **ויתפרש מניה, ולא יהא ליה חולקא עמיה בעלמא דין ובעלמא דאתי** ויפרד מיעקב ולא יהיה לו חלק עמו לא בעולם הזה ולא

עיונים והארות

ואזיל בעקימו הכי בעינן לאזלא בעקימו עמיה בגין למטעייה דלא יתקרב לקדושה. ואנן יהינן ליה אחד שעיר ביה"כ וכן בכל ר"ח. ודוגמא זו בכל הדברים כאשר ידעת בענין הנטילה של מים אחרונים ובענין שער התפילין וכיו"ב רבו מלמנות ובה אסתלק מן הקדושה. ולכן מן הבטן התחיל יעקב, שהוא דוגמת הת"ת הדוחה את סמא"ל, מלהתחבר עם המלכות כן יעקב ועשו הם רמז אל הת"ת ולסמא"ל. ומן הבטן אזיל עמיה בעוקבא כמ"ש בבטן עקב וכו' ונתרוצצו שם. והוא כי שם נחלו עולמותיהם ומשם מן הבטן חלקו העולמות זה נטל עוה"ב וזה ס"א הנקרא עקב כי הוא סוף הכל כנודע כי הטומאה בעקב הקדושה. וכמו שהעקב הוא מזוהם מכל הגוף לכן הטומאה נקראת עקב הקדושה. ובגין לאכפיא להווא עקב שוי ידיה בעת יציאתו מן הבטן על ההוא עקב בגין לאכפיא ליה. וזהו וידו אוחת בעקב עשו.

ה. בגין דאתמשך עשו אבתריה דההוא נחש: וכיון שעשו נמשך אחרי אותו נחש. כתב רח"ו, רצה לתרץ בזה קושיא אחת אשר בתירוצה האריך בכל ענין זה והוא, איך יעקב הנקרא איש תם התנהג ברמאות ובעקבה גדולה עם אחיו עשו וגם עם לבן. והנה היה ראוי לאיש שכמותו שיתנהג בתמימות גדולה בכל מעשיו ולא כן היה כי אם בענין הבכורה ובענין הברכה בכל התנהג בעקבה גדולה. וכוונת התירוץ, כי הנה כתיב עם גבר תמים תתמם ועם עקש תתפתל. והנה ידעת רמז יעקב ועשו שהוא רמז הקדושה והטומאה וכמ"ש דא סטרא דרוכב נחש ודא סטרא דרוכב על כרסא וגו'. וידעת כי זה הרוכב נחש כל מגמתו להתקרב אל הקדושה וכל מעשי האבות הם רמז אל הדברים העליונים כמו שידעת. ואם תבין תוכל לדייק כל הדברים באמיתות. והנה כדי שלא יתחבר זה הנחש אל הקדושה, בעינן למיזל עמיה כפי דרכו וכמו שהוא הוי ערום

בעולם הבא, וע"ז יפריד מהשכינה את כוחות הטומאה. וְתִנְיָנוּ, בָּא לְהַרְגֵּה, אֶקְדִּים אֲנִי וְקַטְלִיהּ ושנינו הבא להרגך תקדים אתה ותהרוג אותו. בְּתִיב, בְּבִטָּן עֶקֶב אֶת אַחִיו דְּאַשְׁרֵי לִיָּה לְתַתָּא, בְּהֵוָה עֶקֶב כתוב, כי בעודם בבטן עקב יעקב את עשו שהשליך אותו למטה בס"א באותו עקב כלומר שעקבו והכניסו בקליפות, הָדָא הוּא דְּבְתִיב, וְזֶה הוּא שְׁכָתוּב (בראשית כח) וַיְדֹ אֹחֻזֹּת בְּעֶקֶב עֵשָׂו, דְּשֵׁוֹי יְדֵוֹי עַל הָהוּא עֶקֶב לְאַכְפִּיָּא לִיָּה עֶקֶב וידו אוחזות בעקב עשו ששם ידו על אותו עקב לכפות אותו ולהכניע אותו תחת הקדושה.

ח"א קמ"ב ע"א

תָּא חַוִּי בֹא וְרָאָה, יַעֲקֹב כֹּל עֹזְבְּדֵי הָיוּ לְשִׁמְאָ דְּקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא יַעֲקֹב אֲבִינוּ כֹל מַעֲשֵׂיו הָיוּ לְשִׁמּוֹ שֶׁל הַקֶּב"ה, וּבְגִין כֹּךְ קְדֻשָּׁא בְּרִיךְ הוּא הָוָה עֲמִיהּ תְּדִיר וּבִשְׁבִיל זֶה הַקֶּב"ה הִיָּה עִמּוֹ תָמִיד כַּמ"ש וְהֵנָּה אֲנֹכִי עִמָּךְ, דְּלֹא אֶעֱדִי מִנִּיהּ שְׂכִינְתָּא שֶׁלֹּא סִילַק מִמֶּנּוּ אֶת הַשְּׂכִינָה כֹלל וְעִיקָר. דִּהָא בְּשַׁעְתָּא דְּקָרָא לִיָּה יִצְחָק לְעֵשָׂו בְּרִיָּה, יַעֲקֹב לֹא הָוָה תַּמָּן שֶׁהָיָה בְּשַׁעֲהָ שֶׁקָּרָא יִצְחָק לַעֲשׂוֹ בֶּנּוּ, יַעֲקֹב לֹא הִיָּה שֵׁם, וְשְׂכִינְתָּא אֹדְעַת לָהּ לְרַבְּקָה וְהַשְּׂכִינָה הוֹדִיעָה זֹאת לְרַבְּקָה בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ, וְרַבְּקָה אֹדְעַת לִיָּה לְיַעֲקֹב וְרַבְּקָה הוֹדִיעָה לְיַעֲקֹב כִּי רָצוֹן הַשְּׂכִינָה הִיָּה לְבָרֵךְ אֶת יַעֲקֹב.

רַבִּי יוֹסִי [א] אָמַר, תָּא חַוִּי, אִי חָס וְשָׁלוֹם בְּהֵוָה וּמִנָּה יִתְבָּרַךְ עֵשָׂו, בֹּא וְרָאָה, אִם חֲלִילָה בְּאוֹתוֹ זִמָּן הִיָּה מִתְבָּרֵךְ עֵשָׂו הַרְשַׁע, לֹא יִשְׁלֹט יַעֲקֹב לְעֶלְמִין ח"ו לֹא הִיָּה שׁוֹלֵט יַעֲקֹב, וְהָעוֹלָם הִיָּה תַּחַת שְׁלֹטוֹן הַקֶּלִי, וּבְכָל יוֹם וְיוֹם הִיָּתָה תְּגִבּוּרַת הַקֶּלִי, עַד שֶׁהָכֵל הִיָּה נִהְפָּךְ לַס"א. כִּי יַעֲקֹב בֹּא לְתַקֵּן אֶת

עיונים והארות

ע"ג המזבח בשפיכות דמו ויצא עשו ממנו. אמנם עכ"ז היה יצחק חפץ לקרבו מעט אל הקדושה ולתקנו כי מעשה ידי הוא ומכוחו הוא, כנודע כי עשו נאחז ביצחק ויונק ממנו. ואמנם יעקב שהוא השלם והוא שופריה דאדה"ר לא היה חפץ בזה, אלא שישאר עשו שהוא בדוגמת הנחש משולל מכל הברכות וישאר ארור, וכל הקללות שנתקללו אדם וחיה כולם יפלו על ראשו. וזהו סוד קניית הבכורה אשר נתאחז בה עשו ע"י חטא אדה"ר.

והנה רבקה באה לתקן חטא חוה כי היא גרמה הכל כנודע, ולכן אם ח"ו היה עשו מתברך באותו זמן, ר"ל באותו זמן אשר ידעת כי יצחק ויעקב ורבקה ועשו כולם הם גלגול אדם וחיה והנחש, ועתה באו לתקן המעוות, ואם ח"ו יחזור עתה עשו להתברך מפי יצחק, נמצא כי היה נשאר אדה"ר וחיה בקללותיהם ויתגבר הנחש בברכותיו לינוק מן השכינה. ואותו החלק של אדה"ר שהוא יעקב שהוא עיקר גופו יתאבד לגמרי ולעולם יכנע תחת הקליפות. ולכן הוצרך לתקן את אשר בא לתקן. וז"ש וכולא באתריה אתא כדקא יאות. כלומר, כי ממש עתה באו אלו לתקן ענין אדה"ר. ולכן סמך לזה ואמר, ת"ח ורבקה אוהבת את יעקב וכו'. כלומר, כי רבקה באה במקום חוה ולתקן את אשר עושה פעם ראשונה, וע"י רבקה באו כל הקללות על יעקב. ולכן עתה

ו. רבי יוסי אומר - ענין הברכות. להלן מתוך רח"ו. יראה לומר כי רבי יוסי בא ללמדנו על הסוד הגדול של יעקב עשו ורבקה בענין הברכות. והוא, כי כבר ידעת ענין חטא אדה"ר שנמשך ע"י אדם וחיה והנחש. והנה, באו ג' אבות בגלגול אדה"ר כדי להשיב האבידה. ולהיות כי יעקב הוא גופא דאמצעייתא ושופריה דיעקב מעין שופריה דאדה"ר, לכן עיקר התיקון הוצרך להיות ע"י יעקב. ולכן הוצרך יעקב לתקן כל הקללות אשר נתקלל בהם אדה"ר ע"י מה שחטא, ולהחזירם לברכות. לפי שע"י אשר יצא אדם אל הקליפות ואכל מהם כנודע, לכן נתקלל, כי כל הקללות הם בקליפות בסוד ארור כנען. לכן הוצרך יעקב ליכנס בדוגא דברוך ולהסיר עצמו מן הקללות. והנה, בא יעקב בגלגול אדם, ועשו בא בגלגול הנחש, ורבקה באה בגלגול חיה. והנה, הוצרך יעקב להסיר את עשו מן הברכות. וסוד הזה יובן בסוד אחיזת הנחש בקדושה ובברכה ע"י החטא דוקא.

ובזה תבין הטעם לקושיא הגדולה, למה רצה יצחק לברך את עשו ואהב אותו כל כך. אך הכל רמוז בסוד חטא אדה"ר כי הלא יצחק בסוד הגבורה ולכן לפי שעשו היתה לו מעט אחיזה בקדושה בשביל שהיה עשו בסוד זוהמת הנחש שהטיל בחוה אשר עתה הולידו יצחק בסוד הגבורה. כי הנה עשו הוא סוד הקליפות שפיכות דמים הנדבקת באדם. ועתה נצרך יצחק

חטא אדה"ר, ורבקה באה לתקן את חוה. ועשו הוא גלגול של הנחש, וכולם באו לתקן מה שקלקלו קודם, ואם הנחש שהוא עשו היה מתברך לא היתה תקומה ותיקון לעולם ח"ו. **אֵלָא מַעַם קַדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא הָוָה** ולכן מאת הקב"ה היה שיתברך יעקב, כדי לתקן כל התיקונים שצריך, **וְכֵלָא בְּאַתְרֵיהּ אַתָּא בְּדָקָא חַוִּי** והכל בא במקומו כפי הראוי להיות באותו זמן, ונתקן חטא אדה"ר. **תָּא חַוִּי**, בא וראה (בראשית כה) **וְרַבְקָה אוֹהֶבֶת אֶת יַעֲקֹב בְּתִיב** כתוב, **וְהָא אֶתְמַר** והרי כבר נתפרש זה, כי רבקה היתה בגלגול חוה ויעקב גלגול אדה"ר, ובאה לתקן מה שעשתה בגלגול הקודם שהחטיאה את בעלה. **וּבְגִין כֶּךָ שְׂדֵרַת בְּגִינִיהּ דִּיעֶקֶב**, ובשביל כך שלחה עתה עבור יעקב, שקודם היה בעלה, כדי שעתה יקבל את הברכות (בראשית כז) ואמרה לו **הִנֵּה שָׁמַעְתִּי אֶת אֲבִיךָ מְדַבֵּר אֶל עֲשׂוֹ אֲחִיךָ לֵאמֹר.**

וְעַתָּה בְּנִי שְׁמַע בְּקוֹלִי וְגו' ולך ותקבל את הברכות. **בְּהָוָא זְמָנָא, עֶרֶב פֶּסַח הָוָה** [1] באותו זמן ערב פסח היה, **וּבְעֵי יֵצֵר הָרַע לְאַתְבָּעָרָא, וְלִשְׁלַטָּא סִיחָרָא,** **רָא** (דף קמב ע"ב) **דְּמַהִימְנוּתָא** שאז צריך היצר הרע שהוא שרו של עשו ס"מ, להתבער מן העולם ע"י שריפת החמץ, ולהשליט את השכינה שהיא סוד האמונה, והוא זמן שהלבנה מלאה ורבקה שהיא בחינת המלכות יש בידה כח לפעול. **וְעַל דָּא עֲבָדַת תִּרֵּי תַבְשִׁילִין** ועל זה עשתה רבקה שני תבשילין, אחד לזכר קרבן פסח-לבער את הס"מ ע"י שחיטתו וצלייתו, ואחד לקרבן חגיגה לחגוג עם השכינה כדי שיתברך יעקב.

רַבִּי יְהוּדָה אָמַר רבי יהודה חולק ואומר לא היה זה בפסח, אלא ביום הכיפורים, **רְמֹז הָכָא דְזְמִינִין בְּנֵי דִיעֶקֶב לְקַרְבָּא שְׁנֵי שְׁעִירִים** ורמז כאן בשני התבשילין שני גדיי עזים, שעתידיים בני יעקב להקריב שני שעירים ולא כבשים, **חַד לִיהוּדָה, וְחַד לְעֻזְאֵל, בְּיוֹמָא דְכַפּוּרִי** אחד לה' ואחד לעזאזל, ביום הכיפורים. **וּבְגִין כֶּךָ, קָרִיבַת שְׁנֵי גְדֵי עִזִּים, חַד בְּגִין דְּרָנָא דְלַעִילָא** ולכן הכינה רבקה שני גדיי עזים לעשות אותם ליצחק, אחד כנגד הגורל לה', בשביל מדרגה העליונה-הגבורה העליונה שהיא שורש יצחק שבקדושה, **וְחַד בְּגִין לְכַפֵּיִיא דְרָגִיָּה דְעֲשׂוֹ, דִּלָּא יִשְׁלוּט עֲלֵיהּ דִּיעֶקֶב** ואחד

עיונים והארות

סוד הפסח הוא להכניע את הקליפות ע"י שחיטתו ושריפתו וכל המשפטים הנעשים בו כנודע, ואז מתבער החמץ והקליפות מן העולם וקיימא סיהרא באשלמותא כי הוא ליל ט"ו. ולכן רבקה יעצה ליעקב להביא קרבן פסח לבער את עשו מן העולם, ואחריו קרבן חגיגה לחוג עם השכינה ולהתדבק עמה שתשפיע עליו את ברכותיה ולאשטא עליה בדרגא דברוך ולאפקיה מזדגא דארור. **ורבִּי יְהוּדָה חולק וסובר ששני גדיי העזים היו כנגד שני השעירים שביוה"כ א' חטאת לה' והשני שעיר לעזאזל. ודעתו מתיישבת עם הדעה שביוה"כ נברא העולם. ושני גדיי העזים הם כנגד השוחד שעתידיים ישראל לתת למקטרג בכל שנה. וכן יעקב הקריב שני גדיי עזים כנגד שני שעירי יוה"כ ועל ידם זכה אל הברכות כי כל מעשי האבות סימן לבנים. ע"כ מרח"ו.**

אהבה את יעקב כי הוא בנה ובעלה העיקרי. ובג"כ שדרת בגיניה דיעקב, כי הוצרכו הדברים להתגלגל על ידה דוגמת אשר על ידה נתקלל אדם. ע"כ מרח"ו.

ז. ערב פסח הוה. הנה יש מחלוקת מתי היה ענין זה. חד אמר בערב פסח הוה וחד אמר דביוה"כ היה. ואפשר שמחלוקת זו נמשכת ממחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע מתי נברא העולם. חד אמר בתשרי נברא העולם, וחד אמר בניסן. והנה כפי סברת מי שאמר בניסן היה, לכן שאל יצחק שני תבשילין אחד משום קרבן פסח ואחד משום קרבן חגיגה, ולכן היו שני גדיי עזים. והענין כי הנה רבקה בסוד חוה באה לתקן קלקולה והיא אשר המשיכה זוהמת הנחש הנקרא שאור שבעיסה והוא הנקרא חמץ ומחמצת כנודע וכנזכר בפרשת פנחס דף רנ"א ע"ב. ולכן אחר שידעת כי

שהוא הגורל לעזאזל, כדי לכפות ולהכניע מדרגת עשו שהוא הס"מ, שלא תשלוט על יעקב אבינו, **וְעַל דָּא שְׁנִי גְדִי עֲזִים, וּמִתְרַוֵּייהוּ טָעִים יִצְחָק וְאַכִּיל** ועל זה אמרה רבקה להביא שני גדיים, ומשניהם טעם יצחק ואכל, כי שניהם היו צריכים להתקן ע"י האכילה, לפי שיצחק ממדת הגבורה שבקדושה, ולכן אכל גם מהשעיר של החיצונים כדי לתת להם התמצית של הגבורות.

ח"א קמ"ג ע"א

תָּא חַוִּי בֵּא וְרָאָה, בְּשַׁעֲתָא דְּאָמַר יִצְחָק לְעֵשָׂו, בְּשַׁעֲתָא שְׁאִמַּר יִצְחָק לְעֵשָׂו (בראשית כז) וַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה וַצֹּדֶה לִי צִידָה, בְּח"א ה' היתרה של ציד-ה', בסוד ה' של הוי"ה-רמז לשכינה, אמר לו שיצא לשדה של השכינה שהיא חקל תפוחין קדישין, היה אומר עשו שהולך שם להתפלל, ותצוד את השכינה ותביא אותה, כדי שנתברך מפי, **וְאוֹקְמוּהָ וּפְרִשׁוּהָ רְבוּתִינוּ. וְנִפְקַע עֵשָׂו בְּגִין דִּיתְבַּרְךָ מִיִּצְחָק, דְּקָאָמַר לִיה, וַיֵּצֵא עֵשָׂו כְּדִי שִׁתְבַּרְךָ מִיִּצְחָק שְׁאִמַּר לוֹ (בראשית כז) וַאֲבִרְכָּכָה לְפָנֶי יְהוָה, דְּאָלוּ אָמַר וַאֲבִרְכָּכָה וְלֹא יִתִּיר, יָאוּת** שאילו אמר יצחק לעשו ואברככה ולא יותר מכך, טוב הוא, שהרי יברך אותו רק כפי מדרגתו הראויה לו. **כִּיִּן דְּאָמַר לְפָנֶי יְהוָה** אבל כיון שאמר לפני ה', **בְּהִיא שַׁעֲתָא אֲזִדְעֻעַ פְּרָסִי יִקְרָא דְּקִדְשָׁא פְּרִידָה הוּא [ח]** באותה שעה נודעו עסא הכבוד של הקב"ה, **אָמְרָה, וּמַה דִּיפּוֹק חוּיָא מֵאֲנוּן לְוֹטִין, וַיִּשְׁתָּאֵר יַעֲקֹב בְּהוּ** ואמרה וכי ע"י הברכות יצא אותו נחש-הס"מ מאותן הקללות, וח"ו ישאר יעקב בהם ויהיה מקולל לעולם.

בְּהִיא שַׁעֲתָא באותה שעה, **אֲזִדְמִן מִיכָאֵל וְאַתָּא קָמִיה דִּיעֲקֹב, [ט] וַשְּׁכִינְתָּא בְּהִרְיָה** נודמן המלאך מיכאל שר החסד והברכות, ובא לפני יעקב כשנכנס אצל יצחק אביו והשכינה עמו, **וַיֵּדַע יִצְחָק, וְחָמָא לְגִן עֲדִין בְּהִרְיָה דִּיעֲקֹב, וּבְרַכִּיהָ קָמִיה** וידע יצחק שהמלאך מיכאל נכנס, וגם ראה את גן עדן עם יעקב, וברכו לפני השכינה אך עדיין חשב שעשו טוב. **וְכִד עָאֵל עֵשָׂו, עָאֵל בְּהִרְיָה גִיהֶנֶם** אמנם כאשר נכנס עשו, נכנס עמו הגיהנם, ועמו פלונית היא הנחש נוק' דס"מ. **וְעַל דָּא** ועל זה נאמר (בראשית

עיונים והארות

הוא שם השכינה לפי שאין השכינה נוסעת אלא עמו כי הוא מרכבה של השכינה הנקראת אופן הגדולה, כי מיכאל רשום בגדולה ואחריו נמשכים השאר. ויתכן לומר כי ודאי מ"ש מיכאל"ל הוא לפי שאחריו נגזרים השאר, אבל אה"נ דשאר המרכבה אתו תמן בהכרח עם השכינה. והנה לז"א כריח שדה, כי כבר נודע כי הם ג' גוונים הקשת מיכאל"ל גבריאל"ל רפאל"ל, והם דוגמת התפוח הכולל ג' גוונים הנזכרים והוא בסוד הת"ת עם החסד והגבורה, ואלו ג' המלאכים הם ג' גוונים הקשת דוגמת ג' גווני התפוח והם מרכבה אליהם. והנה באמרו כי נכנס עמו שדה תפוחים, הנה פשיטא כי נכנס עמו ג' גוונים הקשת שהם בסוד ג' גווני התפוח. והנה, יצחק חשב כי היה עשו ונכנסה עמו השכינה וברכו בלב שלם בחשבו כי כן היה האמת כמו שחשב כי היה עשו בקדושה. וכאשר היה רואה דעאל עמיה גיהנם (ר"ל לאחר שיעקב הלך ונכנס עשו) אז:

ח. **אֲזִדְעֵדַע** כורסא יקרא וכו'. והנה ענין זה יובן במה שידעת כי נשמות ישראל חצובות מתחת כסא הכבוד וכסא הכבוד שהוא סוד הבריאה הוא מקור אל נשמות ישראל הקדושים. ולכן בראות הכסא (הוא בחינת עולם הבריאה כנ"ל) כי יצחק היה מכניס את הקליפה בקדושה ומוציא את יעקב מן הקדושה, אזדעזעת בודאי כי תשאר כביכול פגומה לעולמים כי אם אין ישראל, אין כסא כביכול. ובזה תבין ענין הצדיקים שהם המרכבה וכסא להשי"ת. אמנם המלאכים הם למטה ביצירה והם חיות ואופנים שתחת הכסא ומשרתים אותו. ודי בדרוש הזה. מרח"ו.

ט. **בְּהִיא שַׁעֲתָא** אֲזִדְמִן מִיכָאֵל וגו'. וזה יובן במ"ש דניאל (דניאל פרק י' פסוק כ"א) ואין אחד מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל שְׂרָפְךָ, והענין כי מיכאל"ל הוא המלמד סניגוריא על ישראל והוא אפוסטרופוס שלנו במרום. עוד טעם שני במ"ש לעיל פרשת וירא דף ק"א ע"א בס"ת כי בכל אתר דמיכאל"ל תמן, ודאי

(כז) וַיַּחֲרֵד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדוּלָּה עַד מְאֹד, וַחֲשַׁב דָּלָא הָוָה עֲשׂוֹ בְּהָהוּא סִמְרָא שֶׁדַּע עֲבָשׁוּ חֲשַׁב יִצְחָק שֶׁלֹּא הָיָה עֲשׂוֹ בְּאוֹתוֹ צַד שֶׁל הַס"א, וְנִצְטַעַר שֶׁהָיָה אוֹהֲבוֹ עַד עֵתָה וְטַעַה לַחֲשׁוֹב שֶׁהוּא צַדִּיק, פָּתַח וְאָמַר, וְאַכְרַבְהוּ, גַּם בְּרוּךְ יְהִיָּה [י] (בראשית כז) •

בְּגִין כֹּה, אֲזִדְמֵן יַעֲקֹב בְּחֻמְתָּא וּבְעֻקְיָמוֹ מִשּׁוּם כִּךְ נִזְדַּמֵּן יַעֲקֹב בַּחֲכֻמָּה וּבַעֲקֻמִּימוֹת נִגַּד עֲשׂו דְּאִיִּיתִי בְּרַבָּאן עָלֶיהָ דִּי־עֲקֹב דְּאִיְהוּ בְּגִוּוֹנָא דְּאָדָם הָרָאשׁוֹן שֶׁהֵבִיא אֶת הַבְּרֻכּוֹת עַל יַעֲקֹב שֶׁהוּא כְּדוֹגְמַת אֲדָה"ר, וְאַתְנַטְּלוּ מִהָהוּא חֲוִיָּא דְּאִיְהוּ שְׁפַת שְׁקָר וְנִלְקָחוּ הַבְּרֻכּוֹת מֵאוֹתוֹ נַחֲשׁ שֶׁהוּא שְׁפַת שְׁקָר. דְּכַמָּה שְׁקָרָא אָמַר, וְכַמָּה מְלִי דִּשְׁקָרָא עָבַד שְׁכֻמָּה שְׁקָרִים אָמַר לַחוּה וְכֻמָּה דְּבִרֵי שְׁקָר עָשָׂה, שְׂדַחָף אוֹתָהּ עַל הָאֵילָן וְכו', בְּגִין לְאַטְעָאָה וּלְאִיִּיתָאָה לְוֹוִטִין עַל עֲלָמָא כְּדִי לַהֲטַעוֹתָהּ וּלְהֵבִיא קַלְלוֹת עַל הָעוֹלָם. בְּגִין כֹּה, אָתָּא יַעֲקֹב בְּחֻמְתָּא וְאַטְעִי לְאֲבוּי, בְּגִין לְאִיִּיתָאָה בְּרַבָּאן עַל עֲלָמָא מִשּׁוּם כִּךְ בָּא יַעֲקֹב בַּחֲכֻמָּה, וְהִטְעָה אֶת אֲבִיו כְּדִי לְהֵבִיא בְּרֻכּוֹת עַל הָעוֹלָם, וְלִנְטִילָא מִנֶּיהָ מַה דְּמִנְעַ מִעֲלָמָא וְלִיטוֹל מִהֲנַחֲשׁ מַה שֶּׁמִּנְעַ מִהָעוֹלָם בַּחֲטָא אֲדָה"ר, וּמִדָּה לְקַבֵּל מִדָּה הָוָה וּמִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה הִיתָה כֵּאֵן. וְעַל דָּא בְּתִיב, וְעַל זֶה כְּתוּב (תהלים קט) וַיֵּאָהֵב קַלְלָהּ וַתְּבוֹאָהּ וְלֹא חָפֵץ בְּבִרְכָּהּ וַתִּרְחַק מִמֶּנּוּ. עָלֶיהָ בְּתִיב, וְעַל הַנַּחֲשׁ כְּתוּב (בראשית ג) אֲרוּרֵי אֲתָהּ מִכָּל הַבְּרִיָּה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה. וְאַשְׁתָּאֵר בֵּיהּ לְדִרֵי דְרִין וְנִשְׁאַרָה בּוֹ הַקַּלְלָה לְדוֹרֵי דוֹרוֹת, וְאַתָּא יַעֲקֹב וְנִטְיִיל מִנֶּיהָ בְּרַבָּאן וְבָא יַעֲקֹב וְלִקַּח מִמֶּנּוּ אֶת הַבְּרֻכּוֹת.

וּבְמֵן יוֹמוֹי דְּאָדָם וְכִבְר מִימֵיו שֶׁל אֲדָה"ר, אֲזִדְמֵן יַעֲקֹב לְנִטְלָא מִהָהוּא חֲוִיָּא, כָּל הַנִּי בְּרַבָּאן הָיָה מְזוּמֵן יַעֲקֹב לִיטוֹל מֵאוֹתוֹ הַנַּחֲשׁ אֶת כָּל אֱלֹו הַבְּרֻכּוֹת, וְאַשְׁתָּאֵר אִיְהוּ בְּלֹוִטִין וְלֹא נִפְק מִנֶּיהָ וְנִשְׁאַר הַנַּחֲשׁ עִם הַקַּלְלוֹת וְלֹא יֵצֵא מֵהֶם.

ח"א קמ"ג ע"ב

רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקּוּנְיָא אָמַר שָׂאל אֶת לְרַבִּי אֶלְעָזָר, כָּלוּם שְׁמַעְתָּ מֵאַבְיָה, אֲמַאי לֹא אֶתְקִיִּימוּ בְּרַבָּאן דְּבִרְכִיָּה יִצְחָק לִיַּעֲקֹב הָאֵם שְׁמַעַת מֵאַבְיָר מְדוּעַ לֹא הִתְקִיִּימוּ הַבְּרֻכּוֹת שֶׁבֶרַךְ יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב, וְאַנּוּן בְּרַבָּאן דְּבִרְיָה יִצְחָק לְעֲשׂו אֶתְקִיִּימוּ בְּלָהוּ וְאֵילוֹ אוֹתָן הַבְּרֻכּוֹת שֶׁבִירַךְ אֶת עֲשׂו הִתְקִיִּימוּ כּוֹלָם.

עִיּוּנִים וְהֶאָדָוֶת

כְּנוּדַע. וְז"ש וְאִזְדַּמֵּן מִיכָא"ל וְגו' וְשְׁכִינְתָא בְּהִדִּיהּ וְגו'. וְכֵן כֵּד עָאֵל גִּיהֵנָם עִם עֲשׂו אֵין הַכוּוֹנָה עַל גִּיהֵנָם מִמֶּשׁ רַק עַל הַקַּלִּיפָה הַנִּקְרָאֵת גִּיהֵנָם, וְהֵם סוּד לִילִית הַנִּקְרָאֵת נַחֲשׁ נִקְבָּא דְּסִמְא"ל אֲשֶׁר לֵה ז' הִיכְלוֹת אֲשֶׁר אֶחָד מֵהֶם נִקְרָא גִיהֵנָם הָעֵלְיוֹן הַנּוֹזֵכַר בְּפִרְשַׁת פְּקוּדֵי. וְסוּד זֶה הַנַּחֲשׁ הָיָה דְּרָגָא דְּעֲשׂו הַנִּקְרָאֵת שְׁפַת שְׁקָר דְּאִיִּיתִי לְוֹוִטִין עַל עֲלָמָא. וְלָכֵן עָאֵל עֲמִיָּה גִיהֵנָם הוּא הַנַּחֲשׁ הָעֵלְיוֹן. מִרְח"ו.

י. וַיַּחֲרֵד יִצְחָק וְגו'. מִפְּנֵי כֻמָּה סִיבוֹת. א'. לִפִּי שֶׁהָיָה רוּצָה לְבִרְכּוֹת עַל חִינָם בְּהִיוּתוֹ דְּבוּק בְּגִיהֵנָם וּבְקַלִּיפּוֹת. ב'. כִּי נִצְטַעַר עַל הִיוּת בְּנוֹ יוֹצֵא חֲלָצִיו בְּקַלִּיפּוֹת לְגִמְרֵי. ג'. אֵל עִיקַר הָאֵמֶת כִּי עַד עֵתָה הָיָה אוֹהֲבוֹ תְּמִיד וְדָבַק בּוֹ בַּחֲשָׁבוֹ כִּי הָיָה צַדִּיק, וּבְרָאוּתוֹ כִּי לֹא כֵן הָיָה, נִצְטַעַר מֵאֵד עַל מַה שֶׁהָיָה מוֹטַעַה כָּל יְמָיו בְּסִבְרָא זו. וְהִנֵּה עֵינֵין אֲמָרוּ שֶׁנִּכְנַס עִמּוֹ ג"ע אוֹ שֶׁנִּכְנַס עִמּוֹ גִּיהֵנָם, כִּבְר נִתְבָּאֵר כִּי אֵין הַכוּוֹנָה עַל ג"ע מִמֶּשׁ אֵלָּא עַל עֵינֵין הַשְׁכִּינָה הַנִּקְרָאֵת ג"ע

אָמַר לִיהִ, כָּל אֲנוּן בְּרַכָּאן מִתְקִימִי ענה לו, כל אותן הברכות מתקיימות, **וּבְרַכָּאן אַחֲרָנִין** דְּבְרִיָּה קִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לִיעֲקֹב. וגם הברכות האחרות שברך הקב"ה את יעקב נתקיימו **אֲבֵל, מִיד, יַעֲקֹב נָטַל לְעֵילָא** אבל מיד יעקב לקח את הברכות של מעלה ברוחניות, **וַעֲשׂוּ נְטִיל לְתַתָּא** ועשו לקח את ברכותיו למטה בגשמיות בתאוות והבלי העוה"ז. **לְכַתָּר, כִּד יָקוּם מִלְכָּא מְשִׁיחָא, יִטּוּל יַעֲקֹב לְעֵילָא וְתַתָּא** ואח"כ כאשר יעמוד מלך המשיח, יקח יעקב גם למעלה וגם למטה **וְיִתְאַבִּיד עֲשׂו מִכְלָא, וְלֹא יִהְיָ לִיה חוּלְקָא וְאַחֲסָנָא וְדוּכְרָנָא בְּעֵלְמָא** ויאבד עשו מהכל ולא יהיה לו חלק ונחלה וזכרון בעולם, **כְּמָה דְּאַתָּא אָמַר,** כמו שנאמר (עובדיה א) **וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אִשׁ וּבֵית יוֹסֵף לְהִבָּה וּבֵית עֲשׂו לְקֵשׁ וְגו'** ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו. **בְּגִין דִּיתְאַבִּיד עֲשׂו מִכְלָא, וְיִרִית יַעֲקֹב תִּרִין עֲלָמִין, עֲלָמָא דִּין וְעֲלָמָא דְאַתִּי** לפי שאז יאבד עשו מהכל, ויירש יעקב שני העולמות העולם הזה והעולם הבא.

וּבְהָאִי זְמַנָּא בְּתִיב ועל אותו הזמן כתוב שם, (עובדיה א) **וַעֲלוּ מוֹשִׁיעִים בְּחַר צִיּוֹן לְשֹׁפֵט אֶת הָר עֲשׂו וְהִיתָה לִיהוָה הַמְּלוּכָה. הַהוּא מַלְכוֹ דְּעֲשׂו, דְּנָטַל בְּהָאִי עֲלָמָא** אותה מלכות של עשו שנטל בעוה"ז, **יְהִי לִיה קִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** (ס"א יהא ליה לְקִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא) **בְּלַחֲדוּי** יהיה לקב"ה בלבד. **וְכִי הִשְׁתָּא לָאו אִיהִי מַלְכוֹ מִקִּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** וכי עכשיו אינה מלכות של הקב"ה, **אַלָּא אִף עַל גַּב דְּשִׁלִּיט קִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְעֵילָא וְתַתָּא** אלא אע"פ ששולט הקב"ה למעלה ולמטה, **הָא יְהִי לֹזֵן לְשָׂאָר עַמִּין, לְכָל חַד וְחַד חוּלְקָא וְאַחֲסָנָא בְּהָאִי עֲלָמָא, לְאַשְׁתַּמְשָׂא בֵּיה** הרי נתן להם לשאר העמים, לכל אחד ואחד חלק ונחלה בעוה"ז להשתמש בו. **וּבְהָהִיא זְמַנָּא** ולעתיד לבא, **יִטּוּל מִכְלָהוּ מַלְכוּתָא, וְתִהְיָ דִּילִיה בְּלָא** יקח מכולם את מלכותם ותהיה כולה שלו, **דְּכְתִיב וְהִיתָה לִיהוָה הַמְּלוּכָה, לִיה בְּלַחֲדוּי** לו בלבד, **דְּכְתִיב, וְהִיתָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יְהִי יְהוָה** (זכריה יד) **אֶחָד וְשֵׁמוֹ אֶחָד [יא].**

עיונים והארות

תחילה ברכות לתתא כנ"ל, לכן הקב"ה הוא מלך בעליונים ויעקב חבל נחלתו במלכות העליון ובברכאן עילאין, ואילו ברכות דלתתא והוא מלכות דלתתא דהאי עלמא, הניח הקב"ה ויעקב לעשו דיטול לה בקדמיתא. והענין הוא כי מסר הקב"ה ממשלת העולם ושלטנותו אל השרים העליונים. וזהו ענין המלוכה שניתנה לשרים. ובערך זה הוא שאנו אומרים שנתן המלוכה לשרים, אבל ברור הוא כי כולם נכנעים תחתיו ומאיתו הם מקבלים המלכות ואינן עושים דבר חוץ מרשותו וגזרתו. והם נקראים מלכים כי על פיהם ישק דבר, אבל מכל מקום אין הם חפשיים במעשיהם אלא מוגבלים ברצון הקב"ה. אבל לעת"ל אפילו אותה המלוכה שנתן להם, יסלק מהם ולא ירצה שיהיו תחתיו מלכים אפילו משועבדים שניהגו העולם אלא הכל יהיה על ידו. ודריש ועלו מושיעים וגו' ואז והיתה לה' המלוכה בה' הידיעה, כי יכירו כולם שהנהגת העולם רק בידו בלי שליח וסרסור.

יא. מרדח"ו. "בההוא זמנא כתיב ועלו וכו'. והנה אי אפשר ששתי הברכות יתקיימו בזמן אחד, כי הרי אמר את אחיך תעבוד והיה כאשר תריד וגו' הרי שאי אפשר ששניהם יתברכו כאחד רק כשזה נופל זה קם. ולכן עשו קם תחילה ויעקב נפל, וזה היה בגלות ושעבוד מצרים. ולעת"ל בביאת משיחנו בב"א יפול עשו ויקום יעקב קימה שאין אחריה נפילה לעולם. וז"ש ובההוא זמנא כתיב ועלו מושיעים וגו'. ותירץ עם האמור קושיא אחרת גדולה והיא, כי איך אומר והיתה לה' המלוכה, וכי לעולמי עד המלוכה שלו יתברך היא, והרי יש כאן ח"ו פתחון פה למינים באמרם שאינו שולט ח"ו בזמן הזה.

אמנם הכוונה כי השי"ת לעולם ועד הוא מלך ומלך וימלוך, אלא שאנו צריכים להבחין בין שני מינים של מלכויות: א' למעלה, והם סוד ברכות יעקב, ברכאן עילאין דיעקב. ב' לתתא בהאי עלמא והם סוד ברכאן תתאין דיעקב. וכיון שעשו נטל

ח"א קמ"ו ע"א

תָּא חַיִּי בא וראה, **בְּמָה בִּרְכָאן אֲתִּבְרָךְ יַעֲקֹב** כמה ברכות חשובות נתברך יעקב אבינו, **חַד דְּאֲבִי בְּתֵהוּא עֲקִימוֹ, וְדָוּחַ כָּל אֲנָוִין בִּרְכָאן** אחת מאביו, באותה ערמה מצד הגבורה שרבקה אמרה לו לרמות את עשו, והרויח את כל אותן הברכות. **וְחַד דְּשְׂכִינְתָּא דְּבִרְיָ לִיָּה קִדְשָׁא בִּרְיָ הוּא, כִּד הָוָה אֲתִי מְלָכָן** ואחת ברכה של השכינה שברך אותו הקב"ה כאשר היה בא מלכּן הארמי והיא מצד החסד, **דְּכִתִּיב, שְׁכָתוּב (בראשית לה) וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יַעֲקֹב** בבואו מפדן ארם. **וְחַד, דְּבִרְכִיָּה לִיָּה תֵהוּא מְלָאכָא מְמַנָּא דְּעָשָׂו** ואחת שברך אותו המלאך הממונה על עשו, והיא מצד התפארת. **וְחַד, בִּרְכָה אַחֲרָא, דְּבִרְכִיָּה לִיָּה אָבוּה, כִּד הָוָה אָזִיל לְפָדֵן אָרֶם** ועוד ברכה אחרת שברך אותו אביו היה הולך לפדן ארם, והיא מצד המלכות, **דְּכִתִּיב שְׁכָתוּב (בראשית כח) וְאֵל שַׁדִּי יְבָרֶךְ אֶתְּךָ וְגו'.**

בְּתֵהוּא זְמָנָא באותו זמן **דְּחִמָּא יַעֲקֹב גִּרְמִיָּה בְּכָל חַיִּי בִּרְכָאן** שראה יעקב אבינו עצמו בכל אלו הברכות החשובות, **אָמַר, בְּמָאן בִּרְכָתָא דְּמִנִּיָּהוּ אֲשֶׁתַּמֵּשׁ הַשְׁתָּא** באיזו ברכה מהם אשתמש עתה. **אָמַר, בְּחִלְשָׁא מְנִיָּהוּ אֲשֶׁתַּמֵּשׁ הַשְׁתָּא** אמר בחלשה שבהם אשתמש עתה, **וּמָאן אִיָּהוּ, דָּא בְּתִרְיִיתָא, דְּבִרְכִיָּה אָבוּה** ואיזו היא, זו הברכה האחרונה שברכו אביו, **וְאָף עַל גַּב דְּאִיָּהִי תְּקִיפָא** ואף על פי שהיא חזקה שהרי ברכו ואל שדי יברך אותך ויפרך וכו' ויתן לך את ברכת אברהם וכו' ויש בה שפע בכל המובנים, **אָמַר, לָאו אִיָּהִי תְּקִיפָא בְּשִׁלְטִינוּתָא דְּהָאִי עֲלָמָא כְּקִדְמָאָה** אמר, בכל זאת אינה חזקה בשלטון וממשלה של העוה"ז כמו הראשונות, כי בברכה הראשונה ברך אותו יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים וכו', וגם בברכה של שרו של עשו כתוב כי שרית עם אלהי"ם ועם אנשים ותוכל, וגם בברכת השכינה כתוב כי אם ישראל יהיה שמך, שכולם מורים על ממשלה של העוה"ז בפרט.

אָמַר יַעֲקֹב, אֲזִיל הַשְׁתָּא דָּא, וְאֲשֶׁתַּמֵּשׁ בָּהּ אקח עתה ברכה זו אני ובני לסבול את הצרות של עשו וכו', **וְאִסְלַק כָּל אֲנָוִין אַחֲרָנִין לְזְמָנָא דְּאַצְטְרִיךְ לִי וְלִבְנָאִי בְּתִרְאִי** ואדחה ואסלק אותן הברכות האחרות שיש בהן ממשלה, לזמן שאצטרך אותם לי ולבני אחרי. ומפרש **אִימְתִּי, בְּזְמָנָא דִּיתְכַּנְשׁוּן כָּל עַמְמִיָּא לְאוּכְרָא בְּנִי מַעֲלָמָא** מתי יהיה הזמן הזה, בזמן שיתאספו כל האומות ח"ו לאבד את בני מהעולם שאז תהיה עת צרה לבני, **דְּכִתִּיב, שְׁכָתוּב (תהלים קיח) כָּל גּוֹיִם סָבְבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילֵם. סָבְבוּנִי גַם סָבְבוּנִי בִשְׁם ה' כִּי אֲמִילֵם. סָבְבוּנִי כְּדָבוּרִים וְגו' בִשְׁם ה' כִּי אֲמִילֵם. הָא הֵכָא תִּלְתָּא, לְגַבִּי תִּלְתָּא דְּאֲשֶׁתַּאֲרוּ** הרי כאן שלשה סבובים, וכנגד כל פעם שנזכר-כי אמיל"ם, ישתמש בברכה אחת כנגד שלש ברכות שנשארו, ובכוחם יצילו בני. **חַד, אֲנָוִין בִּרְכָאן קִדְמָאִי דְּאָבוּה** אחת, אותן הברכות הראשונות שברכו אביו שהן מצד הגבורה, והיא כנגד כל גוים סבבוני, שאין הסיבוב קשה כל כך, ודי ומספיק בברכה זו להפילם. **תִּרְיָן, אֲנָוִין בִּרְכָאן דְּבִרְכִיָּה קִדְשָׁא בִּרְיָ הוּא** השנית, אותן ברכות שברכו הקב"ה מצד החסד, שהוא סבוני גם סבבוני, דהיינו סיבוב אחר סיבוב מהמוני

העמים, שלזה נצרך לברכה של הקב"ה. תלת, אנון ברכאן דברכיה תהוא מלאכא השלישית, אותן הברכות שברך אותו המלאך שרו של עשו מצד התפארת, כנגד סבוני כדבורים, שעוקצים ומיד מתים, והוא החלש שבכולם, כך אויבנו יהיו כמו הדבורים שעוקצים ומיד נופלים ומתים, כי תבא ברכת המלאך ותזנב בהם עד בלתי השאיר להם שריד ופליט.

אמר יעקב, להתם אצטריכו, לגבי מלכין וכל עמין דכל עלמא לשם אני צריך את הברכות, כנגד כל המלכים וכל העמים של כל העולם כולו, ואסליק לון להתם ואעלה ואדחה את הברכות לאותו זמן. והשתא לגבי דעשו, די לי ביהאי ועכשיו כנגד עשו די לי בזו הברכה הקטנה שברך אותי אבא כשהלכתי לפדן ארם. ומביא משל למלאכא, דהווי ליה כמא לגיונין תקיפין, כמא מארי מניחי קרבא לאנחא קרבין למלך שהיו לו כמה מחנות של צבא חזקים, וכמה בעלי מלחמה בעלי קרב לעשות מלחמות וקרבות, דומינין לגבי מלכין תקיפין (דף קמו ע"ב) לאנחא ביה קרבא שהיו מזומנים לעמוד כנגד מלכים חזקים לערוך עמם מלחמה חזקה. אדהכי שמע על לסטים חד קפחא, אמר, הני בני תרעי, יהבון תמן בינתיים שמע על לסטים אחד שהיה מקפח ושודד את הבריות, אמר אלה החיילים שומרי העיר ילכו שם להלחם בו. אמר ליה, מכל לגיונין דילך, לית אנח משיך התם אלא אלין שאל אותו מכל המחנות של הצבא שלך אין אתה שולח לשם רק את אלה. אמר, לגבי תהוא לסטים, די באלין אמר המלך, בשביל אותו לסטים מספיק באלו שומרי העיר. דהא כל לגיונותי ומארי קרבא, אסתלק לגבי אנון מלכין תקיפין שהרי כל המחנות ובעלי מלחמה, אניח אותם אצל אותם מלכים חזקים ללחום נגדם, ביומא דקרבא, דאצטריכו לי, ליהווי ביום של המלחמה כשיצטרכו לי, שם יהיו.

אוף הכי יעקב אמר לגבי עשו, די לי השתא באלין ברכאן גם כך אמר יעקב, כי נגד עשו די לי עתה באלו הברכות שברך אותי אבא כשהלכתי לפדן ארם. אכל לההוא זמנא אבל לאותו זמן, דאצטריכו לבני לגבי כל מלכין ושלטיין דכל עלמא שיצטרכו בני כנגד המלכים והשלטים של כל העולם שיעלו על בני וירצו ח"ו להשמידם, אסלק לון אניח אותם לאותו זמן. פד ימטי תהוא זמנא, יתערוז אנון ברכאן מכל סטריין, ויתקיים עלמא על קיומיה ברכא יאות וכאשר יגיע אותו זמן, יתעוררו כל אותן הברכות מכל הצדדים ויתקיים העולם בקיומו כראוי, ומההוא יומא ולהלאה, יקום מלכותא דא על כל שאר מלכו אחרא ומאותו יום והלאה תקום מלכות זו של מלך המשיח על כל שאר המלכויות האחרות, כמא דאוקמוה, דכתיב, כמו שכבר ביארנו שכתוב על מלך המשיח שהוא (דניאל ב) תידק ותספ כל אלין מלכותא והיא תקום לעלמא יכתת ויכלה כל אותם מלכים של אומות העולם, ומלכותו של מלך המשיח היא תקום לעולם. והיינו תהיא אכנא, דאתגזרת מן טורא די לא בידין וזה מה שלמדנו על אותה אבן שראה נבוכדנצר שנכרתה מן ההר, אבל לא בידי אדם, כמא דאתא אמר כמו שנאמר (בראשית מט) משם רועה אבן

יִשְׂרָאֵל, מֵאֵן אָבֶן דָּא. דָּא בְּנִסְתַּי יִשְׂרָאֵל ושואל מי זו, על מי מרומזת, ואומר זה רומז על השכינה, **בְּמָה דָּאֵת אָמַר**, כמו שנאמר (בראשית כח) **וְהָאֵבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׁמַתִּי מִצְּבַח וְגו'** וכשיבא המשיח ימלוך בבח השראת השכינה ששורה שם.

מאמרי הפרשה

"וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אֲבִרְהָם אֲבִרְהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק" (כה, יט)

בני ישמעאל יכניעו את בני אדום, ומזה יצמח המשיח

כתב בעל הטורים (כאן) וזה לשונו, על פני כל אחיו נפל, וסמיך ליה ואלה תולדות יצחק, לומר, כשיפול ישמעאל באחרית הימים, אז יצמח בן דוד שהוא מתולדות יצחק.

כלומר בסוף הפרשה הקודמת כתוב "על פני כל אחיו נפל" ונסמכה לו תחילת פרשתנו "ואלה תולדות יצחק", לומר, כי כשיפול שרו של ישמעאל, אזי תתגלה מעלת יצחק בן אברהם, דהיינו שתבוא הגאולה במהרה בימינו אמן. ונרחיב מעט בעניין זה כי הדברים קשורים מאד לזמננו.

ראינו בפרשה הקודמת, כאשר יצאה רבקה אמנו מבית אביה בירכוה בברכה, ויברכו את רבקה ויאמרו לה אחתנו את היי לאלפי רבבה ויירש זרעך את שער שנאיו (בראשית כד, ס). ופירש רש"י, את זרעך תקבלו אותה ברכה שנאמרה לאברהם בהר המוריה הרבה ארבה את זרעך... יהי רצון שיהא אותו הזרע ממך ולא מאשה אחרת. עד כאן לשונו. ומשמע מדברי רש"י, כי רבקה התברכה באותה הברכה שנאמרה לאברהם אבינו בהר המוריה. ומה היא אותה ברכה שנתברך אברהם אבינו, כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים וירש זרעך את שער איביו (בראשית כב, יז). אולם לכאורה אין זו אותה ברכה, שהרי אברהם אבינו התברך שזרעו יירש את "שער אויביו" ואילו רבקה אמנו התברכה שזרעה יירש את "שער שונאיו". ואם כן לכאורה אין זה מדויק לומר שרבקה אימנו התברכה באותה ברכה שנאמרה לאברהם אבינו,

ובאמת צריך לברר מי הם "אויביו" ומי הם "שונאיו", אשר אברהם אבינו ורבקה אימנו נתברכו, שזרעם ירשום, ומה ההבדל בין "אויב" ל"שונא".

בספר תהלים (מזמור פג, ג) אמר דוד המלך, כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש וגו', (ושם פסוק ז) אהלי אדום וישמעאלים מואב והגרים וגו'. (ושם פסוק יג) אשר אמרו נרשה לנו את נאות אלהים. ופירש רש"י, "אשר אמרו", הגוים האלו האמורים למעלה אדום וישמעאל וכל חבריהם. עד כאן לשונו. ומבואר כי "אויביו" ו"שונאיו" הם בני אדום עשו, וישמעאל, שהם שתי האומות אשר ירדפו תמיד אחרינו.

וביתר פירוט, מי הם "אויביו" ומי הם "שונאיו". דבר זה מפורש בדברי הילקוט שמעוני (לך לך רמז ע"ו) על הפסוק, ויהי השמש לבוא ותרדמה נפלה על אברם והנה אימה חשכה גדלה נפלת עליו. "עליו" אלו בני ישמעאל, שעליהם בן דוד יצמח, שנאמר, "אויביו" אלביש בושת ועליו יציץ נזרו (תהלים קלב, יח). ועל הפסוק, וירץ עשו לקראתו ויחבקו ויפל על צוארו וישקו ויבכו (בראשית לג, ד), רש"י הביא את דברי חז"ל (ספרי בהעלותך ס"ט) רבי שמעון בן יוחאי אומר הלכה בידוע "עשו שונא" ליעקב.

נמצא מדברי חז"ל כי "אויביו" הם בני ישמעאל, ואילו "שונאיו" הם בני עשו אדום.

גלות ישמעאל קשה משל אדום

וראה מה שכתב רבנו בחיי בפירושו על התורה (נצבים ל, ז הוצאת מכון הרב קוק) על הפסוק על אויבך ועל שונאיך אשר רדפוך, "אויבך", ישמעאל. "שונאיך", עשו. והן שתי האומות שאנחנו משועבדים תחתיהם ומפוזרים ביניהם... ומה שהזכיר "אויבך" על ישמעאל ו"שונאיך" על עשו, מפני שה"אויב" גדול מן ה"שונא" כי השונא אף על פי שירע לו, יעשה על דרך הרחמנות. אבל האויב הוא שבלבו איבה עולמית, לא ישים לו רחמים, על זקן יכביד עולו מאד. וזה

מסוד הלשון ודקדוקו, כי "אויב" הוא מלשון אבוי, ואותיותיהם שוות, ועל שם שהנופל בידו צועק אוי ואבוי... ושפחה כי תירש גברתה, זה ישמעאל הבא מהגר. ומפני שבני ישמעאל קשים לישראל יותר מבני עשו, לכן קראן הכתוב "אויבך", וכן אמרו (שבת יא.) תחת אדום ולא תחת ישמעאל. עד כאן לשון רבנו בחיי. מתבאר מדבריו כי האויב גרוע מהשונא, ובשל כך ישמעאל הוא האויב. ואילו עשו הוא השונא, כי "בני ישמעאל קשים לישראל יותר מבני עשו".

לא תעמוד על ישראל אומה יותר אויבת מישמעאל

וכן כותב הרמב"ם באגרת תימן וזה לשונו, ואתם אחינו, ידוע לכם שהקדוש ברוך הוא הפילנו במהמורות עונותינו בתוך אומה זו שהיא אומת ישמעאל, שדעתם חזקה עלינו, והם מתחכמים להרע ולמאוס אותנו, כמו שגזר עלינו יתברך "ואויבינו פלילים". ושלא תעמוד על ישראל אומה יותר אויבת ממנה, ולא אומה שהרעה בתכלית הרעה לדלדל אותנו ולהקטין אותנו ולמאוס אותנו כמוהם. שאפילו דוד המלך ע"ה, כשראה ברוח הקודש כל הצרות העתידות לישראל, התחיל לצעוק ולקונן בלשון האומר מרעת בני ישמעאל ואמר, אויה לי כי גרתי משך שכנתי עם אהלי קדר (תהלים קכ, ה)... ואנחנו בעודנו סובלים שעבודם וכזביהם ושיקרוותם למעלה מיכולתנו, אין ביכולת האדם כוח לסבול.

ישמעאל עתידים להצר לישראל צרות קשות

וכן כותב מו"ר הרב חיים ויטאל בספר עץ הדעת טוב (תהלים קכ"ד) וזה לשונו, כבר ידעת כי הגלויות אינן אלא ארבע, בבל, מדי, יוון ואדום. אבל עוד עתידים לישראל להיות באחרית הימים בגלות ישמעאל הנזכר בפרקי דרבי אליעזר ובמדרשי חז"ל ובספר הזוהר סוף פרשת לך לך. והנה כל כוונתם של יתר האומות היתה להמיר דת ישראל שלא יעסקו בתורה חס ושלום, שמזה היה נמשל היזק אל גופנו שהיו הורגים מי שלא רצה להמיר את דתו, מה שאין כן ישמעאל, שעתידים להצר את ישראל צרות קשות ומשונות, לא נראה כמותם, כי היו רוצים לבלוע אותנו ולמחות את ישראל מתחת השמים כאילו לא היה. עד כאן.

ועתה מובנים הדברים: לאברהם אבינו נאמר וירש זרעך את שער איביו (בראשית כב, יז), כי זרעו היה יצחק וישמעאל, ולכן נאמר לו שזרעו שהוא יצחק יירש את "אויביו" היינו את ישמעאל. ואילו לרבקה נאמר, ויירש זרעך את שער שונאיו (בראשית כד, ס), כי זרעה היה יעקב ועשו, ועל כן נאמר לה שזרעה יעקב ירש את "שונאיו" שהוא עשו (אדום). ושפיר צדקו דברי רש"י ש"רבקה נתברכה באותה הברכה שנאמרה לאברהם אבינו בהר המוריה", והיינו שירש זרעה את הקמים עליו לכלותו, אלא שהאומות העומדות עלינו לכלותנו הם "אויביו" ו"שונאיו", ומכאן השינוי בלשון הברכות, כמדוקדק להפליא בלשון הכתובים, אולם גוף הברכה חד הוא.

בנפול ישמעאל יבא המשיח

ועיין מה שכתב בזוהר הקדוש (סוף פרשת תולדות) דברים נפלאים ושם כל הסדר שיהיה באחרית הימים, כי בהבטחה לאברהם אבינו על ירושת האויבים נרמזה הגאולה העתידה, שכן מסרו לנו חז"ל את סדר נפילתם של "אויביו" ו"שונאיו" באחרית הימים, באופן שבני ישמעאל יכניעו את בני אדום, ומתוך נפילת בני ישמעאל יעלה ויצמח מלך המשיח. וכן מובא בפרקי דרבי אליעזר (סוף פרק ל), שלוש מלחמות של מהומה עתידים בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים... ולהילחם בכרך גדול שבדומי, ומשם בן דוד יצמח ויראה באובדן של אלו ואלו, ומשם יבוא לארץ ישראל שנאמר מי זה בא מאדום. עד כאן לשונו.

וזה שכתב בעל הטורים הנזכר בתחילת דבריו, ואלה תולדת יצחק בן אברהם... על פני כל אחיו נפל, וסמך ליה ואלה תולדות יצחק, לומר כשיפול ישמעאל באחרית הימים אז יצמח בן דוד שהוא מתולדות יצחק.

ישמעאל ואדום יתאספו לכבוש את ישראל

וכך כתוב בזוהר (ח"א דף קי"ט), ויזדווגון כלהון עממיא על ברתיא דיעקב לאדחייא לה מעלמא. ובאור יקר (כתב יד מודינא דף כתב יד 122) הגירסא בזוהר היא, ויזדמנון כלהו עממיא... ובפרוש הרמ"ק כתב שם וזה לשונו, ויזדמנון כלהו עממיא, שיעשו עצת שלום הם ביניהם, ויתהפכו לישראל להשמיד מפני שהקימו להם מלכות, ותהיה עת צרה ליעקב. אמנם לא יבואו למשבר, אלא וממנה יושע.

וכן כתב המלבי"ם (יחזקאל לב, יז), בעת קץ, אחר שכבר ישבו ישראל על אדמת ישראל, עתידים האומות להתאסף ולכבוש את ירושלים, ויבא גוג נשיא משך ותובל מארצות הצפון והמערב, שהם הערלים הנקראים אדום, ומשך ותובל הם מבני יפת הגרים באירופא... וכן בית תוגרמה שהם כולם נמולים מחזיקים בדת ישמעאליים, והם יתאספו עם בני אדום לכבוש הארץ מיד ישראל. אבל בבואם יעשה ביניהם מהומה וילחמו איש באחיו היינו אדום וישמעאל

ילחמו זה בזה, מפני שאמונתם מפורדת, ושם ישפוט ה' אותם בחרב ובדם... עד כאן. הנה כי כן, מפורש בדברי חז"ל, כי הגאולה העתידה תבוא לאחר נפילת אויבינו שהם בני ישמעאל.

ובביאור גלות ישמעאל ביאר המהר"ל מדוע מלכות ישמעאל לא נמנתה במערכת ארבע המלכויות שראה דניאל (פרק ז') כי מלכות ישמעאל מטרתה כביכול לגלות ולהוסיף עול מלכות שמים, ועושים הכל בשם ה'. אלא שבהיות מהות ישמעאל "פרא אדם", הרי שאמונתם בה' גורמת לעשות את כל הרע שבעולם, באיצטלא שהם כביכול שליחי הבורא. ולכן לא נימנו כמלכות בפני עצמה. שכן ארבע המלכויות הוקמו על יסוד ביטול מלכות ישראל והתנגדות למלכות שמים. בעוד מלכות ישמעאל באה, כביכול, בשם מלכות שמים.

מרוב צרות ישמעאל, עם ישראל יתפלל לה' ו"ישמע אל" ויענם

וכתוב בספר הקדוש פרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ב), אחד מן המדרשים הקדומים ביותר של עם ישראל, שנכתב על ידי התנא רבי אליעזר בן הורקנוס וזה לשונו, ולמה נקרא שמו ישמעאל, (בהוראת הקדוש ברוך הוא עצמו כנאמר, וקראת שמו ישמעאל (בראשית טז, יא)) מפני שעתיד הקדוש ברוך הוא לשמוע בקול נאקת עם ישראל, ממה שעתידין בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים, לפיכך נקרא שמו ישמעאל, שנאמר: "ישמע א-ל ויענם" (תהילים נה, כ). **ועוד** כתב שם (פרק ל'), שלוש מלחמות של מהומה (אינתפאדה) עתידין בני ישמעאל לעשות באחרית הימים... ומשם בן דוד יצמח.

לגרוס בכל יום חצי שעה זוהר

לאור הדברים הללו חייבים אנחנו להתחזק ולעשות חשבון נפש ולחזור בתשובה ולקבוע עיתים לתורה, וכל יום לגרוס בזוהר הקדוש חצי שעה, וגם לקרוא כל יום סדר פטום הקטורת שמעלתו גדולה מאד כמו שכבר הארכנו בזה לעיל (פרשת נח על הפסוק עשה לך תיבת עצי גפר ו, יד) שהעוסק בזוהר הקדוש, מקרב את הגאולה, לך קחנו משם, ובעזרת ה' יתברך ננצל מכל גזירות קשות ורעות ויגזרו עלינו גזירות טובות ונוכה לגאולה שלמה בנחת אמן.

מתי יבוא המשיח

מתי יבוא המשיח, מדוע הוא מתעכב, זו שאלה המעסיקה את כולם, והאלשי"ך הקדוש זצ"ל עונה עליה בפרשתנו (פרק כ"ז עה"פ ויהי כי זקן יצחק):

האלשי"ך הקדוש שואל, מדוע לכל הגלויות הקודמות נקבע מספר שנים קצוב מראש, כנאמר במצרים, ועבדו וענו אותם ארבע מאות שנה (בראשית טו, יג), וגלות בבל שבעים שנות. ואילו לגלותנו, הנקראת "גלות אדום", לא נקצב סך שנים מוגדר מראש.

ומתריץ, שכל הגלויות תלויות בשר של האומה, וכעבור מספר שנים קצוב, הוא מאבד את כוחו לשעבד את עם ישראל, והם נגאלים מידיו. אבל השר של אדום, שואב את כוחו ממקור מסויים, והוא ילך ויתעצם כל עוד יתווסף לו כח. מיהו השר, ומהו מקור כוחו?

כי ידוע ש"סמא"ל" הוא שרו של עשו הוא השטן הוא יצר הרע. וכידוע שהס"מ שואב את כוחו רק מהעבירות והעוונות! ולכן אם רוצים אנחנו להביא לסיום הגלות, עלינו לחסל את מקור כוחו של שרו של עשו. והדבר יעשה על ידי תוספת מצוות, ותשובה על העבירות. וכבר אמרו חז"ל (סנהדרין צז:): כבר כלו כל הקיצין, ואין הדבר תלוי אלא בתשובה!

כל יחיד ישוב בתשובה ובזכותו תבא הגאולה

ואל נאמר, הן העם רחוק מתשובה, וממילא רחוק הוא מגאולה. לא ולא! יסתכל כל אחד על עצמו, וישפר את דרכיו, אולי במצוה אחת יזכה לחולל את המהפכה. שאמרו חז"ל (רמב"ם תשובה פ"ג ה"ד) עשה מצוה אחת, הכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות! על כן ישוב בתשובה, אולי יחולל את המהפכה. כמאמרם (חולין פז:), יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כולו! ומכל שכן, אם תהיה קבוצה או חבורה שתטיב דרכה, שעל כך אמרו שאם "כנישתא חדא" קבוצה אחת תשוב בתשובה, בזכותם תבוא הגאולה!

נזכור! כל מצוה מחלישה את כוחו של "שר הגלות", ומקרבת את הגאולה!!!

עיקר הגאולה תהיה ע"י לימוד התורה הקדושה

והנה עיקר הגאולה הזאת כותב האור החיים הקדוש (בראשית מט, יא) תלויה בלימוד התורה, כי היא בזכות משה רבנו, וזה מאחר את הגלות כי משה רבנו לא רוצה לגאול בטלנים.

ועל כן אמר הכתוב, "הקול קול יעקב", שצריך לחזק קול התורה, שבו תלויה הגאולה, ואז "אין הידים ידי עשו". ועל זה אמר האור החיים הקדוש על הפסוק, כבס ביין לבושו (בראשית מט, יא) כי היין הוא לימוד התורה (בפרט בלימוד הזהר כנודע), אז האדם נטהר וראוי לגאולה. אבל אם לא חס ושלום ובדם ענבים סותו (שם).

ואם כן הכל על ידי שקול עם ישראל מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, בזה תלוי קיום הברכה של הדור הזה. והכל תלוי באות ו' של תיבת "קול" כי אות ו' היא עושה את ההבדל אם "קל" קול יעקב או "קול", וידוע שהאות ו' היא רמז ליעקב לתורה. וכן המילה "גאולה" כשהיא מלאה עם האות ו' עולה גימטריא מ"ה (כי שם מ"ה הוא כנגד אות ו' של הוי"ה כנודע), וזהו שאומרים גאולה "שלמה" - אותיות, של - מ"ה.

אחר מ"ה ימים להריגת משיח בן יוסף יתגלה משיח בן דוד

והביא הרב "ברכת אליהו" בשם ספרי רבנו אפרים על "ויחי", מדוע פרשה זו סתומה? וכתב שהיא מחוברת לפרשה הקודמת ששם נאמר על בני ישראל כשהיו בארץ גושן, ויאחזו בה ויפרו וירבו "מאוד" (בראשית מז, כז) ולזה נסמך ויחי יעקב וגומר. והנה תיבת "מאד" בגימטריא מ"ה, כי מ"ה ימים בין משיח אפרים (שהוא משיח בן יוסף) למשיח בן דוד, וזהו "ויפרו", רמז למשיח בן אפרים שאחר מ"ה ימים, העולים "מאד" שיהרג משיח בן אפרים, אז "ויחי יעקב" היינו שיבוא משיח בן דוד, ויחיה אותו ואת כל עמו שנהרגו.

וזהו הנאמר בחבקוק (ב, ג) אם יתמהמה חכה לו, היינו "אם ייתם" מ"ה חכה לו". פירוש, אם המשיח מתמהמה מ"ה ימים, חכה לו, כי למחרת יום מ"ה שהוא יום מ"ו, יבוא משיח בן דוד ועמו לעזור לו.

"וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אֲבִרְהָם אֲבִרְהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק" (כה, יט)

אברהם משתבח ביצחק, ויצחק משתבח באברהם

צריך להבין, שלכאורה יש כפילות מיותרת בלשון בפסוק, כי אם יצחק הוא בן אברהם, בודאי שאברהם הוליד את יצחק? והנה רש"י (כאן) מבאר, לפי שהיו ליצני הדור אומרים, מאבימלך נתעברה שרה, שהרי היא היתה אצלו ותיכף נתעברה. לכן צר הקדוש ברוך הוא קלסתר פניו של יצחק כמו אברהם, וכל הרואה אותו חושב שזה אברהם, סימן שהוא בן אברהם, ולכן אמרה התורה "ואלה תולדות יצחק בן אברהם", שהיו כולם מודים שאברהם הוליד את יצחק, מפני שהיה דומה במראה פניו בדיוק לאברהם.

בדרך אחרת כתב בספר ויצבור יוסף (ענתבי, ריש תולדות, נדפס בתרע"ט) אברהם ויצחק כל אחד היה משתבח בשני. אברהם היה אומר, אתם יודעים מי הבן שלי, זה יצחק, וזהו "אברהם הוליד את יצחק", שאברהם משתבח בו שיצחק הוא אדם גדול מאוד. וגם יצחק היה אומר, אתם יודעים מי האבא שלי, האבא שלי זה אברהם אבינו, שגייז גרים וירד לכבשן האש, וזהו "ואלה תולדות יצחק בן אברהם", שהוא השתבח באביו. הרי שכל אחד היה משתבח בשני.

שהוליד יצחק בנים, מוכח שמאברהם נתעברה שרה

עוד מבאר בספר אסיפת הכהן (הירש, ריש פרשתנו, נדפס תרס"ו) את הכפילות בפסוק, על פי דברי רבותינו ז"ל שהממזר אינו מוליד (ספר חסידים סי' ת"ק), שבוזה יבואר, "אלה תולדות יצחק בן אברהם", כיון שיצחק היו לו בנים, אם כן מוכח ש"אברהם הוליד את יצחק", ולא אבימלך, כי אם היתה מעוברת מאבימלך, אז היה הבן ממזר ולא היה מוליד, ועכשיו שהוליד יצחק בנים, מוכח שמאברהם נתעברה שרה.

ליצני הדור היו אומרים "מאבימלך נתעברה שרה"

הרב חיד"א בספרו נחל קדומים (על הפסוק כאן) מקשה, למה כתב רש"י "ליצני הדור" הן ליצנותן רשעות היא שהוציאו שם רע, והיה צריך לקוראם "רשעי הדור"? ומתרץ בשם מר זקני אבי אבי כמהר"ר ישעיה זלה"ה, שבאמת הם לא הוציאו שם רע על שרה, שהנה הגמרא (ב"ק דף צב.) אומרת, כל המבקש רחמים על חברו והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחילה, וכאן באבימלך הקדוש ברוך הוא עצר "בעד כל רחם לבית אבימלך" (לעיל כ, יח) והם היו שרויים בצער. אמר הקדוש ברוך הוא לאבימלך, תחזיר את שרה ואברהם יתפלל בעדך ותישע, וכך היה. וכיון שהתפלל אברהם על חברו, והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחילה. וזהו שאמרו ליצני הדור מאבימלך נתעברה שרה, לא נתכוונו לגנאי אלא לשבח! שבזכות תפילת אברהם על אבימלך, נענה אברהם תחילה ונתעברה שרה, ואומרם מאבימלך נתעברה שרה, היינו בזכות תפילת אברהם על אבימלך, נתעברה שרה, כיון שגם אברהם היה זקוק לכך, ונענה תחלה. ממילא אין מקום לקוראם רשעים, שלא אמרו דבר רשע, רק דבר יפה והגון.

אך אם כן, למה קראם "ליצני הדור", והם אמרו דבר יפה? היינו מפני שדבריהם היו שקר, שהאמת הינה שהקדוש ברוך הוא פקד את שרה עוד מקודם כמו שכתוב, וה' פקד את שרה כאשר אמר (שם כא, א), פירושו שפקד אותה עוד קודם שהתפלל אברהם אבינו על אבימלך, ואילו הליצנים אומרים "מאבימלך נתעברה שרה" כלומר שאבימלך היה הסיבה ללידתו, שכיון שהתפלל עליו נענה ראשונה, וזה אינו נכון, רק ליצנות, אם כי לא היו דבריהם רשעות.

"וְאֵלֶּה תּוֹלְדֵי יִצְחָק בֶּן אֲבִרְהָם אֲבִרְהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק" (כה, יט)

שלושת האבות למדו תורה יחדיו חמש עשרה שנה

החיד"א ז"ל בספרו מדבר קדמות (ערך א', אות א') הביא מקונטרס כת"י ישן על קלף שכתבו תלמידי רבנו יהודה החסיד ז"ל בשם רבם, וזה לשונו, אבות העולם אברהם יצחק ויעקב ראו זה את זה, וחמש עשרה שנים למדו התורה בכל יום ולילה חמש עשרה שעות.

אמנם הדבר תמוה מאוד, שהרי יצחק אבינו נולד כשהיה אברהם בן מאה שנה (בראשית כא, ה), ויעקב נולד כשהיה יצחק בן ששים שנה (שם כה, כו), נמצא שבשעת לידת יעקב, היה אברהם בן מאה וששים שנה, וכל שנותיו של אברהם אבינו היו קע"ה שנה (שם כה, ז), נמצא לפי זה שיעקב אבינו החל ללמוד תורה תיכף כשנולד! אתמהה!?

ובאמת ראיתי בבעל הטורים (במדבר ו, כד) שכתב שהאבות "ראו זה את זה" ט"ו שנים, ולא כתב "שלמדו" ביחד. **ואפשר** ליישב את דברי רבנו יהודה החסיד הנזכרים, שמחמת עוצם קדושתו של יעקב אבינו, התחיל ללמוד תורה תיכף ביום שנולד. דומה לזה מצינו במדרש (דברים רבה פ"א סי' י') אצל משה רבנו ע"ה, שביום שנולד משה רבנו כבר היה הולך ברגליו, והיה מדבר עם אביו ואמו, וכשהיה בן שלשה חדשים התנבא ואמר, עתיד אני לקבל תורה מתוך להבי אש. (אוצר פלאות התורה).

"וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בִּקְהָתוֹ אֶת רִבְקָה בֵּת בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי מִפְּדֹן אֶרֶם אַחֻזַּת לָבֶן הָאֲרָמִי לוֹ לְאִשָּׁה" (כה, כ)

סוד עצם הלז, ומעלת סעודה רביעית

מובא בזוהר הקדוש (ח"א דף קל"ז ע"א) שהנאמר בפסוק, בת בתואל הארמי, הוא רמז על הגוף שיקום בתחיית המתים בזכות עצם הלז שלא נרקב. וזהו שכתוב בת בתואל הארמי, שעצם זה נקרא רמאי. ופירוש הפסוק הוא, ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מִפְּדֹן אֶרֶם אחות לבן הארמי לו לאשה. "יצחק" הוא רמז על הנשמה שעתידיה להיכנס בתוך הגוף הנקרא "רבקה" בתחיית המתים, "בת בתואל הארמי", בזכות עצם הלז הנקראת "בתואל הארמי" יקומו בתחילה. כי תחיית הגוף תתחיל מן החוליא של השדרה הנקראת לזו, והוא עצם קיים לעולם, ואינו נרקב לעולם. והטעם שעצם הלז נקרא "רמאי", מפני שעצם הלז הנקרא נסכו, אינו נהנה משום מאכל, מלבד מהסעודה של מלוה מלכה במוצאי שבת. ולכן הלז נקרא "רמאי", כי נראה כאילו הוא נהנה מהאוכל שאוכל האדם, כפי ששאר העצמות נהנות מאכילת האדם, בזמן שבאמת הלז אינו נהנה, על כן "רמאי" הוא. זאת ועוד שעצם הלז נקרא "רמאי", מפני שנראה כאילו הוא מת. ועוד עצם הלז נשאר בחיים, משום שלא נהנה מעץ הדעת שהביא מיתה לעולם.

ויען שבעצם הלז תלויה התחיה, נקרא זמן התחיה לזו, על שם העצם ההוא. ונודע כי התחיה תהיה בעמק יהושפט סמוך לחומת ירושלים ושם יקומו כל המתים במשפט, ולכן שם העיר ירושלים תקרא אז לזו (ראה רבנו בחיי בראשית כה, יט) כי בה תהיה עיקר תחיית המתים.

סעודה רביעית

כתוב בגמרא (שבת קטז:) לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת כדי ללוות את השבת, אפילו אינו צריך אלא לכזית. והכי נפסק בטור ובשו"ע (או"ח סימן ש' סעיף א'). וטעם הדבר כתב הבית יוסף (שם) בשם ספר שבלי הלקט (סימן קל) וזה לשונו, אבר יש באדם ונסכו שמו, ואינו נהנה באכילה אלא במוצאי שבת.

וכתב על כך המטה משה (סדר הבדלה סימן תקי"ג) שהכוונה היא על אותו עצם "לזו של שדרה" הנזכר במדרש (בראשית רבה פרשה כ"ח סי' ג'). והוסיף וזה לשונו, וטעמא דמילתא, כי ידוע שאותו עצם לזו שמה, והוא עיצומו ועיקרו ושרשו וממנו נתהווה האדם בעצם הטיפה. וכאשר ימות האדם, העצם ההוא אינו נימוח ולא נפחת. ואם יכניסו אותו באש אינו נשרף, ברחיים אינו נטחן, בפטיש אינו מתפוצץ. והוא העצם שיש בו קיום נצחי, וממנו יחיה האדם לעת התחייה. והוא המקבל עונג ועונש אחר מיתת אדם, ועצם הזה שרשו ועיקרו מעצם השמים. ואחרי שהאריך עוד בזה

הוא מסיים בלשון קדשו, ובכן כל הזהיר בסעודה זו ומשביע לעצם הזה, יזכה שישביע בצחצחות נפשו בתענוגי רב טוב הצפון לצדיקים ולשובע שמחות, אשר עליהם התפלל המשורר (תהלים טז, יא) תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימיך נצח.

שלושת שמותיו

והנה שלושה שמות יש לעצם זו. א) בזהר הקדוש (הנ"ל) נקראת "בתואל הארמי" על שם שהוא רמאי. ב) במדרש (הנ"ל) נקראת "לוז של שדרה", ולפי המבואר בגמרא (ברכות כח:) נקראת "חוליא קטנה שבשדרה", שח"י ברכות שבתפילת שמונה עשרה נתקנו כנגד י"ח חוליות שבשדרה, וברכת "למלשינים" שהיא הברכה הי"ט, נתקנה כנגד החוליא הקטנה שבשדרה התשע עשרה. ג) בדברי הקדמונים (כגון ספר שבלי הלקט שבת סימן ק"ל ועוד) מבואר שנקרא "נסכוי", שאינו נהנה כי אם מאכילת מלוה מלכה במוצאי שבת.

הגה"ק מו"ר בעל "בן איש חי" (פרשת ויצא שנה שניה הלכה כ"ז) נתן סימן נאה על שלושת שמותיו של העצם, לב"ן ראשי תיבות לוז בתואל ונסכוי.

למה ה' משאיר עצם הלז לתחיה

כתב היעב"ץ (בסידור היעב"ץ אחרי ההבדלה) וזה לשונו, אמר יעקב עמדין, מעודי הייתי משתאה ומשתומם על המראה, כשראיתי בספרים מדברים אודות העצם הלז לוז של שדרה, ויש שקראוהו נסכוי שאינו נהנה משום אכילה כי אם מזו הסעודה של מוצאי שבת, ואמרו שממנו בנין גוף האדם, ואך הוא לבדו נשאר בקבר אחרי ריקבון עצמות הגוף, כי ממנו תתחיל התחיה לעתיד שהוא כשאור לגוף כידוע, ולא נודע מה טיבן של שמות הללו שנתנו לו, ומדוע אינו נהנה רק מזאת האכילה בלבד.

יותר מזה גדלה הפליאה כשלמדתי במדרש הנעלם פרשת תולדות (זהר ח"א דף קל"ז ע"א) שנקרא בתואל רמאה, ואמרו דהוא רמאה מכל שאר גרמי, לפי שאינו סובל טעם מזונות כמוהם, ובגין כך הוא תקיף מכל שאר גרמי, והוא ליהוי עיקרא דגופא אתבני מניה. ומי הרואה מאמר זה ולא יפלא ממנו, מה ענין שם בתואל, ומה דבר הרמאות, ומאי טעמא אהני ליה לרמאה רמאותיה כולי האי. צער גדול היה לי על דבר זה, ובדקתי בספרים פורש אין להם.

ועתה בהיותי עוסק בעניין הראוני מן השמים, שכל ג' שמות הללו (לוז, נסכוי, בתואל רמאה) דבר אחד, וכל דברי העצם אחת הן. הענין הוא שידעו חכמי האמת, אחר שבעלי ההויה עלולים להפסד וכל מורכב מתפרד, אם היה כל גופו של אדם מורכב בשוה, היה מקבל הזנה כולו כאחד, אז בבוא קיצו יתפרד כולו אל חלקיו, ולא ישאר ממנו כלום שיקבל צורת התחיה בגוף הקודם.

אף על פי שהשם יתברך בעל היכולת לברוא אדם מחדש, אבל באופן כזה פנים חדשות היה נחשב, ואין זה הוא הגוף שסבל צער המיתה, כי הוא כלה בעשן ואבק דק, ואם יתהווה עוד גוף, אחר הוא. על כן בהכרח יש עצם קטן הנשאר בגוף, שאינו תחת יד הריקבון ואינו כלה ובלה בקבר, כי הוא יסוד קיים בו מתחילת שורש היצירה, ולא נתהווה מהרכבה (של ארבעה היסודות שמתפרקים במיתתם), ומשתלשל מאב לבן, על כן אין ההפסד שולט בו.

למה הלז נקרא עצם מרמה

בדרך זו ממשיך היעב"ץ לבאר את הטעם שהזהיר הקדוש מכנה את עצם הלז בתואל רמאה, בדרך גימטריא משולב בפשט, וזה לשונו, וזה שנקרא בתואל גימטריא מ"ת עם הכולל (של בתואל), אבל הוא "רמאה" כי אף על פי שנראה כמת בגוף המת כשאר חלקיו (כשהאדם מת, גם עצם זו נראית מתה, כמו כל חלקי המת), אבל באמת הוא שורש החיים, ולכן הוא חסר אחד ממספר "מת", לרמזו על זה שאינו מת אמיתי, ולהפך בגוף חיים הוא. כמו כן רמאי (הוא) מפני שלא נרגש בו שום שינוי מכל שאר חלקי הגוף, שהם נהנים מאכילה, והוא נראה כמרמה אותם, במה שבאמת אינו נהנה כלל מהמזון כאילו הוא מת, וזה מחמת קשיותו ונצחיותו.

כלומר הלז הוא רמאי משתי סיבות: א) כי הוא מרמה את האדם בחייו שהוא נהנה מן המזון החומרי יחד עם כל הגוף. ב) הוא מרמה במוות שהוא נראה מת יחד עם כל הגוף. כאשר למעשה הוא אינו נהנה משום מזון, ואינו מת אלא נשאר בחיים. רמז על כך "בתואל" גימטריא אחד פחות ממספר "מת", לרמז שהוא רק נראה כמת, אבל למעשה הוא נשאר חי ושלם.

למה נקרא לוז ונסכוי

מוסיף היעב"ץ לבאר לפי זה את הטעם שנקרא לוז ונסכוי. נקרא לוז, שהוא גימטריא "דם" עם הכולל (של לוז), שממנו חיות האדם, ולכן י' פעמים "דם" גימטריא "מת" כמו שנתבאר לעיל, וכן הוא עיקר חיות האדם, (ולכן גם שם

העיר שאין אנשיה מתים בה הוא "לזו". אמנם נחסר ממנו גם כן אחד במספר, להורות על זה כי הוא חי אצל המוות ומת אצל החי. ונקרא גם "נסכוי" מלשון הפסוק כי "נסך" עליכם ה' רוח תרדמה (ישעיה כט, י), שנראה כנרדם, וגימטריא (של "נסכוי" עולה) "קום", כי אחרון על עפר יקום, וישיג הגוף התחיה על ידו.

הסיבה שנהנה רק מסעודת מלוה מלכה

לסיום מבאר היעב"ץ את הטעם שעצם זה אינו נהנה רק מהמאכלים של סעודת מלוה מלכה, כי מאחר שהקדוש ברוך הוא בראו כך שלא יצטרך להתקיים ממזון גשמי, אין ביכולתו ליהנות רק ממאכל שאוכלים בלתי לה' לבדו, בלי שום הנאה גופנית, ולכן הוא נהנה רק מסעודת מלוה מלכה, שסעודה זו האדם אוכל אחרי שכבר שבע בשלש סעודות של שבת קודש, ועיקר אכילתו במוצאי שבת היא לשם מצוה ללוות את השבת ולא לשם תענוג חומרי.

ונעתיק את לשון קדשו של היעב"ץ, אמנם הוא נהנה מסעודה שאין בה אכילה גמורה, דהיינו סעודת מוצאי שבת שהיא נאכלת על השובע, ואין אוכלים אותה אכילה גמורה, באופן שאין הנאה מגעת לעצמות האחרים כי אם לזה, כי לא לאכילה הוא צריך, רק מכוונת המצוה הוא נהנה, ולא מגשמיות האכילה, שאיננה נמצאת בכאן ואינה נעשית כי אם לשם מצוה בלבד, ועל כן היא סעודת דוד המלך עליו השלום, שלא היו לו חיים בעולם הזה כנודע, ונקרא חי וקיים, ודי בזה למבין.

התחיה מעצם זו שלא נהנתה מאכילת עץ הדעת

הפוסק הגדול רבן של ישראל בעל "פרי מגדים" (משבצות זהב או"ח סי' ש' ס"ק א') מביא את דברי האליהו רבא בירושלמי, למה ה' מחייה את הגוף על ידי עצם הלזו וזה לשונו, עיין אליהו רבא (סי' ש' ס"ק ג'), להכי אבר זה אין נפסד וממנו יברא לעתיד לבוא, דאדם הראשון אכל מעץ הדעת ונהנו כל האברים, (לכן) נגזר עליהם לעפר תשוב. מה שאין כן אבר זה, אין לו הנאה כי אם מסעודת מוצאי שבת, ובערב שבת לא נהנה, לכך קיים.

ובספר חנוכת התורה (השל, סי' ר"ט, נדפס תר"ס) כתב וזה לשונו, איתא בכמה דוכתי שהתחיה שתהיה לעתיד, תתחיל מאבר אחד שיש באדם ששמו נסכוי. וצריכים לדעת מפני מה כל העצמות נרקבים זולת עצם זה. ויש לומר דהנה הפוסקים הביאו טעם לסעודת מלוה מלכה, מפני שהעצם ששמו נסכוי אינו נהנה משום אכילה שאדם אוכל רק מן האכילה של מוצאי שבת.

והשתא ניחא, דהנה כאשר אכל אדם הראשון מעץ הדעת טוב ורע גרם מיתה לעולם, וכל האברים שנהנו מאותה האכילה כולם מעותדים למיתה. נמצא שהאבר הנזכר לעיל שאין לו הנאה כי אם מאכילה של מוצאי שבת, אם כן אותו האבר לא נהנה כלום מאכילת אדם הראשון, דהא בו ביום שנברא חטא וזה היה בערב שבת, משום הכי לא שייך בו מיתה ואינו נרקב.

וכן כתב הגר"א בספר יהל אור (פרשת תרומה קנ"ב סוע"א) וזה לשונו, והלזו של אדם לא טעם מעץ הדעת טוב ורע ולכן נשאר בסטרא דטוב. עכ"ל. וכן כתב במאור ושמש (פרשת ויחי ד"ה ונראה) זה לשונו, והנה באדם יש עצם קטן הנקרא "לזו" שלא נהנה מעץ הדעת, לפי שאין לו שום הנאה ממאכל כל ששת ימים רק מסעודת מוצאי שבת כידוע, והוא חי לעולם וממנו יהיה תחיית המתים לכל הגוף לעתיד לבוא.

מקומה של עצם הלזו

אודות מקומה המדויק של עצם הלזו בגוף האדם, נחלקו בזה המפרשים, יש אומרים שעצם זה נמצאת בקצה התחתון של עמוד השדרה. ויש אומרים (האר"י בספר הליקושים, ויצא, עה"פ ויקח מאבני המקום) שעצם זה נמצאת במקום קשר של תפילין.

"ויעתר יצחק" (כה, כא)

יצחק הרבה תפילה כי נתקדש בעקידה ואינו יכול ליקח שפחה

"ויעתר" כמו ויחתר (זוהר ח"א דף קלז ע"א. וע' אגרא דכלה מדנוב, כאן), שהיה כחותר בתפילה, כמרא שחותר בה בקיר לפתוח פתח.

ויש לשאול מדוע הרבה יצחק בתפילות ובתחנונים כדי שרבה תפקד, הן היה יכול לקחת שפחה, כמו שעשה אברהם אבינו, והביאור הוא, כי מאז שעלה יצחק אבינו לעקידה נתקדש, לפי שהיה עולה תמימה, לכן לא היה יכול לקחת אשה מהשפחות, כדן כהן שאסור בשפחה, וכמו שאסור היה לו לצאת לחוץ לארץ.

"וַיַּעֲתֵר יִצְחָק" (כה, כא)

מה הזכות שנוולדו לרבקה בנים

אמרו רבותינו (פרקי דרבי אליעזר פרק ל"ב), שיצחק הוליד את רבקה להר המוריה, והתפלל שם לנוכח אשתו שיפקדו בבנים, ועל ידי זה נתרפאה רבקה.

ואם תאמר מדוע לא עשה יצחק שינוי השם לרבקה, כמו שנעשה לשרה לשנתנה שמה משרי לשרה ואז ילדה, ככתוב בקהלת רבה (פרשה ה' סי' ו')? התירוץ הוא, כי רבקה אמנו אין אפשרות לשנות את שמה, שיצחק אבינו אמר לה, לשרי נתת את האות ה' משמך, וכן לאברהם, אבל לרבקה כבר יש את האות ה' בסוף שמה, ואם כן אי אפשר להוסיף לה אות זו. ומכל מקום יש בה מעשים טובים כשם שהיו בשרה אמי, ואני בשינוי מקום מרפא אותה, לכן הבאתיה להר המוריה, שהוא מקום העקידה, ובו נתבשר על לידת רבקה, וזה שער השמים, וקיבל השם יתברך את תפילתם.

"וַיַּעֲתֵר יִצְחָק לָהּ לְנוֹכַח אִשְׁתּוֹ" (כה, כא)

סגולה לזכות לילדים לכוון למלוי שם שדי

פרש"י (כאן, ומקורו מבראשית רבא פרשה ס"ג סי' ה') זה עומד בזוית זו וזו עומדת בזוית זו ומתפללים. והנה ביאר המהרש"א (יבמות סד.) שעשו כן, בכדי שיוכלו להתפלל בכוונה גדולה. ברם קשה, מנין שכך עמדו והתפללו, אולי עמדו בשדה או באמצע הבית?

אלא ידוע שבתחילה גודל העולם היה ט"ו פרסאות, כמו שנאמר, כי ב"יה" ה' צור עולמים (ישעיה כו, ד) ב"יה" פרסאות העולה ט"ו, ברא ה' את העולם. ואחר כך נמתח העולם לת"ק פרסאות, עד שאמר ה' לעולמו די בכח שם שדי, כי מילוי השם שדי"י כזה שי"ן דל"ת יו"ד חשבוננו עולה גימטריא ת"ק, ולכן התפשט העולם עד ת"ק פרסאות. והיות וידוע שהאדם נקרא עולם קטן (מדרש תנחומא פקודי סי' ג'). לכן סגולה לזכות לילדים, לכוון למלוי השם "שדי" כזה, שי"ן דל"ת יו"ד שעולה גימטריא ת"ק, שהוא כמספר "פרו ורבו", וגם מספרה כולל גימטריא רמ"ח אברים של איש, ורנ"ב של אשה, שיחדיו הם ת"ק. וזהו שנאמר, בצל "שדי" יתלונן (תהלים צא, א). כי מילוי שדי"י הוא אותיות יתלונן, שהאות ד' מתחלפת באות נ' באותיות דתלנ"ט.

ולפי זה יצחק ורבקה כשהתפללו לזכות לילדים זה עומד בזוית זו, היינו אות י' בתחילת שם של יצחק והתפלל, וזו באות ה' מרבקה מזוית זו שניה, ביחד אותיות י"ה. ובאמצע שמותיהם ישנן האותיות צח"ק רב"ק שעולים גימטריא ת"ק, ועם י"ה הכל יחדיו עולה גימטריא תפילה. וכווננו את הכוונה הנזכרת במילוי שם שדי"י וזכו לילדים. **ולכן** נולדו להם שני ילדים כנגד האותיות י"ה, יעקב אבינו נולד כנגד העולם הבא, הרמוז באות י', ועשיו נולד כנגד העולם הזה, הנרמז באות ה'. ולכן חלקו יעקב ועשו את שני העולמות (כדאיתא בזהר הקדוש ח"א קמ"ג ע"ב), שיעקב נטל את העולם הבא, ועשו נטל את העולם הזה כנגד אות ה'.

ולזה אמרו (ש"ע סי' א' סעיף א') שיכוון אדם בשוית ה' לנגדי תמיד, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כשיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול וכו'. ולאור האמור כוונת "שויתי" היות ויש בה שם "הויה", ממילא המכוון בה תמיד, יראה בשם הויה ששם אל מול עיני רוחו, את האות י' לימינו ואת האות ה' לשמאלו. וזה רמז במאמר חז"ל הרוצה להחכים ידרים (זהר ח"א דף כ"ו ע"ב) היינו כנגד אות י' שבחכמה. ואומרים, להעשיר יצפין (זהר שם) היינו, כנגד אות ה' הרומזת לעולם הזה. וזה גם רמזו בלשון הפסוק, אורך ימים בימינה (משלי ג, טז) היינו כנגד אות י' עולם הבא. והמשך הפסוק, בשמאלה עושר וכבוד (שם) היינו כנגד אות ה' עולם הזה.

וכן נרמז גם בפסוק, לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו (קהלת י, ב). ובבואנו הלום עוד יש לרמזו, "לב חכם לימינו" לפני אותיות "לב" מימין נמצאות האותיות אך והמילה "אך" דרכה "למעט", לרמז שמי "שממעט" עצמו דהיינו מי שהוא עניו, נקרא חכם. ואילו "לב כסיל לשמאלו" אחרי אותיות "לב" בצד שמאל נמצאות האותיות גם והמילה "גם" דרכה לרבות, לרמז שמי "שמרבה" עצמו, דהיינו מי שהוא שחם ושלוש גאוותו, נקרא "כסיל".

וכן אברהם אבינו התפלל ששרי תלד, והוסיף השם את האות ה' על שמה, ונקרא שמה "שרה" (כדלעיל יז, טו) שעולה מנינו כמספר "תפילה" וזכה לילדים.

"לִנְכַּח אֶשְׁתּוֹ" (כה, כא)

פירוש לנכח אשתו

פשט המילים "לנכח אשתו" הוא שיצחק עמד בזוית זו ורבקה בזוית זו והיו מתפללים יחדיו להשם כדי להפקד בבנים, כאשר ביאר רש"י במקום. אולם ה"קמחי" (הרד"ק כאן) פירש לנכח אשתו, שהיתה אשתו נגדו בעת תפילתו כדי שיכוין ליבו עליה כי עקרה היא. והיינו כענין שנאמר באלישע, וישם פיו על פיו (מלכים ב, ד, לד), שתתקבל תפילתו בכונה יותר על הילד כשישכב עליו ויגהר עליו.

ועוד ביארו במדרש בראשית רבה (פרשה ס"ג ס"ה) שיצחק היה מתפלל ואומר, כל בנים שאתה נותן לי יהיו מן האשה הזו, וכן היא היתה מתפללת שהבנים שיהיו לי יהיו מהאיש הזה וזה הפירוש לנכח אשתו.

"לִנְכַּח אֶשְׁתּוֹ" (כה, כא)

למה יצחק לא הזכיר את שמה של רבקה

יש להתבונן מדוע יצחק אבינו לא הזכיר את שמה של רבקה בתפילתו, ועוד מדוע התפלל יצחק דווקא לנוכח אשתו, ולא התפלל בנפרד במקום אחר?

והענין יתבאר על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל בתלמוד (ברכות לד.) שהמבקש רחמים מה' על חברו בפניו, אין צריך להזכיר את שמו, כמו שכשהתפלל משה רבנו על מרים אמר, אל נא רפא נא "לה" (במדבר יב, ג), ולא התפלל "אל נא רפא נא למרים" היינו מפני שהתפלל לפניו, לא הוצרך להזכיר את שמה. וכן בפסוק, וירא אליו ה' (בראשית יח, א) לא נאמר וירא אל אברהם, אלא וירא אליו. ופירש רש"י ז"ל (שם) וזה לשונו, לבקר את "החולה". עד כאן. הנה שכתב רש"י "החולה" ולא כתב "אברהם", לרמוז לנו, שאין צורך להזכיר את שם החולה כשהוא לפניו.

והטעם לזה, כי אולי הגורם למחלה הוא שמו של החולה, כי יש על השם הזה אלו גזירות, ולכן מן הראוי שלא להזכיר את שם החולה בתפילתו היות ויכולים לקטרג על שמו, שעליו כבר נגזרה הגזירה ואי אפשר לבטלה. ולכן טוב להתפלל על יד החולה ובאופן הזה אין צורך להזכיר את שמו. ומשום כך התפלל יצחק בנוכחות אשתו, כדי שלא יצטרך להזכיר את שמה. ובפרט שברבקה היתה בעיה נוספת, הן אביה לכן רשע גדול היה, והזכרת שמו יכולה היתה לגרום קטרוג. לכן יצחק התפלל עליה באופן שאינו צריך להזכיר את שמה, וזהו שהתפלל "לנוכח אשתו", שאז כאמור אין צריך להזכיר את שם החולה. (חתם סופר בס' תורת משה, עה"פ ויעתר לו).

"לִנְכַּח אֶשְׁתּוֹ" (כה, כא)

"לנוכח אשתו" כדי שיוושע בזכותה

טעם נוסף שיצחק התפלל "לנכח אשתו", משום שהיה שפל בעיני עצמו, ועל כן סבור היה שאין זכותו מספיקה כדי שתתקבל תפילתו לפני ה' יתברך. לפיכך התפלל דווקא "לנוכח אשתו" כדי שיוושע בזכותה. ועם כל זה דרשו בתלמוד (בבמות סד. הובא ברש"י כאן) "ויעתר לו יהוה", לו ולא לה, מכאן שהתפילה התקבלה דווקא בזכותו, משום שהוא צדיק בן צדיק.

"לִנְכַּח אֶשְׁתּוֹ" (כה, כא)

יצחק אבינו קיבל עליו לאמר "נשמת כל חי" וזכה לילדים

מהי התפילה שהתפלל יצחק לנוכח אשתו, כדי שתפקד בזרע של קיימא? סוד זה מתבאר מתוך דברי הבן איש חי זיע"א (שנה ב' תולדות סעיף ג') בשם רבי יהודה החסיד, שכתב שאם אדם נמצא באיזו צרה חס ושלום, יקבל עליו שאם ינצל מהצרה יאמר "נשמת כל חי" וינצל. ע"ש. [ונהגו לעשות כן בעשרה בסעודה]. וכתב ששמע רמז לכך בפסוק, ויעתר יצחק לה' "לנכח אשתו", "לנכח" ראשי תיבות לאמר נשמת כל חי, "אשתו" ראשי תיבות תברך את שמך ה' אלהינו ורוח. עד כאן. לפי זה יוצא, שיצחק אבינו כאשר ראה שאין לו ילדים קיבל עליו לאמר "נשמת כל חי" ובזכות כך השם שמע לתפילתו וזכה לילדים.

ולכן זה הטעם למה שהשמות של יצחק ורבקה מרומזים בנשמת כל חי. שכך בכתוב שם:

בפי ישרים תתרום,

ובשפתי צדיקים תתברך,

ובלשון חסידים תתקדש,

ובקרב קדושים תתהלל.

"לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ" (כה, כא)

יצחק ורבקה התפללו תקט"ו תפילות

יצחק ורבקה התפללו תקט"ו תפילות כמנין הגימטריא של שמותם "יצחק רבקה", ואכן נענו בתפלתם. אמנם משה רבנו התפלל תקט"ו תפילות כדי שיקנס לארץ וכמו שאמרו במדרש רבה (פרשת וזאת הברכה) ולא נענה. והטעם שהם זכו שתתקבל תפלתם, היות והם התפללו ל"נכח" ראשי תיבות לנפשות כללות חיות, התפללו על כללות עם ישראל שכל העקרות יפקדו וילדו, לכן נענו, ואילו משה התפלל בתפילה זו רק על עצמו.

"לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ" (כה, כא)

התפלל יצחק שבנו יולד במזל חנכ"ל

בספר פרח שושנה (קריספין, כאן) מבאר ששמע ממוהר"ר ימין אריואה זלה"ה שפירש, ידוע שישנם שבעה כוכבי לכת שראשי תיבות שמותם הוא, שצ"ם חנכ"ל, שצ"ם שבתאי, צדק, מאדים, הם דינא קשיא גבורות, ומי שנולד בהם יהיה עני מסכן וטיפש. חנכ"ל חמה, נוגה, כוכב, לבנה. ומי שנולד בהם, יהיה מזלו משובח עשיר וחכם, כי הוא בחסדים. ויצחק התפלל שבנו יולד במזל חנכ"ל, לכן כתוב "לנכח" אשתו, לנכח הסן אותיות חנכ"ל.

"לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ" (כה, כא)

לנכח ר"ת נ"וי כ"ח ח'כמה

עוד אפשר לפרש "לנכח" על פי המשנה (עדות פ"ב מ"ט), האב מזכה לבן בנוי בכח בעושר ובחכמה. וכפי שמסביר שם רבנו עובדיה מברטנורא, לפי שקרוב טבע הבן להיות דומה לטבע האב, ומעביר האב לבנו את המעלות הללו. **ומובא** בספר ומתוק האור (תולדות עמ' קפ"ג), שאת זה ביקש יצחק "ויעתר יצחק לה' לנכח" ר"ת נ"וי כח חכמה, שיזכו לבן אשר יעברו בו המעלות הללו (ויש להוסיף שאת מעלת העושר לא ביקש, לפי שהעושר יגיע ממילא לבנו, כשירשו). וזה שדרשו רבותינו (בראשית רבה פרשה ס"ג ס"ו ו') שכאשר רבקה ראתה בהריונה שכשמגיעה ליד בתי מדרש התינוק רוצה לצאת, וכשמגיעה ליד בתי עבודה זרה גם כן רוצה לצאת, אמרה תינוק כזה אין לו חכמה ו"אם כן למה זה אנכי" (בראשית כה, כב) "כן" ר"ת כח נ"וי, דהיינו אם כן הוא שזכה בני ב"כח ונ"וי" אך לא זכה ל"חכמה" אין הדבר שווה כלום, ולכן "ותלך לדרוש את יהוה" (שם, שם).

"לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ" (כה, כא)

לנוכח אשתו תפילה שלמה

כשאדם רואה שחברו חולה, לא די שיברכו שיהיה לו רפואה שלימה ודיו, אלא צריך הוא להתפלל עליו תפילה ממש, שיאמר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו וכו'. ואפילו שפעמים די בברכתו הקצרה שהיא מתקבלת, כגון ביום שיש שעות טובות, מכל מקום ראוי לאדם להתפלל כנגדו תפילה גמורה. וזאת היות והבן איש חי מסביר שכאשר מתפללים עושים כלי לישועה, ואז האדם זוכה לישועה שלימה לא זמנית, ולכן "לנוכח אשתו" היינו שהתפלל תפילה שלימה שמיוחדת עבורה, לעשות כלי מיוחד לאותה תפילה.

ובפרט אם התפילה היא בדמעות, כמו שכתוב שערי דמעה לא ננעלו (ברכות לב:), וכמו שכותב החתם סופר שהתפילה בדמעות קורעת את כל הרקיעים ופותחת השערים, היות והדמעות הן כמו מים שמחלחלות מתחת לדלת ונכנסות, ואין צורך לדפוק על הדלת ולהמתין שתפתח הדלת. כך הן הדמעות, נכנסות היישר פנימה ללא ש"יפתחו" את הדלת.

סגולה שכל הילדים יהיו תלמידי חכמים

אברך אחד סיפר, שאחד מגדולי הדור בא לברית המילה של בנו, אולם היות והיו מדרגות המוליכות אל האולם, ואותו גדול אז היה זקן מופלג ולא יכל לעלות המדרגות, ולכן נמנע ממנו להגיע לברית. ובראותו את צערו של בעל הברית אמר, לפחות אתן לך עצה טובה שקבלתי מאבותי ואבותי מאבותי, סגולה שיהיו כל הילדים תלמידי חכמים, כאשר תאמר בכל בוקר "ונהיה אנחנו וצאצאינו" וכו', תכוון בכוונה שלימה על כל בן ובן בפרטות ממש, שמו ושם אמו ותראה פלאות... ומספר האברך, שאת הסגולה אימץ אל ליבו בשתי ידיו, וכאשר אמר כן היה, וזכה שכל בניו יצאו תלמידי חכמים.

עדויות על דמעות שפעלו ישועות

אחד החכמים מספר, כשלמדתי בתלמוד תורה "עץ חיים", בוקר אחד באנו לתלמוד תורה, ואמרו שהגאון ר' איסר זלמן מלצר לא ישן כלל וכל הלילה התפלל. וסיבת הדבר היות ובלילה באה אשה לביתו בוכיה, שהיות ואין לה ילדים זמן רב חוששת היא עד מאוד שמא בעלה יגרשה, והאשה מררה בבכי רב. הדבר נגע ללבו של הרב, ועל כן הניח את לימודו וכל הלילה התפלל עליה. והנה לימים בוכותו נפקדה בבנים...

פעם כאשר היינו אצל הצדיק המלוב"ן כמוה"ר האדמו"ר ר' מאיר אבוחצירא זצוק"ל, אמר לנו תאמינו לי שבכל יום אני מוריד על הילדים, כוס דמעות, כדי שנוכה שילכו בדרך ה' ויהיו תלמידי חכמים.

המקובל האלהי הרב שאול דוויק הכהן בעל השד"ה, בכל בוקר בברכת אהבת עולם, כשהיה אומר "והאר עינינו בתורתך" וכו', היו מוצאים אצלו בריכה של דמעות.

"וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ" (כה, כב)

המשקיע מעייניו בהבלי עולם הזה אי אפשר שיהא דבוק בשכינה

פירש רש"י (כה, כב) שהיו יעקב ועשו מתרועצים זה עם זה ומריבים בנחלת שני עולמות. ואמרו (עי' תנא דבי אליהו זוטא פי"ט, וזוה"ק ח"א קמ"ג ע"ב) שלבסוף נתפשרו שעשו נטל חלקו בעולם הזה ויעקב נטל את חלקו בעולם הבא. ודע לך כי מאז נפרדו דרכיהם זה מזה, ואי אפשר לתפוס את החבל בשני ראשיו, כי המשקיע מעייניו בהבלי עולם הזה, אי אפשר שיהא דבוק בשכינה ובדברים נעלים יותר.

ואין הכוונה חס ושלום שהצדיקים אין להם שפע רב בבריאות גופא ונהורא מעליא, חלילה מלומר כדבר הזה, כי אדרבה, העובד ה' זוכה שטוב חלקו בעולם הזה כדי שיוכל לעבוד בהם את ה'. אלא שהוא יודע שכל הטוב והחסד אינם תכלית בפני עצמם, רק הם אמצעים שעל ידם יוכל לעבוד את בוראו במנוחת הנפש והרחבת הדעת ללא הפרעות. לעומתו, הרודף אחר תאוותיו, לא יוכל לזכות לכתרה של תורה ועבודה. כמו שכתב בחובות הלבבות (שער חשבון הנפש פ"ג) ישתדל להוציא אהבת העולם הזה מלבו ולהגביר אהבת העולם הבא וכו', וכבר אמר אחד מן החכמים, כשם שלא יתחברו בכלי אחד המים והאש, כן לא תתחבר בלב המאמין אהבת העולם הזה ואהבת העולם הבא.

והנה אם היינו שואלים את דעת הבריות, מה יהא בסופם של "נערים" אלו, אזי יענו כולם ויאמרו, עשו שיצא לעבודת השדה, יצליח במלאכתו ויתעשר, אולם יעקב יהא דל ועני, שהרי "בטלן" הוא, יושב אהלים ואינו שולח ידיו במסחר ומהיכן יחיה... אמנם בסופו של דבר, זכה יעקב בברכות אביו ל"טל השמים ומשמני הארץ", בגשמיות וברוחניות, וישראל עושה חיל, ללמדנו שאין הפרנסה והעשירות תלויה בהשתדלות כלל, אלא יעקב ששם מבטחו באלהיו זכה לרוח סייעתא דשמיא ברוחניות ובגשמיות והיה ה' מבטחו.

למצוא חן בעיני "אדוני" היא השכינה הקדושה

וכתב הרב הקדוש הקדושת לוי זי"ע (וישלח ד"ה מי לך כל המחנה) עיין בבעל הטורים, כי יעקב לקח לעצמו את העולם הבא, ועשו לקח את העולם הזה (וכך אמרו בבראשית רבה פרשה ס"ג). והגם שאנו רואים כי יש בישראל גם כן עשירים? אמנם כל העשירים כולם הם מלאים יגון ואנחה, כאשר אנו רואים בחוש העין, ואין להם עולם הזה. והוסיף הרב וזה לשונו, אמנם אותם העשירים העובדים את בוראם מתוך עושרם, יש להם תענוג מתוך עושרם, כי עולם הזה שבא מן עולם הבא (כגון שהוא תומך תורה וכיוצא בזה) את זה לקח יעקב. וזהו "למצוא חן בעיני אדוני", כי אדוני סתם הוא השכינה.

הקדוש ברוך הוא מפרנס את האדם

פעם בכה בעל עגלה לפני מורנו ורבנו החפץ חיים זי"ע שהסוס שעמו היה מנהיג את עגלתו נפל ומת, ובוה איבד את מקור פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו. נענה לו החפץ חיים ואמר, אכן, לך נאה לבכות, לך יאה למרר בבכי, כי אם הינך חושב שהסוס הוא זה שפרנס אותך עד היום, אכן במות המפרנס ראוי לבכות. אך אם אתה שומע לי, תאמין שכל פרנסתך היא מידי הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, אז תבין, כי מה לך אם הסוס חי או מת, הלא אינו כי אם אמצעי ואין לו כל השפעה על מצב פרנסתך. (הובא בספר שער הבטחון עמ' קי"ב).

ולא דווקא בסוס הדברים אמורים, אלא כל איש בפרנסתו שלו, זה במקצוע זה במשלח ידו, זה בכשרונותיו וזה בעסקו, כל אחד יכיר היטב כי כל אלו אינם מפרנסים אותו, אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, ואם מת שליח אחד, מיד ישלח הקדוש ברוך הוא שליח חדש.

"אף חכמתי עמדה לי" א"ף ר"ת א'מונה פ'שוטה

והעיקר שיחיה אדם תמיד באמונה פשוטה ותמימה, וכמו שאמר הרב הקדוש רבי שלמה מזוועהיל זי"ע, כי שלמה המלך החכם מכל האדם אמר, "אף" חכמתי עמדה לי (קהלת ב, ט), ומהי חכמתו? "אף", שהוא ראשי תיבות אמונה פשוטה, "חכמה" זו עמדה לו.

משל הכינור

וכמו שפירש הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זי"ע (יערות דבש סוף דרוש ט"ו ד"ה ודע) את הפסוק, אפתח בכינור חידתי (תהלים מט, ה), שקשה הן לא מצינו שום חידה במזמור זה, ומהו אומרו "חידתי"? אלא החידה הסתומה היא הקושיא שכל איש מקשה על חבילת היסורים שלו, מדוע נגזר עליו לסבול כל כך הרבה יסורים ומכאובים, על זה אמר "בכינור חידתי", כי נודע שבכינור כאשר דוחקים את המיתרים נשמע קול, וככל שידחקו יותר את המיתרים, כך ישמע קולם ביתר שאת. כן הדבר בבן אדם, ככל שסובל דוחק וצער ויגון, יותר ריחו נודף ונשמתו מאירה, ככינור המשמיע קול חזק וערב יותר ככל שדוחקים יותר במיתרים, ולכך אמר בכינור חידתי.

"וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם בֶּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי וַתִּלְךְ לְדַרְשׁ אֶת יְהוָה" (כה, כב)

הטעם שהתרוצצו בבטן רבקה כי שערותיו של עשו היו עוקצות את יעקב, ולכן ברח יעקב והתרחק

הטעם למה התרוצצו יעקב ועשו בבטן רבקה, מפרש רש"י (ד"ה ויתרצצו) שהיו מריבין על נחלת שני עולמות (וכך הוא במדרש אגדה, בוכר, פרק כ"ה סי' כ"ב).

אבל בפירוש הטור הארוך על התורה (כאן, נדפס מכת"י, בהוצאת פלדהיים, תשס"ו) כתב טעם נפלא עד מאוד, לפי שעשו היה איש שעיר, ויעקב היה איש חלק בלא שערות ושערותיו של עשו עוקצות ליעקב, לכך ברח יעקב מפניו עד כאן. היינו שהתרחק מלנגוע בגופו של עשו כדי שלא יעקוץ אותו. וכתב הטור שטעם זה הוא לפי הפשט הפשוט.

"וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם בֶּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי וַתִּלְךְ לְדַרְשׁ אֶת יְהוָה" (כה, כב)

מה באה התיבה "את" לרבות

ברש"י, "ויתרצצו", רבותינו (בראשית רבה פרשה ס"ג סי' ו') דרשוהו לשון ריצה, כשהייתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר, יעקב רץ ומפרכס לצאת, וכשעוברת על פתחי עבודת כוכבים עשו מפרכס לצאת.

איתא בתלמוד (ב"ק מב:), שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה לרבות. דהיינו כל מקום שכתובה בתורה המילה "את", היה דורשה שבאה להוסיף איזה דבר על הפסוק. כיון שהגיע לפסוק, את ה' אלהיך תירא (דברים ו, יג) פרש, היינו שפרש מדרכו לרבות את המילה "את", היות ובפסוק זה שכתוב חיוב יראה מהבורא יתעלה, כיצד שייך לרבות עוד משהו בנוסף לכבודו של המקום ברוך הוא, שגם אותו יש לירא? עד שבא ר' עקיבא ודרש, את ה' אלהיך תירא, לרבות תלמידי חכמים.

על פי זה ביאר הגר"א (מובא בפניני דניאל, פלבני, כאן) את דברי רבקה, "אם בן למה זה אנכי ותלך לדרוש את יהוה" שחשבה שיש לה רק עובר אחד במעיה, ולכן כשראתה שכשהיא מגיעה ליד בית מדרש רוצה לצאת וכשמגיעה ליד בתי עבודה זרה גם רוצה לצאת, אמרה שמא חס ושלוש ישנן ב' רשויות. והיינו "ותאמר אם בן למה זה אנכי", הן נאמר בתורה שיש רק רשות אחת בפסוק "אנכי" ה' אלהיך (שמות כ, ב), ושאלה "אם בן" שמתרוצצים ב' התרוצצויות, למה זה "אנכי" למה יש רק רשות אחת כנאמר ב"אנכי". "ותלך לדרוש" בבית שם ועבר, "את יהוה" שאלה בבית המדרש, האם התיבה "את" הכתובה כאן, באה לרבות חס ושלוש עוד רשות. ובבית שם ועבר ענו לה "שני גוים בבטן", באמת יש רשות אחת, אלא שבבטן יש שני וולדות האחד צדיק והאחד רשע.

"וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם בֶּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי וַתִּלְךְ לְדַרְשׁ אֶת יְהוָה" (כה, כב)

מה גרם לרבקה להיבהל כל כך

שמעתי ממו"ר חכם יוסף עדס זצוק"ל, בתחילה חשבה רבקה אמנו שיש בבטנה רק עובר אחד. וכשראתה שכשעוברת על פתח עבודה זרה היה מפרכס לצאת, וכשעברה על פתח בית המדרש גם פרכס לצאת, חשבה בלבה שמא העובר הזה הפכפך, חלקם של מצוות מקיים ובחלקם מזלזל. אמרה, זה הכי קשה, הן אם הוא רשע, עדיין יש צד שיחזור בתשובה, אבל צבוע, רמאי, אין לו תקנה, ולא כדאי להשאיר. לכן "הלכה לבית המדרש", הכוונה, שנפסק שאסור לאדם לגזור ציפורניים ולזרוק אותן לריצפה, שמא תעבור אשה מעוברת ותדרוך עליה ותפיל את פרי בטנה, כדאיתא במסכת נדה (דף יז.), אולם בבית המדרש שאין נשים עוברות, שם מותר הדבר, שאין לחשוש להפלת עובר,

כדאיתא במועד קטן (יח.) וכדפסק הכי המשנה ברורה (סי' ר"ס ס"ק ו'). על כן אמרה רבקה, הן בבית המדרש מותר לזרוק ציפורניים, כי "אשה בעזרה מנין", אלך לבית המדרש ואדרוך על הציפורניים, והילד הזה יפול, שעדיף שימות ולא יוולד "הפכפך".

ובמטרה זו הלכה רבקה לבית המדרש של שם ועבר, אולם כשראו אותה שם ועבר, שאלו אותה מדוע באת היום, סיפרה להם רבקה את הצרות שיש לה. והם אמרו לה, נדרוש את ה'. ומן ה' השיבוה "שני גיים בבטןך ושני לאמים ממעיך יפרדו ולאם מלאם יאמץ ורב יעבד צעיר", אין לך ילד צבוע, אלא שני ילדים לך, האחד צדיק והאחד רשע. אז נחה דעתה, הן אפשר להסתדר עם שניהם, שבוודאי הצדיק הוא ברכה שאין כמותה, אלא אף עם הרשע, אפשר שיום אחד ישוב בתשובה. אבל אם האחד הפכפך, זו הצרה הכי גדולה.

למדנו מכאן כמה צריך להיות אמיתי בדרך ה', ולהתרחק מלפסוע על שני הסעיפים ולאחוז גם מעבודת ה' וגם מעבירות, חס ושלום.

"וַיִּתְּרָצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם בֶּן לְמָה זֶה אֲנֹכִי וַתֵּלֶךְ לְדָרֶשׁ אֶת יְהוָה" (כה, כב)

יעקב אבינו היה מוכן לוותר אפילו על לימוד תורה מפי המלאך רק שלא יהיה בכפיפה אחת עם עשו

הגאון רבנו עובדיה יוסף זצ"ל הקשה בשם רבי יששכר דב מבעלזא על רש"י (כאן) שפירש כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר, יעקב רץ ומפרכס לצאת, עוברת על פתחי עבודה זרה, עשו מפרכס לצאת. וקשה, הן אפשר להבין שעשו התרוצץ וביקש לצאת, היות ונמשך אחר עבודה זרה ובבטן אמו לא היתה לו עבודה זרה. אבל יעקב למה ביקש לצאת, הרי גם בבטן אמו למד תורה מפי המלאך, כפי שאמרו בתלמוד (נדה ל:) שכאשר התינוק במעי אמו מלמדים אותו את כל התורה? ותיירן, שיעקב אבינו היה מוכן לוותר אפילו על לימוד תורה מפי המלאך, אם צריך הוא לשכון בכפיפה אחת עם עשו...

"שני גוים בבטןך" (כה, כג)

שני גוים אלו אנטונינוס ורבי שלא פסק מעל שלחנם לא צנון ולא חזרת

כתב רש"י (כאן, ומקורו טהור מברכות נו:) הפסוק נקרא "גוים" (קרי), אולם הכתיבה של הפסוק הוא "גיים" (כתיב), וזאת בכדי ללמדנו, שעתידיים לצאת מרבקה שני "גוים", אלו אנטונינוס ורבי שלא פסק מעל שולחנם צנון וחזרת.

הגמ' בעבודה זרה (דף י.) מתארת בהרחבה שאנטונינוס היה מתייעץ תדיר עם רבי, ושם בגמרא (בע"ב) שאנטונינוס היה לומד תורה אצל רבנו הקדוש ועשה מערה מפתח ביתו עד ביתו של רבנו הקדוש וצוהו אנטונינוס שלא יהיה שום אדם אצלו בבואו ללמוד אצלו, כדי שלא יודע שהוא מלמדו תורה. ובתוס' השלם (ע"ז דף י' ע"ב ד"ה אמר ליה) בשם רבי אליעזר מגרמיזא, שלצורך כך שמו ביניהם סימנים "צנון" ו"חזרת", החזרת בהיותה על שולחנו של רבי, היתה סימן "חזור" לאחוריק (בדומה למילה "חזרת") שהיא מורה שיש אצלי אנשים, ובהיות רבנו הקדוש לבדו בביתו ואין איש עמו, היה שם על שולחנו "צנון" מלשון כ"צנה" רצון תעטרנו, כלומר בוא אצלי ואל תירא כי אין איש.

ועוד כתבו התוספות, הצנון דרכו להיות תחת האדמה ואינו נראה ממנו אלא העלים בלבד ואילו החזרת להפך, כולה נראית על הארץ, לרמז כי היו מדברים על שלחנם בחכמה בנגלה ובנסתר.

זכה ללמוד מרבי לפי שינן מאמו של רבי

כתבו התוס' (שם ע"ז דף י' ע"ב ד"ה אמר ליה) בשם המדרש, מדוע זכה אנטונינוס ללמוד תורה מפי רבנו הקדוש, לפי שכשנולד רבי גזרה מלכות רומא על ישראל שלא למול, ואביו ואמו של רבי מלווהו. שלח הקיסר והביאו לרבי ואמו לפניו (להענישם על שעברו על דברו). והחליפתו אמו באנטונינוס והניקה אותו, עד שהביאתו לפני קיסר ומצאוהו ערל ופטרום לשלום. ואמר אותו הגמון, אני ראיתי שמלו את זה (את רבי) אלא הקדוש ברוך הוא עושה להם נסים בכל עת ובטלו הגזרה. ואמרינן נמי בירושלמי, שלסוף למד אנטונינוס תורה ונתגייר ומל עצמו. עד כאן דברי התוס'.

מעשה רבי ואנטונינוס בהרחבה

מעשה זה מובא באריכות בספר מנורת המאור (סימן פ"ג פרק ב', נר ג' כלל א' חלק ב' פ"ב) תנו רבנן, פעם אחת גזרה מלכות עכו"ם (רומי) גזירה על ישראל שלא למול את בניהם, ובאותו זמן נולד רבנו הקדוש, ואמר רבי שמעון בן גמליאל אביו, הקדוש ברוך הוא ציונו למול ורשעים הללו גזרו עלינו שלא למול, כיצד אנו מבטלים גזירותיו של הקדוש ברוך הוא ונקיים גזרתו של אותו מלך?! מיד עמד רבי שמעון בן גמליאל ומל את בנו, כשהודיעו הדבר לפני השר שהיה בעיר, שלח וקרא את רבי שמעון בן גמליאל, אמר לו, מפני מה עברת על גזירתו של מלך ומלת את בנך?

אמר לו, כך ציווני הקדוש ברוך הוא. אמר לו השר, הרבה כבוד יש לי עליך שאתה ראש לאומתך, אלא גזירתו של מלך היא ואיני יכול להניחך. אמר לו, ומה אתה מבקש? אמר לו אני רוצה שנשלח אותך אצל המלך, ומה שהוא רוצה לעשות יעשה. אמר לו, עשה כל מה שאתה חפץ.

מיד שלח את רבנו הקדוש ואת אמו והלכו כל היום בדרך. לערב הגיעו למלון בית אביו של אנטונינוס, ואותו הזמן נולד אנטונינוס. נכנסה אמו של רבי אצל אמו של אנטונינוס, אמרה לה, מה טיבך? אמרה לה, כך וכך גזרו עלינו שלא למול, ועכשיו מלתי את בני, ולכך מוליכין אותנו אל המלך כאחד. כיון ששמעה ממנה כן אמרה לה, אם רצונך קחי את הילד שלי שאינו מהול, ותני לי את הילד שלך, ולכי ומלטי את נפשך ואת נפש בנך מאת המלך. מיד עשתה כן, והלכה למלך. נכנס אותו השר למלך אמר לו, אדוני המלך זו עברה על גזרותיך ומלה את בנה, ועכשיו הבאתי אותה אצלך, מה שתרצה לעשות עשה. אמר להם המלך, ראו בנה אם הוא מהול. נמצא שאינו מהול! באותה שעה כעס המלך על אותו השר, אמר לו אני גזרתי על מהול ואתה הבאת לי שאינו מהול! באותה שעה היו גדולים יושבין לפני הקיסר ואמרו לו, אדוננו המלך, אנו מעידין בוודאי שבנה של זו מהול היה, אלא אלהיהם של אלו קרוב הוא להם, וכיון שהם קוראים אליו מיד הוא עונה להם, שנאמר (דברים ד, ז) כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו. מיד ציווה המלך ונהרג אותו השר, וביטל את הגזרה, ושלח את רבנו הקדוש ואת אמו לשלום. כיון שחזרו לביתו של אנטונינוס, אמרה אמו (של אנטונינוס), הואיל ועשה לך הקדוש ברוך הוא נס על ידי (את ניצלת על ידי) ולבנך על ידי בני (ובנך ניצל על ידי בני, על כן) יהיו שושביננים (אוהבים וחברים) לעולם. ובשכר אותו חלב שניק אנטונינוס מאמו של רבנו הקדוש, נעשה מלך לאומתו וירש העולם הזה והעולם הבא.

רבנו הקדוש היה ניצוץ של יעקב אבינו

רבנו האר"י הקדוש זצוק"ל (בליקוטי הש"ס אבות פ"ב עמוד נ') על דברי המשנה, רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם (אבות פ"ב מ"א). כתב וזה לשונו, והטעם שבחר רבנו הקדוש לומר אימרה זו, היא, כי היה (רבי) ניצוץ של יעקב אבינו ע"ה, וידע כי יעקב הוא מרכבה למדת התפארת, לכן דוקא רבנו הקדוש, ניצוץ יעקב, הזכיר במשנה זו, כי הדרך הישרה שיבור לו האדם, היא כל שהיא "תפארת" לעושיה. ויש להוסיף שמרומז שר' יהודה הנשיא הוא ניצוץ של יעקב אבינו, בראשי תיבות "הנשיא" הוא ניצוץ של יעקב אבינו. ולכן גם רבנו הקדוש התחיל לכתוב את המשניות במילים, "מאמתי קורין את שמע בערבית", כי יעקב אבינו תיקן תפלת ערבית.

ניצל רבי ע"י אנטונינוס לפי שהיו מניצוץ אחד

מעשה מה יפים הם דברי בעל ה"מגלה עמוקות" (פרשת ואתחנן, אופן פ"ג) שאחר שהביא את דברי התוספות הנזכרים בשם המדרש, מוסיף לבאר, שהסיבה שסובב הקדוש ברוך הוא את הצלת רבנו הקדוש על ידי אנטונינוס, כי רבנו הקדוש היה הניצוץ של יעקב אבינו, ואילו אנטונינוס היה הניצוץ הטוב של עשו שהיה אח יעקב. וזה לשון קודשו, ולפי שאנטונינוס הוא גלגול של עשו, ורבי הוא גלגול של יעקב שתיקן ברכת "אתה קדוש", לכן נקרא גם כן רבי "רבנו הקדוש" שהוא גלגול של יעקב. והתפלל משה בעת ההיא על אותו עת שיתן הקדוש ברוך הוא חן לרבי בעיני אנטונינוס. (וזה מרומזו בלשון הפסוק) **"אעברה נא"** (דברים ג, כה) נוסריקון אנטונינוס עשה בימי רבינו הקדוש ניצוץ אחד.

נמצא שיעקב ועשו שהיו תאומים, היו ניצוץ אחד ונחלקו אחר כך לשניים, וכבר אמרו רז"ל (ברכות נז:) שהשיב הקדוש ברוך הוא לרבקה שני גוים בבטן על אנטונינוס ורבי והיינו שבהם נתקן עשו ויעקב.

"וְהָיָה תוֹמֶם בְּבִטְנָהּ" (כה, כד)

למה נכתב "תומים" חסר א'

למה כתבה כאן התורה את המילה "תאומים" חסרה א'? הנה אותיות המילה "תומם" הם "תם ומת" לרמזו לנו שבבטנה ישנם יעקב שהוא "תם" ועשו שהוא "מת", כי רשעים בחייהם קרואים מתים (ברכות יח:) (מהרח"ו בספר הליקוטים דף ט"ז ע"ב).

עשו הרשע בצפורניו עקר לאמו את הרחם

ובספר פענח רזא (הלוי, כאן, נדפס שס"ז) ביאר, שעשו הרשע בעת לידתו בצאתו מרחם אמו, על ידי צפרניו הגדולות פצע את רחם אמו ועקר את הרחם ממקומו. וזאת עשה כדי שאמו לא תתעבר יותר, כי פחד שיוולדו לו עוד עשרה אחים ויהיו עם יעקב יחד י"ב ילדים, י"ב שבטים כנגד י"ב מזלות, ולכן היה צריך להיות כתוב בפסוק והנה

"תאומים" בבטנה, ואילו התורה כתבה "תומם" חסר שתי אותיות י' א', העולים י"א, לרמוז שבמכוון רצה עשיו לגרום שלא יהיו לאמו עוד "אחד עשר" ילדים.

"וַיֵּצֵא הָרֹאשׁוֹן אֶדְמוֹנִי כָּלֹּ פֶּאֶדְרֵת שְׁעָר וַיִּקְרָא שְׁמוֹ עֲשׂו" (כה, כה)

עשיו נולד עם זקן ושיניים אך לא מהול ויעקב נולד מהול

כתב בתרגום יהונתן (כאן) על הפסוק ויצא הראשון אדמוני, וזה לשונו, וקרוי שמיה עשו מן בגלל דאתיליד כוליה גמיר בשער רישא ודיקנא ושינין וכבין. פירוש, ויצא הראשון אדמוני, נקרא שמו עשו בגלל שנולד כולו גמור בשערות ראשו וזקנו עם שיניים וחניכיים.

ובגלל שהיה אדום חששו מלמול אותו, וכשגדל כבר לא הסכים שימולו אותו. ויש אומרים שלבסוף מל ובזכות זה זכה שיקבר ראשו במערת המכפלה. וכל זמן שיצחק היה חי, בניו שמרו את מצות המילה וכשמת יצחק בטלוה. מאידך כשיעקב אבינו נולד, נעשה אור גדול ונולד מהול, והיה יפה מעין יופיו של אדם הראשון (מלוקט מספר הישר, דעת זקנים מבעלי התוספות, אבות דרבי נתן ב, ה).

עוד ידיעה מעניינת לגבי עשיו נמצאת בתלמוד ירושלמי (נדרים פ"ג ה"ח) רבי אחא בשם רב חננא, עתיד עשו הרשע לעטוף בטליתו ולישב עם הצדיקים בגן עדן והקדוש ברוך הוא גוררו ומוציאו.

"וְאַחֲרֵי כֵן יָצָא אָחִיו יִזְדֹּ אַחֲזָת בְּעֵקֶב עֲשׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיִּצְחָק בֶּן שָׁנָה בְּלֶדֶת אֹתָם" (כו, כו)

סימן טהרה היחיד בחזיר הוא רק בעקב

בספר מושב זקנים לרבותינו בעלי התוספות ז"ל כתבו כאן דבר פלא: למה אחז יעקב דווקא בעקבו של עשו ולא בשאר האברים? מפני שבמדרש (בראשית רבה פרשה ס"ה ס"א) עשו נקרא חזיר שנאמר יכרסמנה חזיר (תהלים פ, יד), ואין סימן טהרה בחזיר רק בעקב, כי שם הוא מפרס פרסה ושוסע שסע. ועל כן נגע יעקב בעקבו של עשו, מפני שרצה לנגוע רק במקום טהור שלו ולא במקום טמא.

העיקר שלא תצטער אמי בצער לידה פעמיים

עוד ביאור נפלא כתבו במושב זקנים (שם), שכתבה התורה שאחז יעקב בעקב עשו, להודיע חסידותו של יעקב אבינו, שהיה חסיד עוד בהיותו בבטן אמו. ולכן אחז בעקב עשיו לפי שאמר, הואיל ונפתח רחמה, טוב שאאחז בעקבו כדי שנצא שנינו ביחד, ולא תצטער אמי בצער לידה פעמיים.

"וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב" (כו, כו)

יעקב בגימט' "מלאך האלהים"

בספר תוספות השלם (כאן) "יעקב" עולה בגימט' "מלאך האלהים" (וכ"כ בעל הטורים כה, כז), והיינו לפי שצורתו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד (כדאיתא בבראשית רבה פרשה פ"ב ס"ב ב', ובעוד מקומות רבים), והוא כמלאך האלהים. ולכן גם מרומז הדבר בפסוק, כסא כבוד מרום (ירמיה יז, יב) שסופי תיבות שלו "אדם", שבכסא כבודו יתעלה במרום חקוקה דמות אדם הוא יעקב.

"וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֲהָלִים" (כו, כז)

יעקב היה לו אוהל לאכילה ושתייה ואוהל ללימוד תורה

כתב הגאון רבי שלמה קלוגר זי"ע בספרו חכמת התורה (פרשת ויגש עמ' ת"ה) לבאר מדוע נאמר כאן שיעקב היה "יושב אוהלים" ולא יושב אוהל? וזה לשונו, יש אדם אף שילמד תורה כל היום, מכל מקום ילמוד בביתו ולא יקבע לו בית אחר ללמוד. אבל יעקב לא רצה ללמוד כלל בביתו, כי בבית יש אכילה ושתייה ואי אפשר לנהוג בקדושה כל כך, לכך היו לו שני אהלים, אחד ללמוד תורה ואחד לצרכי עולם הזה, ואז בבית המדרש שלו היה נוהג בקדושה תירה. וזה שאמר, "ויעקב איש תם יושב אהלים" דבשני אהלים ישב, אחד ללמוד ואחד לאכול ולשתות.

"וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֲשׂו אִישׁ יָדַע צִיד" (כו, כז)

היתה לעשו דמות נחש חקוקה על ירכו

בתרגום אונקלוס ויונתן בן עוזיאל תרגמו את המלים "יודע ציד", "גִּבְר נַחְשִׁירְכָן". ותרגום זה צריך הבנה, והנה בציוני (כאן, ד"ה ויצא הראשון) ביאר את דברי התרגום, שהיתה לעשו דמות נחש חקוקה על ירכו, ו"נחשירכָן" הוא

"נחש-ירכן". דעמלק שהוא מזרע עשו (בראשית לו, יב) הוא שורש "נחש" הקדמוני, ולכן סימנו "נחש". ולכן כשנאבק יעקב עם המלאך, שהוא היה שרו של עשו ורצה להזיק ליעקב, נגע בכף "יריכו" של יעקב, כדכתיב, ויגע בכף ירכו (בראשית לב, כו).

והטעם שחקק עשו נחש דוקא על ירכו, מבאר החתם סופר (פרשת וישלח ד"ה ויקרא) לרמזו שעשו הרשע משך ערלתו, כדאיתא בחז"ל (ילקוט שמעוני ירמיה רמז רפ"ה). אבל יעקב אבינו היה "חרבו על ירכו", זה ברית מילה, שלא משך ערלתו. ותיבות "חרב ירך", עולים בגימטריא "תם", לפי שהיה יעקב איש תם, שמטתו שלמה בלי שום פגם.

כיון ששורש עשו הוא הנחש הקדמוני היה צורך להתזי את "ראשו"

ועל פי האמור לעיל שנחש הקדמוני הוא שורשו של עשו, נראה לי לפרש הא דאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ט), שכאשר עיכב עשו הרשע מלקבור את יעקב אבינו במערת המכפלה, בא חושים בן דן והתזי את "ראשו" של עשו. ולכאורה יש להבין למה הרגו דוקא בהתזת ראשו, ולא הרגו בדרך רגילה. ולפי הנזכר לעיל מבואר שפיר, שעשו הרשע הוא משורש "נחש" הקדמוני, והנחש אין לו הריגה אלא "בראש" כדאיתא במדרש אגדה (בראשית פ"ב, ד', אגדת בראשית פרק פ"ג) שאם יחתוך את הנחש לכמה חתיכות הן חוזרות ונדבקות וממשיך לחיות, ואין לו הריגה אלא בראש, והוא סוד, הוא ישופך ראש (בראשית ג, טו). ובדומה מצינו במדרש רבה (בראשית פרשה צ"ח סי' י"ד), נחש זה כל כחו אינו אלא בראשו, ולכן הוכרח חושים בן דן להתזי את "ראשו" דוקא.

ובמסכת סוטה (דף יג.) מובא גם כן שעשו בא לעכב את קבורתו של יעקב, אך לפי הגירסא שם לא התזי חושים בן דן את "ראשו" של עשו, רק הכהו על ראשו במקל, ונפלו "עיניו" של עשו לרגלי יעקב. ואף לגירסא זו יש לומר שגם שם מרמזו שעשו הוא משורש נחש הקדמוני, דהנה במסכת נדה (דף כג.) איתא, שענינו של נחש דומות לעינו של אדם, ולכן יש לומר שנפלו דוקא "עיניו" של עשו, לרמז שכחו של יעקב התגבר על כחו של עשו הרשע שהוא משורש נחש הקדמוני. אבל ביעקב כתיב, כי לא "נחש" ביעקב (במדבר כג כג).

"וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֶה" (כה, כז)

איש שדה - צד אדני השדה

כתב הגר"א ז"ל בספרו דברי אליהו (ריש תולדות) לפרש "איש שדה", היינו שעשו היה יודע איך לצוד את "איש השדה", והיא החיה הנקראת "אדני השדה" הנזכרת במסכת כלאים (פ"ח מ"ה), והיא גדלה בשדות, ושמה גם "ידוע", והיא ידעונית הכתובה בתורה (ויקרא כ, כז), וחיה זו מחוברת בטבורה בחבל גדול היוצא מן הארץ, וצורתה כצורת אדם בפרצוף ידים ורגלים. ובדרך כלל אין אדם יכול לקרב אליה, כי היא הורגת וטורפת את כל הקרב אליה. והדרך לצודה היא רק על ידי שוורים חצים בחבל היוצא מן הארץ ומחובר בטבורה, עד שיפסק החבל, ואז צועקת החיה בקול מר ומתה מיד. אבל עשו היה יודע כיצד לצוד אותה אף בחיי חיותה, וכמו שהעיד עליו הכתוב כאן, ויהי עשו איש ידע ציד "איש שדה", כלומר שהיה יודע לצוד את איש השדה אף כשהוא חי, והוא אדני השדה.

צד ידעוני וע"י אומר עתידות וצד הבריות

בדומה לדברי הגר"א, כתב גם החתם סופר בספרו תורת משה (עה"פ ויגדלו), שעשו בילדותו השתמש בכוחות טומאה בכדי לדעת עתידות על ידי עצם ידעוני שמשימים בפה, והוא נקרא בירושלמי (כלאים פ"ח ה"ח) "בר נש דטור", דהיינו "איש אדמה". וזהו פירוש הפסוק, "ויהי עשו איש יודע ציד", שידע ל"צוד" ולרמות את אביו על ידי "איש שדה" על ידי הידעוני הנ"ל, שכיון שעל ידו היה יודע עתידות, בזה היה מרמה את אביו שסבר שידעת עשו עתידות היא בדרך קדושה (אוצר פלאות התורה).

ע"י לחשים וכישוף היה צד חיות

שוב מצאתי בטור על התורה (בראשית כז, ג) שכתב שעשו היה לוחש בפיו לחיות ולעופות והיה צדן, וזהו מה דכתיב "ציד בפיו", היינו שצדן באמרי פיו. וכעין זה כתבו בספר מושב זקנים (כאן) לרבותינו בעלי התוספות ז"ל, שעשו היה מכשף, והיה נושא הכישוף בתוך ירכו, ועל ידי הכישוף, היה יודע לצוד עופות.

"וַיֵּאָהֶב יִצְחָק אֶת עֲשָׂו כִּי צִיד בְּפִיו" (כה, כח)

ראה יצחק שנשמת עובדיה הנביא צריכה לצאת ממנו

חס ושלום לחשוד את יצחק אבינו שהיה אוהב את עשו בגלל שהיה מכין לו אוכל ערב, אלא שצפה ברוח הקודש שעתיד לצאת ממנו עובדיה שהחביא מאה נביאי ה' בשתי מערות וכלכלם לחם ומים (מלכים א, יח), ולכן הוא אומר "כי ציד בפיו", "ציד" בגימטריא מאה וארבע, שהחיה "מאה" איש ונתן "ארבע" ככרות לכל אחד ואחד.

"ורבקה אוהבת את יעקב", לפי שידעה דרך הנבואה שיהיה צדיק גמור, ולכן כל שהיתה שומעת את קולו היתה מוסיפה אהבה על אהבתו. דהיינו נגלה לרבקה בנבואה שיהיה צדיק וליצחק לא נגלה, וזאת משום שהיה הרצון העליון שיעקב אבינו יתברך בלי דעת יצחק רק מדעת עליון, ולכן בשעה שנכנס יעקב אל אביו נכנסה עמו השכינה ולכן ברכו.

כי ציד בפיו, טענה מזומנת בפיו

עוד יש לומר, מהי הכוונה שהיה אוהב את עשיו "כי ציד בפיו", על פי מה שאמרו חז"ל (שבת פט:): שלעתיד לבוא, יפנה הקדוש ברוך הוא לכל אחד מן האבות, ויאמר לו בניך חטאו לי, ואברהם ויעקב יאמרו ימחו על קדושת שמך. ורק יצחק אבינו ימליץ טוב בעדינו, ויבקש מה' שימחול ויסלח להם. והדבר פלא, מדוע דוקא יצחק הוא דוקא ימליץ עליהם, הן הלא יצחק בבחינת גבורה, ככתוב פחד יצחק (בראשית לב, מב), ומדוע לא יעקב אבינו ימליץ על עם ישראל הן היה לו צער גידול בנים, או אברהם שהיה אב רחמן.

לבאר זאת היה ר' מאיר מפרמישלן (הובא בקצור ש"ע עם סיפורים חסידיים, רוטר, תולדות כאן, תשכ"א) אומר, טענה היתה בפיו של יצחק, גם אני היה לי בן חוטא, ובכל זאת, מחלתי וסלחתי לו, ואהבתיו, אם כן גם אתה רבוננו של עולם, צריך לסלוח לבניך ולאהוב אותם, אף על פי שחטאו לך. וזהו פירושו של פסוק "ויאהב יצחק את עשיו, כי ציד בפיו" יצחק היה "אוהב את עשיו", כדי שתהא לו אחר כך טענה מזומנת "בפיו", להשיב לרבוננו של עולם כאשר יתאונן על חטאיהם של ישראל, גם לי היה בן רשע וכבדתי אותו וסלחתי לו.

נשמות שמעיה ואבטליון, רבי עקיבא, ורבי מאיר

האר"י ז"ל בספר הליקוטים (וישב פרק מ"ח) פירש כי ציד "בפיו" כי "הפה" הוא רמז לתורה שבעל פה, בסוד מלכות "פה" תורה שבעל פה, שראה יצחק שנשמות גבוהות המובאות בתורה שבעל פה שמעיה ואבטליון, רבי עקיבא ורבי מאיר, עתידות לצאת מעשו, שהם גדולי וחכמי התורה שבעל פה, לכן יצחק אהב אותו וקירב אותו.

"וַיֵּזֶד יַעֲקֹב נָזִיד וַיָּבֹא עֲשָׂו מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא עֵיפָ" (כח, כט)

עשו אכל המצות בערב פסח

במסכת בבא בתרא (דף טז:): איתא, חמש עבירות עבר אותו רשע (דהיינו עשו) באותו היום, בא על נערה מאורסה וכו'. ומדברי התוספות ותוספות הרי"ד (שם) משמע שעבר עבירה זו כפשוטו.

אולם הפרי מגדים (הלכות פסח סי' תע"ו משב"ז ס"ק ג') הביא בשם ספר יד יוסף (פרשת תולדות דרוש א' דף ל"ט ע"א) לבאר את דברי הגמרא על דרך הדרש, שאומרים שעשו בא על נערה מאורסה, היינו שאכל מהמצות ומנוזיד עדשים שבישל יעקב אבינו להברות את יצחק אביו, בערב הפסח. לפי שאברהם אבינו נפטר בערב פסח, וכאשר בא עשו מן השדה בערב פסח, ואמר "הלעיטני נא" (כה, ל), נתן יעקב את המצות לעשו, על מנת שיאכל אותם בלילה בליל פסח, אבל עשו היה רעבתן חטף ואכל אותם עוד בערב פסח. ובירושלמי (פסחים פ"י ה"א) איתא, האוכל מצה בערב פסח, כבא על ארוסתו בבית חמיו. דהיינו, מי שאינו ממתין למצות אכילת מצה בזמנה בליל פסח, ומקדים ואוכל מצה עוד בערב הפסח, הרי זה מכוער, כמי שאינו ממתין לכנוס לחופה את ארוסתו וישאנה, אלא בא עליה עוד בבית חמיו. וזו כוונתם ז"ל באמרם שעשו בא על נערה המאורסה, שכיון שכאמור אכל מצה בערב פסח, היה נחשב לו כבא על נערה המאורסה.

ומבאר שם את הקשר בין אכילת מצה בערב פסח להבא על ארוסה בבית חמיו, משום דבשניהם מותר ליהנות רק לאחר שברכו "שבע ברכות". שקודם אכילת מצה מברכים שלש ברכות בקידוש של ליל הסדר, יין, קידוש וזמן, ועוד מברכים ברכת בורא פרי האדמה על הכרפס, ובורא פרי הגפן על כוס שני, וברכת המוציא, וכן ברכת על אכילת מצה, ורק אז אוכלים את המצה, הרי לנו שבע ברכות קודם אכילת מצה. וכן הוא בחתן וכלה שמברכים "שבע ברכות" לנשואין תחת החופה, ורק אז כונסה אל ביתו. על כן, האוכל מצה בערב פסח, נחשב כאילו בא על ארוסתו בבית חמיו, ששניהם הקדימו מעשיהם לפני שברכו שבע ברכות.

עוד כתב בפרי מגדים (שם) דמשום הכי אוכלים ביצים בלילי פסח כדאיתא בירושלמי (הובא בכלבו סימן נ', ובבית יוסף או"ח סימן תע"ג, ולפנינו בירושלמי ליתא) שביצה היא מאכל אכלים (שו"ע או"ח סי' תקנ"ב ס"ה), ובאכילה זו עושים זכר לאבילות על פטירתו של אברהם אבינו שכאמור נפטר בערב פסח. ובקצת מקומות נוהגים לאכול ביצה בליל פסח בתחילת הסעודה, זכר לאבילות.

"וַיָּבֹא עֲשׂוֹ מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא עֵיפָה" (כה, כט)

תולים צדקות לצדיק וקלוקל במקולקל

"והוא עיף" רש"י במקום מפרש שהוא היה "עייף", מחמת שרצח נפש קודם לכן, כמה דתימא, כי "עיפה" נפשי להורגים (ירמיה ד, לא). ומקורו טהור ממסכת ב"ב (דף טז:), ושם הגמ' מוסיפה, אמר ר' יוחנן, חמש עבירות עבר אותו רשע באותו היום, (א) בא על נערה המאורסה, כתיב הכא, ויבא עשו מן "השדה", וכתיב התם, כי "בשדה" מצאה (דברים כב, כז). (ב) והרג את הנפש, כתיב הכא, והוא "עיף", וכתיב התם, אוי נא לי כי "עיפה" נפשי להורגים (ירמיה ד, לא). (ג) כפר בעיקר, כתיב הכא למה "זה" לי, וכתיב התם "זה" אלי ואנוהו (שמות טו, ב). (ד) וכפר בתחית המתים, דכתיב הנה אנכי הולך למות. (ה) וביזה את הבכורה, דכתיב ויבז עשו את הבכורה.

מספרים על מלך נכרי אחד, מלומד גדול, אוהב ישראל ומבין בתנ"ך, שהיה לו אהוב, רב גדול בישראל וחכם בהוויות העולם. המלך היה רגיל להתיעץ עמו בעניני הממלכה, גם היו מחליפים דעות, ומתווכחים בעניני דת ומדינה. פעם אחת כשבא הרב לארמון המלך, שאל אותו המלך, כעת למדתי בספרי האגדה, אודות עשו, שנאמר עליו, ויבא עשו מן השדה והוא עיף, ודרשו עליו חכמיכם שהוא עיף מרציחה, ואני תמה מאוד, כי הלוא לא מוזכר בתורה אלא רק שהוא עיף, וטבעי הדבר שאדם שבא מן השדה הוא עיף, ואלו חכמיכם מרוב שנאתם לעשו, טפלו עליו אשמה כבדה שהוא עיף מרציחה. לעומת זאת, דוד מלכם, שחטא עם בת-שבע, וגם רצח את אוריה החתי, כתוב בתלמוד שלכם (שבת נו.), כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה, שכל היוצא למלחמת בית דוד, כותב גט לאשתו, ונמצאת בת-שבע פנויה היתה, ואף אוריה בדין נהרג, כי מורד במלכות היה. ואני סבור, שחכמי התלמוד נשאו פנים לדוד, ומרוב אהבתם אליו חיפו על מעשיו בתירוצים שונים, ואני רוצה תשובה ממך!

ענה הרב למלך, אני אשיב למלך תשובה כהלכה בהזדמנות אחרת. תוך כדי שיחה, הגיעה שעת הסעודה. העבד הכושי אשר למלך הגיש לפני המלך מים לנטילת ידיו לפני האכילה, והמלך לפני הנטילה, הסיר את טבעתו והניחה על השלחן, ושכח להחזירה אחר הנטילה. הרב ניצל את ההזדמנות ולקח בחשאי את טבעת המלך והטמינה בכיסו. המלך התחיל לסעוד ממנות האוכל שהגישו לפניו, ולפני הרב הגישו המלצרים לחם משובח. בינתיים נכנס מזכיר המלך והגיש לפני המלך מסמכים חשובים לחתום עליהם, משרצה המלך לחתום, הופתע לראות שהטבעת אשר בה הוא חותם, אינה תחת ידו. החל המלך לחפש את הטבעת על השלחן, ומתחת לשלחן, ומשלא נמצאה, פקד מיד להזמין את העבד הכושי שהגיש לו מים לנטילת ידים. כשהתיצב לפניו, שאלו המלך בכעס, איפה הטבעת שהנחתי על השלחן, כשרחצת את ידי? ענהו העבד בפחד, אין לי כל ידיעה מהטבעת של אדוני המלך! המלך שהבין שלא יוציא הודאה מפיו, ציוה שייסרו אותו בשוטים עד שיודה על גניבת הטבעת. מיד התחילו להלקותו בשוטים, והעבד צווח שהוא לא גנב את טבעת המלך. אז ביקש הרב מהמלך לתת הוראה, שירפו מן העבד ולא ילקוהו, ויוציאו כל איש מעליהם. לאחר שנשאר לבדו עם המלך, פנה הרב אל המלך בשאלה, מדוע חשדת מיד בעבד הכושי שגנב את הטבעת, והרי אני הייתי יותר סמוך לשלחן המלך ויתכן שאני חמדתי ולקחתי, ואיך לא חשדת בי, שאולי אני לקחתי, ואיך מיד חרצת משפט לייסר את העבד קשות? ענהו המלך, איך יתכן לעלות על הדעת, שאדוני הרב, הישר והנאמן, היקר והחביב, אשר הוא אוהבו וידידו הטוב ושחכמתו כמלאך אלהים, הוא יגנוב את טבעת המלך?! אבל העבד הכושי, הנבזה, בודאי ובודאי שהוא חשוד לגזול ולגנוב, ועל כן מיד חשדתי בו ולא בכך.

הרב הכניס את ידו לכיסו ולתדהמת המלך הוציא את הטבעת והושיטה למלך. המלך הנדהם פנה אל הרב בשאלה, מדוע עשית את הדבר הזה, ומה זה עלה על דעתך? השיבו הרב, דבר זה נאלצתי לעשות, כדי לקיים את הבטחתי להשיב על שאלתו של אדוני המלך. הן רואה אנכי שאדוני המלך, התנהג בדיוק כדרכם של חכמינו ז"ל, שמחד המליצו רבותינו על דוד המלך, ומאידך הטיחו דברים כלפי עשו. כי בודאי חלילה וחס שדוד המלך חטא! הן לא יתכן שמשחח ה', החסיד והישר, יכשל חלילה בעוון אשת-איש, וכמו שנאמר, ויהי דוד לכל דרכיו משכיל, וה' עמו (שמואל א, יח, יד), אפשר שאיש כזה שה' עמו חטא גדול כזה בא לידו?! לכן חכמינו הצדיקו את הצדיק דמעיקרא, ואמרו, כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה (שבת נו.), ואולם עשו הרשע, שאף בוראו אמר עליו, ואת עשו שנאתי (מלאכי א, ג), שהוא חשוד מאוד על רצח וניאוף וכדומה, על כן לא פלא שטפלו עליו חז"ל שהוא רצח, כי תולים הקלקלה במקולקל.

ובאמת קבלה ביד חז"ל, כי אותו היום, רצח עשו את נמרוד, וכמו שאמרו במדרש (הובא בהדר זקנים בראשית כה, לב): פעם אחת הלך עשו לצוד חיות ועופות, מצאו נמרוד ואמר לו: למה אתה צד ביער שלי, בוא והלחם בי, וקבעו זמן להלחם זה בזה, הלך עשו והתיעץ עם יעקב, איך לנצח את נמרוד, ועוד ביקש ממנו גם כן שיתפלל עליו. אמר לו

יעקב, כל זמן שנמרוד לובש את בגדי החמודות של אדם הראשון, לא תוכל עליו, אלא אמור לו שסירם מעליו תחילה, ואחר כך תלחם עמו, וכן עשה, וכשפשט נמרוד את בגדיו, קפץ עשו ולבשם במרמה, וקם והרג את נמרוד. לפיכך היה עשו "עיף", כנאמר, כי "עיפה" נפשי להורגים (ירמיה ד, לא). מיד הודה המלך לאהובו הרב על תשובתו המאלפת, לאחר הדגמה אישית מהמלך עצמו. (מתוך ספר ויאמר אברהם).

"וַיֹּאמֶר עֲשׂו אֶל יַעֲקֹב הַלְעִיטֵנִי נָא מִן הָאָדָם הָאֵדָם הַזֶּה כִּי עֵיף אֲנִי עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ אֶדָם" (כה, ל)

היו בתבשיל שני מינין "אדומים"

לשם מה הכפילות בפסוק "מן האדום האדום הזה"? במדרש הגדול (כאן) מובא דבר נפלא, שהיו בתבשיל שהכין יעקב שני מינין "אדומים", גם יין אדום, וגם עדשים אדומים.

אולם אם כן קשה מדוע באמת שם יעקב אבינו בתוך נזיד העדשים שני מינים אלו, יין ועדשים? ויבואר על פי הנזכר לעיל, שיעקב בישל נזיד עדשים בגלל האבילות על אברהם אבינו, הן עדשים הם מאכל אבלים, היות ואין לעדשים פה, כשם שהאבל יושב דומם ואין לו פה. וכן היין הוא בשביל אבלים, וכדאיתא במסכת סנהדרין (דף ע). לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים. הרי ששני מינים אלו, יין ועדשים, הם מאכלי אבילות, ולכך בישלם יעקב יחד.

"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מְכָרָה כִּיֹּם אֶת בְּכֹרֶתְךָ לִי" (כה, לא)

כנגד מי "שער הבכורות" שבבית המקדש

בספר בנין אריאל (ח"א סימן ה', אות י"ב) הביא בשם האברבנאל ז"ל, שאחד מהשערים בבית המקדש היה "שער הבכורות" כדאיתא במשניות (שקלים פ"ו מ"ג, מדות פ"א מ"ד), ונקרא כן על שם שבמקום ההוא עמדו עשו ויעקב בשעה שמכר עשו את הבכורה ליעקב בשביל נזיד עדשים, ולזכר כך יחדו חז"ל את השער ההוא, להכניס דוקא דרכו את הבכורות בכדי להקריבם בבית המקדש. (הובא בספר אוצר פלאות התורה).

"מְכָרָה כִּיֹּם אֶת בְּכֹרֶתְךָ לִי" (כה, לא)

תענוגי העולם הזה שייכים לעשו

מובא במדרש (בראשית רבה פרשה ס"ג) שיעקב ועשו חילקו ביניהם את העולמות, יעקב נטל את העולם הבא ואת ימות המשיח ואילו עשו נטל את העולם הזה.

הגאון חיד"א בספר שמחת הרגל (הגדה של פסח, ד"ה ארץ חמדה טובה) כתב שחקרו המפרשים, מאחר שיעקב ועשו חילקו ביניהם את העולמות, אם כן, איך מצאנו ידינו ורגלינו להנות מתענוגי העולם, יותר מכדי חיותנו. והלא כל תענוגי העולם הזה שייכים לעשו?

ותירצו, שמכיוון שאילו עם ישראל לא היה מקבל את התורה, העולם היה נחרב, כנאמר, אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה לג, כה). אם כן כשקיבלו ישראל את התורה, יש לעם ישראל דין של המציל מזוטו של ים ומשולוליתו של נהר ביחס לכל העולם הזה. פירוש, מציאה שהעלה הים, הרי אלו שלו, אף אם יש בהם סימן, ככתוב במציעא (דף כא:), לפי זה ללא עם ישראל שקיבל את התורה, כל העולם הזה היה נכחד, היה "טובע בים", ולכן כשישראל הצילו את העולם הזה, הרי הם זכו בו כדין המוצא אבידה בים, שהרי אלו שלו. נמצא שבזה שבני עשו לא רצו לקבל את התורה, שהיא הקיום של העולם, הפסידו גם את העולם הזה לטובת ישראל.

עוד כתב הרב חיד"א, שיש שתירצו על פי מאי דקיימא לן (ב"ב קז). האחים שחלקו ויצא שטר חוב, בטלה החלוקה, דהיינו אחים שחילקו את ירושת אביהם, ושוב אחר כך הגיע אדם עם שטר חוב שאביהם חייב לו כסף, כיון שעליהם להשיב את החוב מירושת אביהם, כל החלוקה שחילקו בטלה. אף כאן אמנם יעקב ועשו חילקו את העולמות, אבל לאחר מכן יצא שטר חוב של שיעבוד מצרים עליהם, בשל כך בטלה החלוקה. אך כאן היות ובני יעקב לבדם פרעו את שטר חוב השיעבוד, ממילא הם לבדם זוכים "בירושה", דהיינו גם בעולם הזה וגם בעולם הבא.

ובדרך נוספת כתב ליישב הרב חיד"א, על פי מסכת ברכות (דף לה.) שהקשתה הגמרא סתירה בפסוקים, דמחד גיסא נאמר, לה' הארץ ומלואה (תהלים כד, א), הרי שהבורא לא נתן את הארץ לבני האדם, ומאידך נאמר, והארץ נתן לבני אדם (תהלים קטו, טז)? וביארה הגמ', שקודם שהאדם מברך ומודה לבורא על אשר נתן לו, הכל שייך לבורא ולא נתן לבני האדם. אך אחר שהאדם מברך את ה', ה' נותן לו את הדבר. נמצא לפי זה, שהיות ובני עשו אינם מברכים ומודים לבורא על העולם הזה, שוב אין להם שום חלק בעולם הזה, ואילו אנו שמברכים לשמו, זכינו בו, והוא שלנו.

"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הַשְׁבֵּעָה לִּי כִּיּוֹם" (כה, לג)

חלוקת העולם הזה ועולם הבא

מדוע אמר יעקב בלשון זו "השבעה לי כיום"? גם היכן מצינו שעל מכירה מצריכים שבועה?
מיישב זאת נפלא הכסא רחמים (מלמד, כאן, נדפס תרע"א) שאמר יעקב לעשו, בא נחלק את העולמות, אתה תקבל באכילה הזאת את העולם הזה, ובשכר זה תתן לי את העולם הבא שלך כנוכח במדרש (בראשית רבה פרשה ס"ג), ועשו הרשע ברוב תאוותו הסכים. וזה מרומז בכתוב "השבעה" ראשי תיבות התכתוב שמכרת בשבילי עולם הבא, "כיום", שהאור שם גדול כאור היום.

ובהמשך הפסוק נאמר, ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את הבכורה, נכתבו כאן חמישה מילים רצופות המתחילות באותיות "וי", לרמז שאחר כך היה עשו בוכה וזועק "וי" "וי" על שטותו, שבשביל תענוג של רגע, מכר את העולם הבא שלו.

היכן היה מוטמן שטר המכירה

ועוד מוסיף ידיעה נפלאה הכסא רחמים, דע כי בזמן שקנה יעקב את הבכורה לקח מעשו שטר מכירה (כמו שאמרנו לעיל) ולא היה יודע באיזה מקום יניח את השטר שלא יגנוב אותו עשו. מה עשה, חתך את כף ירכו והניח את השטר בתוכה ותפר ונתן מעט שמן עליו ונתרפא החתך, ושב לכתחלה. אמנם שרו של עשו היה יודע דבר זה ולכן נגע בכף ירכו כדי לקחת את השטר מאתו, אך יעקב לא הניחו ליקח ממנו, ושפך שרו של עשו את קליפתו על ירך יעקב, וישראל נקראים צאן ובהמה טהורה ולכן נאסרו מלאכול גיד הנשה מבהמה טהורה. וזהו שאמר הנביא, דבר שלח ה' ביעקב ונפל בישראל (ישעיה ט, ז), רצונו לומר, "שלח" גיד הנשה ל"יעקב ונפל" איסורו על כל "ישראל".
וכל מי שרוצה לידע כמה היא הקליפה שיש לו, יניח בלילה ידו על כף ירכו ויישן, ויראה כמה חלומות רעים יחלום בר מינו, השם יצילנו מכל מיני איסורים ובפרט ממאכלות אסורים ומחלומות רעים ומהרהורים רעים. אמן כן יהי רצון.

"עַקֵּב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבִרְהָם בְּקִלְי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמֶרְתִּי" (כו, ה)

האברים הרוחניים של האבות לימודים תורה

רבותינו אמרו, שאברהם קיים כל התורה כולה, אפי' עירובי תבשילין (יומא כח:) והגר"א גורס ערובי תחומין, לפי שכאן נאמר "עקב" אשר שמע וגו', לרמוז שאברהם שמע בקול ה' אף בדברים הקשורים ל"עקב" הם הרגליים, שעל ידיהם שומרים עירובי תחומין.

והשאלה הגדולה היא, הרי עדיין לא קבלנו את התורה, ומניין לו לאברהם לידע את כל התורה את כל התרי"ג מצוות, כדי שיקיים אותן?

אלא ידוע שיש באדם רמ"ח אברים ושס"ה גידים, וכנגד זה יש גם כן רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה. וכל מצוה היא כנגד אבר אחד באדם, שהיא המחייבה את אותו האבר, וכמו שהגוף צריך מזון גשמי, כלומר רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו זקוקים למזון כדי לחיות, כן רמ"ח ושס"ה האברים הרוחניים שכנגדם, צריכים מזון רוחני כדי לחיות, והמזון שלהם הם קיום תרי"ג מצוות, כאשר כתב מהר"ח"ו בריש שערי קדושה (ח"א ש"א).

ואם האדם רוחני, כלומר שלא הולך אחר תאוות העולם הזה, אלא העיקר אצלו היא הנשמה התורה והמצוות. אז כל האברים שלו נהפכים להיות רוחניים, עד שהם בעצמם כל אבר ואבר מסביר את המצוה שכנגדו. וכך זה היה אצל אברהם אבינו שהיה כולו רוחני, ולכן האברים עצמם היו מדברים ומסבירים לו את עומק המצוות התלויות בהם. **וכן** אבותינו אחריו, גם הם היו רוחניים עד מצרים. ובמצרים שהיו שקועים בטומאה, לכן היו חייבים לקבל את התורה, כדי ללמוד אותה ולקיים את המצוות.

ולפי זה אפשר להסביר את מה שאנחנו אומרים בליל הסדר, אילו קרבנו להר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו. ושאל הרב קדושת הלוי (פורים, קדושה ראשונה), מה תועלת היא לנו אילו היינו באים להר סיני ולא היינו מקבלים את התורה?

אלא שעל ידי שעם ישראל התקרב להר סיני ולא נגשו אל אשה והתקדשו ועשו הכנות גדולות, פסקה זוהמתן, והאברים שלהם אמרו להם את כל התורה, את כל רמ"ח מצוות עשה ושס"ה לא תעשה, וכיון שכן, מובן הדבר שאילו קרבנו לפני הר סיני דיינו, לפי שדבר גדול הוא שפסקה זוהמתן וגם את התורה ממילא השיגו.

מעשה אם כן, יש להקשות לאידך גיסא, מדוע באמת היו צריכים לקבל את התורה, הרי כבר השיגו מעצמם מרוב קדושתם? והביאור, כי עדיין יכולים עם ישראל אחר כך לחזור לגשמיות ולתאוות ולשכוח את התורה, לכן היה צריך את מתן תורה, כדי להתקדש על ידה ועל ידי המצוות שנלמד בה.

מספרים על הרב מרימינוב שהיה פעם אצל אחד מגדולי ישראל הגאונים העצומים. והיות ואותו גאון לא הכיר את גאונותו של הרב מרימינוב וסבר שגדולתו בצדקות ולא בתורה, שאל אותו גאון את הרב מרימינוב, כיצד יתכן להיות רִבֵּה אדמו"ר כשלא בקיאים טוב בתורה? השיבו הרב, תשאל אותי היכן שאתה רוצה ואני אענה לך. וכך היה, בכל מקום שהיה שואלו, היה משיבו כאילו הספרים פתוחים לפניו, ויהי זה לפלא בעיניו וישאלהו, אמור נא לי איך אתה יודע את כל התורה על בוריה? השיב לו בגלל הפרישות והקדושה, אחר שיש התפשטות הגשמיות האברים מדברים לבד.

ועתה מובן כיצד אברהם אבינו זכה לעבוד את השי"ת ולקיים את כל התורה, שאחר שהתקדשו אבריו התקדשות מוחלטת, הכיר את השורשים הרוחניים של כל אבר, וממילא הכיר את כל המצוות. כמו שדורשת הגמ' בנדרים (דף לב.) שרק ג' שנים לא עבד את ה', הם ג' שנותיו הראשונות שלאחריהם הכיר את בוראו. וכידוע אף אותן ג' שנים חזרו על ידי "הג' הקדוש" "אברהם בן אברהם" שמת על קידוש ה', וכידוע המעשה הנורא. ומשם גם כן לומדים שהעיקר אצל האדם זו הנשמה שלו הקדושה.

על פי זה מובן הכתוב "וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו" שלכאורה היה מספיק לכתוב, ויקח את המאכלת, ומדוע כתוב וישלח את ידו? אלא שהיות והאברים של אברהם אבינו היו קדושים, הם לבדם היו רצים לעשות את רצון ה', וכיון שהרגיש אברהם שהיד לא רוצה לשחוט, בודעה את רצון ה' האמיתי, ואילו אברהם חשב כי רצון ה' שישחט את בנו הן כך ציוהו, לכן הכריח את ידו בכח, ולכן רומזת הכפילות, וישלח אברהם את ידו ויקח וגו'.

"וַיִּשְׁאַלְוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאַשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אַחֲתִי הוּא כִּי יֵרָא לְאִמְרֵי אִשְׁתִּי כִּן יִהְיֶה אֲנִשִּׁי הַמָּקוֹם עַל רִבְקָה כִּי טוֹבַת מְרָאָה הִיא" (כו, ז)

האבות חפצו להראות לעולם שה' הוא המנהיג

פירוש נפלא פירש המגיד למרן בספר מגיד מישרים (סוף פרשת לך לך), מדוע הוזקקו אברהם ויצחק לומר "אחותי היא" מפחדם מן הגויים, ומאידך יעקב לא היו לו בעיות כמו לאברהם ויצחק שהגויים לא חפצו ליטול את נשיו ולא נזקק לומר על נשיו אחותי היא?

והפירוש הוא, כי בזמן האבות היו הגויים בקיאים בסטרא אחרא, ולעומתם עבדו האבות את הבורא יתברך שמו מצד הקדושה ורצו להמליך את צד הקדושה ולהכניע את הסטרא אחרא, ולכן כל המלחמות והמריבות הכתובות בתורה שהיו לאבות, על רקע זה היו, שהאבות חפצו להראות לעולם שהקדוש ברוך הוא מנהיג את העולם והוא השליט על כל הכוחות. ולכן הגויים טענו כנגד אברהם ויצחק "אשתך היא", כלומר אתם רוצים להשליט את הקדוש ברוך הוא על כל העולם כמו שאתה שולט על אשתך? וענו להם אברהם ויצחק כל אחד בזמנו, "אחותי היא", לאמור, אין אנו רוצים להשליט את הקדושה כמו אשה, אלא אחותי היא, אנו רוצים לחיות זה בצד זה כאחים באחוה ושלוש. ולפי זה ממשיך להסביר המגיד, כשאבימלך ראה את יצחק מצחק את רבקה אשתו, כלומר, ראהו מתנהג כמי שרוצה להשליט את הבורא בעולמו, שאל אותו, למה אמרת אחותי היא, בזמן שכוונתך התגלתה שהיא אשתך? ויצחק לא הכחיש זאת, אלא אמר חששתי פן אמות על כך, ולכן אמרתי אחותי.

אבל את יעקב לא שאלו הגויים על נשיו, כלומר לא האשימוהו שהוא מתכוין להשליט את הקדושה בעולם, מאחר שיעקב הקים את בית ישראל והנהיגם בדרכי הקדושה והיו לו י"ב שבטים שהיה צריך לחנכם, ולא היתה דעתו נתונה לעמים אחרים להשליט עליהם את הקדושה, כי היה מצווה לחנך בניו ונכדיו וזה היה כל עסקו.

"וַיִּמְצָא בִּשְׁנֵה הַיּוֹם מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה" (כו, יב)

מה זה "מאה שערים"

לכאורה, הסדר בפסוק נראה הפוך, שהיה צריך לומר ויברכהו ה' וימצא מאה שערים? עוד קשה, מדוע מדד יצחק את התבואה, הלא אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין (תענית ח:)?

מתרץ בספר אונים לתורה, על פי המדרש בראשית רבה (פרשה ס"ד סי' ו') שהמדידה שמדד יצחק לא היתה מדידה של בעלמא לדעת כמה עלה בגורנו, אלא המדידה היתה לצורך הפרשת מעשרות מתבואתו. נמצא, שסדר

הפסוק עולה יפה, יצחק מדד לצורך הפרשת מעשרות את גורנו ומצא מאה שערים, אחרי כן עישר את תבואתו, ואז "ויברכהו יהוה" בצאן בבקר ובעבודה רבה כמו שכתוב בהמשך הפסוקים, וכאומרם בתענית (דף ט.) עשר בשביל שתתעשר.

"וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶינּוּ עֵינָיו מִרְאֵת וַיִּקְרָא אֶת עֵשָׂו בְּנֹו הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲנִנִּי. וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא זָקְנָתִי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי" (כו, א-ב)

כמה טעמים מדוע כהו עיני יצחק

רש"י ז"ל (בראשית כו, א), פירש, שכהו עיניו של יצחק בעשן של נשי עשו, שהיו מקטירות לעבודה זרה. דבר אחר (ומקורו מבראשית רבה פרשה ס"ה סי' י'), כשנעקד יצחק על גבי המזבח והיה אביו רוצה לשוחטו, באותה שעה נפתחו השמים וראו מלאכי השרת והיו בוכים, וירדו דמעותיהם ונפלו על עיניו, לפיכך כהו עיניו. דבר אחר (שם סי' ח'), כדי שיטול יעקב את הברכות, עכ"ד רש"י ז"ל.

בדעת זקנים מבעלי התוספות (כאן) כתבו טעמים אחרים לכך שכהו עיניו, משום שאהב את עשו כי ציד בפיו, וכתב, כי השחד יעור (שמות כג, ח). דבר אחר, כדי שיבוא יעקב ויטול את הברכות וכו', עכ"ל. וכן הוא במדרש תנחומא (סדר תולדות פ"ח).

"וַעֲתָה שָׂא נָא כְּלִיךָ תְּלִיךְ וְקִשְׁתְּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִי צִיד" (כו, ג)

מה היה באותו היום

נביא מעט מהמדרשים ומדברי חז"ל מה שהיה באותו היום ובאותו ליל הסדר, דברים נפלאים ונוראים. בתרגום יהונתן (כאן) כתוב שבאותו יום היה ערב פסח, ויצחק אבינו אמר לעשו נפתחים היום שערי שמים, ויורדים באותו הלילה טללי ברכה, וגם הוא יום של ישועה גדולה, ולכן תבוא הלילה הזה שהוא ליל הסדר ותעשה לי סעודה מבשר ויין, והוא לזכר זה שבני עתידים ביום זה לאכול בשר צלי ומצות כנגד קרבן פסח וכנגד קרבן חגיגה, וזהו אומרו "ועתה שא נא כליך תליך וקשתך וצא השדה וצודה לי ציד, ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה בעבור תברכך נפשי בטרם אמות" (כו, ג-ה). מיד נודע דבר זה לרבקה ברוח הקודש וקראה ליעקב בנה, ותאמר לו "לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טובים ואעשה אותם מטעמים לאביך כאשר אהב (שם, שם, ט). ויאמר לה יעקב אני אעשה מה שאת אומרת לי משום מצות "כיבוד אב ואם", ואמר לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, אבל אמא, "אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע והבאתי עלי קללה ולא ברכה" (שם, שם, יג), וגילה האר"י (ספר הליקוטים תולדות סי' כ"ח) שהענין הוא, כי בגלגול הקודם יעקב אבינו היה אדם הראשון, ורבקה היתה חוה והיות ואדם שמע לקול חוה לאכול מעץ הדעת לקלל, על כן אמר יעקב לרבקה, אם כן עתה איך אני אשמע שוב לקולך? השיבה לו רבקה, עכשיו אני באתי לתקן מה שעשית. אז דע לך שעכשיו במקום קללה תקבל ברכה, אל תדאג, "עלי קללתך בני" (שם, שם, יד). אך ורק ג' צרות יבואו עליך וסימנם ראשי תיבות "עלי" עשו לבן יוסף, ומכאן יצא לך רק ברכה.

ודע בני (על פי הוזהר ח"ג דף צ"ט ע"ב) כי נודע לי מאחורי הפרגוד, שכל זה בכונה עשו מן השמים, בשביל לרמות את השטן. והטעם לזה, כי אם היו יודעים בתחלה כל כוחות הסטרא אחרא והשטן שאתה תקבל את הברכות, היו עומדים על זה ועושים מלחמה ולא היו מסכימים בשום אופן שתקבל את הברכות, ולכן בכונה כך מסדרים מהשמים שאביך יקרא לעשו לברך אותו, ואתה תבוא דרך החלון ברמאות ותקח את הברכות, שרק כך תזכה לברכות נגד רצונם של הסטרא אחרא. ולכן בבקשה תביא "שני גדיי עזים טובים ואעשה אותם מטעמים לאביך" (שם, שם, ט) כדי שיברך אותך. ואת הברכות הללו אנחנו צריכים לדור האחרון בזמן ביאת המשיח שהברכות יעזרו לבנינו אחרינו.

כאשר בא עשו מן השדה והוא עיף וביקש מיעקב "הלעיטני נא מן האדם האדם הזה כי עיף אנכי" (כה, ל), ורבותינו דרשו (ב"ב דף טז:) שהיה "עיף" כיון שעשה באותו היום חמשה עונות גדולים, ואחד מהם שרצח את הנפש, ומי זו הנפש שרצח, קבלה ביד חז"ל (שם), שאותו היום, רצח עשו את נמרוד.

וכמו שאמרו במדרש (הובא בהדר זקנים בראשית כה, לב), פעם אחת הלך עשו לצוד חיות ועופות, מצאו נמרוד ואמר לו, למה אתה צד ביער שלי, בוא והלחם אתי, וקבעו זמן להלחם זה בזה. הלך עשו והתיעץ עם יעקב, איך לנצח את נמרוד? אמר לו יעקב, כל זמן שנמרוד לובש את בגדיו החמודות של אדם הראשון, לא תוכל עליו, אלא אמור לו שסירם מעליו תחילה, ואחר כך תלחם עמו, וכן עשה, אמר לו עשו לנמרוד, אתה לובש את הבגדים של אדם הראשון ומשם כוחך, תסירם בא נראה אם תוכל להלחם כנגדי. כשפשט נמרוד את בגדיו, רץ עשו לקחם ולבשם במרמה, והרג את נמרוד. ואלו הם "בגדי החמודות" של עשו, שהם הבגדים של אדם הראשון, ועתה לבש אותם יעקב אבינו. ודע כי

עד עתה הבגדים לא התאימו יפה למי שלבש אותם, אבל כשלבש אותם יעקב הסתדרו עליו בדיוק, אפי' שהיו של עשו בנה הגדול שהיו גדולים, אצל יעקב היו מתאימים כמו לחתן, והכל היה נקי וקיבל ריח גן עדן, חזרה אבידה לבעליה, ואחר כך הלבשה רבקה עליו עורות גדיי עזים מפני החשש "אולי ימושני אבי" (בראשית ז, יב). **כאשר** נכנס יעקב לאביו, הריח יצחק אבינו ריח גן עדן (כדאיתא בבראשית רבה פרשה ס"ה ס' כ"ב, ולכן מנהג סלונקי שבליל הסדר מפזרים ריח טוב, שכאמור כל מעשה זה אירע בליל הסדר) וירד המלאך מיכאל מן השמים והביא יין קדוש ועליון. ויצחק אבינו בדק את יעקב אבינו לידע אם עשו הוא או יעקב, וראה שהסימנים מראים שהקול קול יעקב והידים ידי עשו, וכידוע עשו הכין את יצחק לפני כן, אמר לו יעקב אחי רמאי, ויעשה את הקול שלי ויבוא ויקח את הברכות, שקולו של עשו היה קול עבה מאוד, ואילו קולו של יעקב היה דק ועדין, ועל כן אמר עשו לאביו כי יעקב יעשה קול עבה שתחשוב שזה עשו, לכן אני אבוא אליך ואשמיע לך קול דק כשל יעקב. אמנם כאשר בא יעקב שכל מעשיו בתמימות וצידקות, דיבר בקולו הרגיל, על כן אמר יצחק, "הקול קול יעקב" (כו, כב) דהיינו הקול הוא בדיוק כמו שקבענו. והוסיף ומישש אותו, ומצא ש"הידים ידי עשו" (כו, כב), אמר יצחק אכן הכל בסדר ואפשר לברך, וגם הריח ריח גן עדן וראה גן עדן לפניו, ואמר לאיזה בן צדיק זכיתי אמת הברכות ראויות לו וברכו בשמחה, גם ראה שמלאכי השרת עומדים שם, אמר בודאי הברכות שלו הן ובירך אותו את כל הברכות.

סדר השתלשלות כתנות העור

בפרקי דרבי אליעזר (פרק כ"ד), ובספר הישר (פרשת נח ופרשת תולדות) מבואר סדר ההשתלשלות של בגדי החמודות, מאדם הראשון שעשאם הקדוש ברוך הוא, עד ליעקב אבינו, בדרך אחרת מעט ממה שכתבנו לעיל. ועל כן נביא גם מה שכתוב שם שלא יהיה הדבר חסר. כשמתו אדם וחווה, ירש חנוך את כתנות העור, ובהלקח חנוך אל האלהים, ירש אותם מתושלח בנו. וכשמת מתושלח ירשם נח, והביא נח את הכתנות עמו לתיבה, מפני שהכתנות היו חשובים בעיניהם, לפי שהם מעשי ידיו של הקדוש ברוך הוא, והיה בהם קדושה, לכן היו גוזזין אותם, ומוסרין אותם רק לראשי הדור, ולכן לקחם נח אתו בתיבה. וגם מפני שכל חיה ועוף היו נופלים לפני הלו בשם, לכן לקחם נח כדי ללבושם בעת שהיה נותן מזון לחיות וכך לא יזיקוהו. כשיצאו נח ובניו מן התיבה, גנבם חם בן נח והסתירם מאחיו. ובלדת חם את כוש בכורו, נתן לו את הכתנות בסתר, והיו עם כוש ימים רבים. והסתירם גם הוא מאת בניו ואחיו. וכאשר ילד כוש את נמרוד, נתן לו את הכתנות באהבתו אותו, וכשגדל נמרוד והיה בן עשרים שנה, לבש את כתנות העור, וכאשר לבש את הבגדים נתחזק נמרוד, ונתן לו האלהים כח וגבורה להיות גבור ציד בארץ. ובשעה שהיה לובש אותם, היו כל בהמה חיה ועוף באין ונופלין לפניו, מפני שהיו הבגדים מעשה שמים. אולם בני דורו של נמרוד חשבו שהוא מכח גבורתו של נמרוד, ולפיכך המליכוהו עליהם למלך.

כאשר ראה עשו אחי יעקב את הכתנות על נמרוד, חמד אותם בלבו, ופעם אחת הלך עשו לצוד ציד בשדה, וגם נמרוד הלך עם גבוריו לצוד ציד בשדה, והנה ראה עשו את נמרוד מתהלך במדבר רק עם שני אנשיו, לפי ששאר גבוריו ואנשיו שהיו עמו במדבר רחקו ממנו והלכו מעליו הנה והנה לצוד. על כן התחבא עשו מנמרוד וארב לו במדבר. ונמרוד והאנשים אשר אתו לא ידעו שעשו אורב להם, והתהלכו בשדה לרוח היום כפעם בפעם לדעת איפה אנשיו צדים בשדה. כשבא נמרוד ושני האנשים אשר היו אתו עד המקום אשר עשו שם, קם עליו עשו פתאום מהמארב אשר ארב לו שם, שלף חרבו ומיהר ורץ אל נמרוד וכת את ראשו מעליו, ונלחם עשו עם שני האנשים אשר היו עם נמרוד מלחמה רבה, והכם והמיתם בחרבו. אז לקח עשו את בגדי החמודות אשר לנמרוד, ורץ והביאם לביתו.

כשלקח עשו את הבגדים ההם, רץ לעיר מפני אנשי נמרוד, והגיע אל בית אביו עיף ויגע מפני הפחד, וקצרה מאד נפשו למות ויצר לו מאד. ראה עשו כי קצרה נפשו למות וכי צר לו, ניגש אל יעקב אחיו וישב לפניו, ואמר אל יעקב אחיו, "הנה אנכי הולך למות היום ולמה זה לי בכורה" (כה, לב). נתחכם יעקב על עשו, ולקח ממנו את בכורתו, ואת כתנות העור, וגם לקח מעשו את חלקו במערת המכפלה אשר קנה אברהם מאת בני חת לאחוזת קבר, את כל אלה קנה יעקב מאת עשו אחיו במחיר נזיד עדשים. כתב יעקב את כל אלה בספר והעיד עדים על זה וחתם, ויהי הספר ביד יעקב.

למה נקראו חמודות

בירושלמי מסכת מגילה (פ"א ה"א) מפרש, שנקראו הבגדים "חמודות" לפי "שהיה משמש בבגדי כהונה", ופירש הפני משה שם, שהיות והיה עשו הבכור, היה משתמש בבגדי כהונה. דהיינו היות והכהנים המשמשים בכהונה אז היו הבכורות, עשו שהיה בכור, ראה עצמו ראוי לכהונה, ויתרה מכך ראה עצמו נכון לכהונה גדולה. ולפי זה מיושב מה שהלבישה רבקה את יעקב בבגדים אלו, מאחר שיעקב קנה את הבכורה, הן בגדים אלו ראויים לו.

ויתירה מכך שני גדיי העזים שרבה הכינה, היו אחד עבור קרבן פסח והאחד עבור קרבן חגיגה, כדאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק לב, והביאו רש"י לעיל בפסוק ט), ולפי שהעבודה נעשית רק בבכורים, היה יעקב צריך ללבוש בגדי כהונה בכדי להקריבן. (מתוך ספר אוצר פלאות התורה).

"וַעֲשֵׂה לִי מִטַּעֲמִים כַּאֲשֶׁר אֶהְבֹּתִי וְהִבֵּיָאָה לִּי וְאֹכְלָהּ בְּעֶבֶר תְּבָרַכְךָ נַפְשִׁי בְּטָרֶם אָמוּת" (כו, ד)

יצחק אהב את עשיו, כיון שראה שבניו יתקנו את בני יעקב שלא יפלו לגהינם

בילקוט ראובני (על הפסוק הנ"ל), מבאר את סוד המטעמים שביקש יצחק מעשו, ובא יעקב והכין מטעמים ליצחק אביו וירש ברכתו של עשו. וזה לשונו, כבר הודיעך כי יצחק עליו השלום הוא עולה תמימה ואין השכינה נפנה ממנו, והאיך תבוא תקלה על ידו, האיך יאהב את עשו? או האיך ירצה לברך את הרשע ולהניח הצדיק? או האיך תתקיים הברכה אחר המאכל והמשתה, והרי תפילה קודם למאכל, ואומר יין ושכר אל תשת (ויקרא י, ט) והאיך יצחק אוכל ושותה ואחר כך מברך את הרשע?

דע, כי בראות יצחק אבינו עליו השלום כי כל שני עולמות הם עולם הזה ועולם הבא, וראה את ישראל דחופים ומצטערים בעולם הזה, וראה מדתו שהיא מדת הדין מתוחה על ישראל. הצטער ואמר מה יעשו בני ידי גויים בשבעים אומות והאיך יתנהגו בניהם בגלויות (כיצד ישרדו את הגלויות הקשות העתידות להגיע על עם ישראל), אמר יצחק, מוטב שאתן לעשו בני עולם הזה הבא מכוח מאכל ומשתה, כדי שימשול על ישראל, כי סוף כל סוף מאחר שיחטאו ישראל ויפלו בגלות, יותר טוב שיגלו בגלות עשו אחיהם, משיפלו בגלות אחרים נכרים שהם שבעים אומות. אמר יצחק שאחר שאי אפשר שלא תגבה מדת הדין את החוב שלה מיישראל, יותר טוב הוא שיגבה החוב על ידי אחיהם, משיגבה על ידי נכרים. וזה סוד לא תתעב אדומי כי "אחיך" הוא (דברים כד, ח).

ולפיכך אהב יצחק את עשו, מפני שהוא תיקון יעקב, שלא יפלו בגהינם. וכשראה שנמלטו בני יעקב מגהינם והם נצורים בגלות עשו, שמח. וזהו סוד "כי ציד בפיו" (בראשית כה, כח). ולפי שהענין כך, אמר יצחק, אין עשו ראוי לירש ברכה עליונה שכלית, אבל הוא ראוי לירש ברכה גופנית שהוא דבר שהגוף נהנה ממנו וזהו המאכל והמשתה.

לפיכך אמר יצחק, "ועשה לי מטעמים ואוכלה בעבור תברכך נפשי" (בראשית כז, ד) בודאי שהנפש (היא) המקבלת מזון ולא הנשמה. (עשה לי מטעמים ואוכלה היינו שבני יאכלו בגלות, ובזכות זה תברכך נפשי). ולפי דרך זה נתכוין יצחק אבינו עליו השלום להקל עונשים על ישראל בגלות שלא ירשו דיני גהינם, ואף על פי כן שכינה אומרת אפילו בגלות צריכים ישראל להקל מעליהם עול קשה של עשו וזה סוד ורבה אוהבת את יעקב (מתוך ספר שערי אורה).

"עֲלֵי קַלְלָתְךָ בְּנִי" (כו, יג)

ר"ת "עלי" - ע'שיו ל'בן י'וסף

כתב בספר מעיינה של תורה (כאן) בשם הגר"א מוילנא זצ"ל, שאמרה רבה ליעקב, הרי אני יודעת את כל הצרות שיהיו לך, שהם רמוזים במילה "עלי" שהיא ראשי תיבות עשיו לבן יוסף. אלו הצרות שיעברו עליך, אולם יותר מאלה לא תדע, לכן אין לך לפחד שיקרה לך דבר רע בגלל גניבת הברכות, שכאמור הצרות שיהיו לך כבר קצובות ומדודות ולא כלול בהן צרות מהברכות. לכן כשבקשו השבטים מיעקב שיתן להם להוריד למצרים את בנימין, השיבם בלשון מכוונת "עלי" היו כולנה (בראשית מב, לו), דהיינו הן כבר אמרה לי אמי, שיהיו לי רק את הצרות של "עלי", והן כבר הגיעוני. ומדוע אם כן אתם רוצים להוסיף עלי גם את צערו של בנימין. ודו"ק.

"אֲנֹכִי עֹשֶׂו בְּכֶרְךָ" (כו, יט)

"אנכי" הוא יעקב בשורש נשמתי למעלה

כתוב בזהר הקדוש (בתוספתא פרשת נח ח"א דף ס' ע"א) שכל הצדיקים נכפל שמותם בפסוקים, כגון אברהם אברהם (בראשית כב, יא) וכדומה, לפי ששורש נשמתם הוא למעלה, ושם הוא שמם הראשון, ועל שם הענף שיורד למטה כאן לעולם הזה, הוא שמם השני, וזהו שנאמר כאן "אנכי עשו", רצונו לומר, אני עם אנכי, דהיינו עם שורשי למעלה שהם באחדות, הם שתי פעמים "יעקב" "יעקב" ופעמיים יעקב יוצא בגימט' "עשו", "בכורך" גימט' "רמח" שאני מקיים רמ"ח מצוות עשה. (חכם אחד).

"גִּשְׁה נָא וְאֶמְשֶׁךְ בְּנֵי הָאֵתָה" (כו, כא)

ג'שה נ'א ו'אמושך ב'ני ה'אתה" ר"ת "גנובה"

כמה נפלאים דברי האריז"ל (שער הפסוקים תולדות סי' כ"ז) שכתב "גשה נא ו'אמושך בני האתה" ר"ת "גנובה", כי נצנצה בו רוח הקודש שברכות אלו גנובות מעשו, וזה בנו אינו עשו אלא יעקב.

"הקל קול יעקב" (כו, כב)

ידיו של עשו ימוטו כשיבא קולו של יעקב זה מלך המשיח

מרומז כאן שידיו של עשו ימוטו בעתיד כשיבא "קולו" של יעקב זה מלך המשיח שנאמר בפרשת ביאת המשיח, על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון הרימי בכח "קולך" (ישעיה מ, ט), הנה שבעת ביאת המשיח ישמע "קולו" של משיח ואז ימוט עשו.

"הקל קול יעקב" (כו, כב)

אם ח"ו "הקל קול יעקב" שלא לומדים מספיק תורה

במדרש (בראשית רבה פרשה ס"ה סי' כ') כתוב, בזמן שהקול קול יעקב, דהיינו כשלומדים תורה, אז אין "הידים ידי עשו". ולכאורה קשה הלא בפסוק נאמר הפוך "הקול קול יעקב והידים ידי עשו" ולא "אין" הידים ידי עשו, וכיצד המדרש למד כאן את הדרשה הנזכרת? מבאר רש"י (שם), שהמדרש למד זאת לפי ש"הקול" כתוב בתורה בכתב חסר, בלי ו', והרי זה נקרא "הקל", ומכאן דרש המדרש שאם "הקל קול יעקב" מהתורה, דהיינו אם עם ישראל חס ושלוש "יקלו" וימעטו מלימוד התורה, אז יתקיים "והידים ידי עשו", אז ידי עשו חס ושלוש שולטות, ומכלל הן אתה שומע לאו, שאם עם ישראל יעסוק בתורה בעמל בה, אז אין הידים ידי עשו.

"הקל קול יעקב" (כו, כב)

הקול קול יעקב נשמע בבתי כנסיות ובבתי מדרשות

אם "הקול קול יעקב", שקול יעקב נשמע בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, אז "הידים ידי עשו" להכות באומות העולם המצערים את ישראל. שהיות ויעקב עסוק בתורה ואינו לומד מלחמה ואינו פנוי להשיב נקמה למצעריו, לכן יסובב ה' ש"הידים ידי עשו", שידי עשו יהרגו באומות לצורך ישראל. ואם לא חס ושלוש יהיה להפך.

וכן כאשר ישראל כולם לומדים תורה, מי יעבוד בבתי החרושת, מי יכין לנו בגדים ויבנה בנינים וכדומה אלא כיון ש"הקול קול יעקב", הרי שאז "הידים" של "עשו", הם יכינו לנו כל צורכנו הגשמיים.

"הקל קול יעקב" (כו, כב)

סוד האות ו', קוב"ה, ואורייתא, וישראל, חד הוא

"הקול" הראשון, כתוב חסר, ללא האות ו', ואילו הקול השני כתוב מלא עם האות ו', ודבר זה צריך ביאור והבנה מהי כוונת התורה? הנה סוד האות ו', כותב שר בית הזהר רבי צבי מזידצוב, שיש ג' מילויים לאות ו' כך, ו"ו וא"ו וי"ו ("מילוי" פירושו כתיבת האות כפי שהיא נשמעת, כגון האות ו' נכתבת "וו". אולם ניתן גם לכתוב את האות ו' במילוי בשתי צורות נוספות, וא"ו או וי"ו). רבותינו אמרו קודשא בריך הוא, אורייתא וישראל, חד הוא (עיין זוהר ח"ג דף ע"ג ע"א), ויסוד זה מרומז באות ו' שבשם הויה ברוך הוא שהיא מרמזת על הקב"ה, שהנה האות ו' במילוי כזה ו"ו, עולה בגימטריא י"ב, לרמז על י"ב שבטים, שהם כל עם ישראל. והמילוי השני של ו' כזה וא"ו, עולה בגימטריא י"ג שהוא גימטריא "אחד", וזה ה' "אחד" ושמו "אחד". והמילוי השלישי וי"ו רומז לתורה, לפי שהוא עולה בגימטריא כ"ב, שהם כ"ב אותיות התורה. הרי לנו שהאות ו' היא גם הקדוש ברוך, גם התורה וגם ישראל, שכולם אחד.

ולכן אלו השלושה ווי"ן צריכים להיות קשורים ביחד, ואז זה עוזר לעם ישראל, וזה הסוד שבספר תורה המילה הראשונה שבכל עמוד (כמעט בכל עמודי ספר התורה) מתחילה באות ו', בסוד "ווי העמודים", לפי שכאמור האות ו' רומזת על החוט המשולש שבין הקב"ה התורה וישראל.

גם ראינו זאת בפרשה הקודמת בעפרון החתי, שעד שמכר את המערה, שמו מופיע בתורה בכתב מלא "עפרון", ומשעה שמכר את המערה, שמו כתוב חסר "עפרן" ללא האות ו'. זאת לפי שקודם שמכר את המערה, היה כתוב שמו מלא, שאז האות ו' הייתה עוזרת לו להמשיך אליו קדושה. אבל כאשר מכר בכסף מלא את מערת המכפלה, הפסיד את המערה והפסיד את האות ו' שבשם הויה שהיתה מושכת עליו קדושה, ואז הלכה ממנו כל הקדושה.

וזה הסוד של "הקל קול יעקב", הראשון כתוב חסר ו' והשני מלא, כי אות ו' כאמור היא השפעה והחיות, וכמו שהאריך בסוד זה מו"ר הרשל"צ הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א בספרו כרם שלמה (בהקדמה) ובספרו ברכת אליהו (פרשת וישב מאמר ב' עמ' רל"ד) עיין שם. ולכן אם "הקול" של עם ישראל הוא מלא עם ו' דהיינו עם חיבור לשכינה, כאשר קודשא בריך הוא וישראל חד הוא, הרי שאז נדרש המשך הפסוק "הידים ידי עשו" שהם משמשות את ישראל, וכאשר נתבאר לעיל בהרחבה. אולם אם חס ושלום "הקל" של "יעקב" הוא חסר ללא ו' דהיינו ללא חיבור לשכינה, הרי שאז הידים ידי עשו כפשוטו חס ושלום.

על כן העיקר הגדול הוא, שאם אנחנו רוצים לשלוט על הידיים האלו של עשו, שעושות שמות בכל המקומות, רק על ידי התורה הקדושה יכול נוכל לו. ולכן צריך להתחזק חזק בתורה הקדושה, כי רק היא חיינו ואורך ימינו.

"וַיָּבֵא לוֹ יֵין וַיִּשְׁתְּ" (כו, כה)

מיכאל הביא היין מג"ע ונתן ליעקב ויעקב נתן ליצחק

הטעם שיש תרי טעמי (מירכא כפולה) תחת תיבת "לו", הקשו חכמינו (תוספות השלם כאן אות ב'), מהיכן היה לו יין הן לא מצינו שאמו מסרה לו גם יין? אלא שהמלאך מיכאל הביא את היין מגן עדן ונתן ליעקב, ויעקב נתן ליצחק. אם כן נמצא שעל ידי שניים הובא היין ליצחק, על ידי המלאך ויעקב ולכן יש לומר שמאריכים בתיבת "לו", במירכא כפולה (תרי טעמי), לרמוז שבא היין על ידי שניים, המלאך ויעקב.

ויש מפרשים (תוספות השלם כאן אות ד') שהביא לו סודות התורה, ולזה אמר גשה נא "ושקה" לי (כו, כו) שהוא מלשון "השקני" מיין הרקח (שיר השירים ב, ח) הרומז לסודות התורה.

"וַיִּרַח אֶת רִיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ" (כו, כז)

רצה להריח אם יצאו ממנו ילדים הגונים

מדוע יצחק הריח את ריח בגדיו של יעקב ולא הריח את יעקב עצמו? מתרץ רבנו ראש הישיבה (קול יהודה תולדות עמ' קל"ט) כי רצה להריח אם יצאו ממנו ילדים הגונים, כי בבגדי האדם ניכרים ילדיו, וכמו שמצינו ביהושע כהן גדול שנאמר עליו, "ויהושע היה לבוש בגדים צואים" (זכריה ג, ג), והגמרא בסנהדרין (צג.) מקשה, וכי דרכו של יהושע ללבוש בגדים צואים? ומתרצת, אלא מלמד שהיו בניו נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהן. עד כאן. לאמור, שכיון שבניו לא הלכו בדרך הישר, היה ניכר הדבר בבגדיו לבעלי השגות שהיו נראים להם בגדיו כבגדים צואים. כך גם יצחק בחן את יעקב בהרחת בגדיו והריח ריח גן עדן, לפי שבניו יהיו צדיקים, והיתה מטתו שלימה, בודאי ראוי הוא לברכה.

וכמו שהגמרא (סנהדרין שם) אומרת על שני נביאי השקר שרצו את בתו של נבוכדנצר, אמר להם המלך אבדוק אתכם אם נביאים צדיקים אתם ככבשן האש, כשם שנבדקו חנניה מישאל ועזריה. השיבוהו, הם שלושה צדיקים ואנו רק שנים. אמר להם, ביחרו לכם אדם שלישי. נתנו עיניהם ביהושע בן יהוצדק הכהן הגדול בסוברים שצידקותו תגן עליהם. מיד פקד המלך להשליכם לכבשן האש, הם נקלו ונשרפו מיד ואילו יהושע נשאר חי, אולם נחרכו בגדיו.

ורבותינו אמרו (אגדת בראשית פרשה מ"ב, הובאה בתורה שלמה תולדות אות ק"ו) שבשעה שנכנס יעקב אל יצחק הריח באותו ריח שנעקד על גבי המזבח.

"וַיִּתֵּן לֶךְ הָאֱלֹהִים מִטֵּל הַשָּׁמַיִם" (כו, כח)

מה תיקן יעקב בלקיחת הברכות

כתב מהרח"ו (ספר הליקוטים תולדות סי' כ"ח) שיעקב תיקן בלקיחת הברכות את חטאו של אדם הראשון, לפי שאדם הראשון נצטווה שלא לאכול מעץ הדעת והנחש פיתה אותו לאכול מעץ הדעת, על ידי שהבטיח לו שבאכילה זו ישיג השגות רוחניות עליונות עד מאד כשיעבור על רצון ה', והאדם התפתה ושמע לקול אשתו ואכל. כתוצאה מכך באו לעולם ט"ל קללות, עשר לאדם, עשר לחוה, עשר לנחש, ותשע לאדמה כמנין מלקות שהן ל"ט. והיות ויעקב אבינו היה גלגול של אדם הראשון ורבקה היתה גלגול של חוה, לכן חוה שחטאה שפיתתה את אדם הראשון, עתה היא מתקנת זאת, בגלגולה ברבקה ומצוה על יעקב (שהוא כאמור אדם הראשון בגלגול הקודם), לקחת את הברכות, שכנגד החטא שהאשה החטיאה את האיש, עתה האשה מתקנת את האיש, ובזה שיקח יעקב את הברכות יתקן את הקללות שנגרמו על ידי חטאם, לפי שיבואו הברכות כנגד הקללות ויתקנו אותן. ולכן אז מחמת חטאם אדם הראשון גורש מגן

עדן, ועתה כשיעקב נכנס אל אביו נכנס עמו ריח גן עדן, כי ביטל רצונו מפני נבואת אמו, ולכן זכה לנתינת "טל" השמים, כנגד ט"ל קללות.

"וַיֵּתֶן לֶךְ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם" (כו, כח)

הקב"ה בירך כנגד מלמעלה

במדרש (בראשית רבה פרשה ע"ה סי' ח') כל הברכות שברך יצחק ליעקב, כנגדם ברכו הקדוש ברוך הוא מלמעלה, ואף רבקה אמרה ברכות כנגדן, ואמרה כי מלאכיו יצוה לך וגומר (תהלים צא, יא), וכיון שאמרה לו כן, ברכתו רוח הקודש, יקראני ואענהו (תהלים צא, טו).

"וַיֵּתֶן לֶךְ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם" (כו, כח)

מה אומר החלב ומה אומר היין

באוצר המדרשים (תרי"ג מצוות מצוה תי"ט מפליאה י"ד), המרביץ תורה בישראל ואינו נוטל שכר על כך, שמים וארץ שניהם מעידים פה אחד ויתן לך האלהים וכו', והחלב והיין שהם שמים וארץ, החלב אומר הנני נותן לו את בריתי שלום, והיין אומר וידגו לרוב בקרב הארץ. החלב אומר מאל אביך ויעזרך, והיין אומר ואת שדי ויברכך, ומושיבים אותו עם כוחו ויצילוהו ונהנה מזיו השכינה, שכאשר עשה, כן יעשה לו, הוא שלימד שלא בשכר ילמד שלא בשכר.

"וַיַּחֲדָד יִצְחָק" (כו, לג)

בשביל חרדה זו של יצחק חרדו בניו במעמד הר סיני שנאמר ויחרד כל העם אשר במחנה (שמות יט, טז), (תורה שלמה כאן אות קמ"ח, מספר אור האפלה כת"י).

"וַיַּחֲדָד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד-מָאד וַיֹּאמֶר מִי-אֶפְּאֵה הוּא הַצֵּד-צִיד וַיָּבֵא לִי וְאָכַל מִכָּל בְּטָרִם תְּבוּאָה וַאֲבִרְכָהוּ גַם-בְּרוּךְ יִהְיֶה" (כו, לג)

בקש יצחק לגלות את הקץ לעשו ולא גילה

במדרש רבה (פרשה צ"ט סי' ה') איתא, שבקש יצחק לגלות את הקץ לעשו, והעביר הקדוש ברוך הוא את טעמו הימנו, כדכתיב וטעם זקנים יקח (איוב יב, כ), ועל כן לא ידע את הקץ וכיון שכן החל חרד, כדכתיב ויחרד יצחק חרדה (בראשית כז, לג). וכתב שם בעץ יוסף, שכשטעה מתחילה ביעקב וסבר שהוא עשו, גילה לו יצחק את הקץ, ורק אחר כך כשבא עשו שוב נפלה עליו חרדה גדולה מן השמים כדי להעלים ממנו את הקץ על ידי החרדה.

"וַיֹּאמֶר בָּא אֲחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בְּרִכְתּוֹךָ" (כו, לה)

למה יצחק לא ברך את יעקב לכתחילה

ידוע שיעקב ועשו חלקו ביניהם את העולמות, יעקב לקח עולם הבא ועשו לקח עולם הזה (כדאיתא בבראשית רבה פרשה ס"ג), והיות והברכות נאמרו על העולם הזה, על כן הן מחלקו של עשו, ולכן היה צריך יעקב לקחתן בערמה, שאינו בחלקו וכבר נתבאר כל זה לעיל (על הפסוקים, ויתרוצצו הבנים כה, כב. ומכרה כיום כה, לא). אולם עוד צריך להבין, אחר שעל פי האמת יעקב היה צריך להתברך, אם כן מדוע היה צריך יצחק להיות סגי נהור בשביל שיעקב יוכל לקחת את הברכות, ומדוע לא יכל לברך את יעקב מתוך ידיעה והכרה שהוא יעקב אבינו, כאשר היא האמת.

והתשובה בזה היא שמוכא בזוהר הקדוש (ח"ג דף צ"ט ע"ב) שאם יצחק היה מברך את יעקב לכתחילה, אז הסטרא אחרא, לא הייתה נותנת שזה יקרה בשום אופן בעולם, ועושה מלחמת חרמה כנגד כך ולא היה יעקב מתברך.

לכן הקדוש ברוך הוא סובב שיעקב היה סגי נהור וחשב שעשו הוא הצדיק, מחמת שהיה מרמה אותו ואז רצה לברך אותו וקרא לו והוא יצא לדרך להביא את הציד ויצאו כל הכוחות והחילות של הסטרא אחרא בכדי לסייעו, ואז בא יעקב אבינו במרמה ולקח את הברכות כולן.

וכך היה עם תמר ויהודה שיצאו ממנה פרץ וזרח בדרך מרמה. וכך היה עם דוד המלך, שחשב ישי אבי דוד שבא על פלגשו, ומאסור נולד ולא ידע שהיה בהיתר. וכאשר ביאר מהרח"ו בשער הגלגולים (הקדמה ל"ח) שכאשר נשמה גדולה מאד צריכה לרדת לעולם, אי אפשר להוציאה מן הקליפות אלא על ידי מרמה ותחבולה, וכך היה עם רות המואביה ועם רבי עקיבא בן גרים שהיה מבני בניו של סיסרא, ועוד עיין שם.

ועלינו לדעת שבברכות אלו היו גורליות וקובעות לדורי דורות מי יהיה עם סגולה ומי יזכה לנחול ב' עולמות. וכמו שראינו שכבר בבטן נלחמו יעקב ועשו מי יזכה להמשיך את זרעו של אברהם אבינו ע"ה לדורות עולם.

וכיון שעשו הרשע הבין את הענין הזה, היה מכבד מאוד את אביו וצד אותו בפיו, כדי שיזכה לכל הברכות, וכשאמר לו אביו לך וצוד ציד להביא כדי שאני אברך אותך, שמח עד מאוד. ועצת ה' היא תקום שקיבל יעקב אבינו את הברכות.

"וַיֹּאמֶר בָּא אֶחֱיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בְּרִכְתְּךָ" (כו, לה)

מדוע דוקא לקח יעקב הברכות במרמה

מדוע לקח יעקב את הברכות במרמה דווקא, כי נפילת ניצוצות הקדושה לתוך הקליפות היתה בדרך ערמה, ככתוב, והנחש היה ערום (בראשית ג, א), שרימה את אדם וחווה, וגרם להם לאכול מעץ הדעת. והיות וחטא עץ הדעת גרם כידוע לירידת ונפילת הניצוצות, לכן גם הברירה והעלאת הניצוצות, צריכים להיות בדרך של מרמה, ככתוב, עם עיקש תתפתל (תהלים יח, כו). והברירה הנזכר נעשה דוקא על ידי יעקב, לפי שהוא בדוגמת אדם הראשון, כמאמר חז"ל, שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון (בבא בתרא דף נח.), (ספר המאמרים תש"ג).

"וַיֹּאמֶר בָּא אֶחֱיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בְּרִכְתְּךָ" (כו, לה)

בכל יום עשו בא ומבקש את הברכות

כתב רבנו האר"י בעץ החיים (שער ל"ב פ"ב) שגם בעולם העליון, מעשה הברכות הכתוב בפרשתינו, שב וחוזר בכל יום ויום. עשו בא ומבקש את הברכות ומשמיעים לו קולות שירה וצהלה, ואומרים לו לך צוד ציד להביא והוא יוצא בשמחה כדי להנות. אז מביאים את יעקב ונותנים לו הברכות, וכשחוזר עשו שומע שיעקב כבר קיבל אותן וזועק זעקה גדולה. ולמחרת שוב חוזר הכל כבתחילה. וכיצד זה יתכן שיטעה שוב עשו וירמוהו כבתחילה בכל יום ויום? אין זאת אלא מפני שבקלי' שולטת השכחה, ולכן הוא שוכח מה שהיה אתמול, עיין שם.

"וַיֹּאמֶר בָּא אֶחֱיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בְּרִכְתְּךָ" (כו, לה)

"במרמה" בגמטריא "אפיקומן"

תרגום אונקלוס (במקום) מתרגם את המילה "במרמה" בחכמה וזה לשונו, ואמר על אחוך "בחוכמא" וקבל ברכתך. ותחילה יש להבין מדוע מתרגם כן, ולא כפשוטו שמרמה היא רמאות? ועוד, גם אם נדע שפירוש המילה מרמה היא חכמה, צריך להבין איזו חכמה עשה יעקב כדי לקחת את הברכות, ולכאורה אנו רואים שרימה יעקב רמאות פשוטה, שאין בה חכמה, על ידי שלבש את בגדי עשו ושם עורות גדיי עזים על ידיו וחלקת צוארו ובזה לא הכירו אביו? עוד צריך להבין כיצד יצחק אבינו אמר ואוכל מכל (כו, לג), שאם אכל "מכל" פירושו ששבע עד שלא יכול היה לאכול עוד, והרי ארז"ל (רמב"ם דעות פ"ד ה"ב) שאסור לאכול יותר מדאי עד שיעור שלא יכול לאכול?

ויבואר בסיעתא דשמיא על פי מה שאמרו רז"ל (תרגום יהונתן בראשית כז, ג), שאותו יום פסח היה ושחט יעקב אבינו ב' גדיי עזים, גדי א' לקרבן חגיגה וגדי א' לקרבן פסח אפיקומן, אם כן נמצא שראשית כל אכל יצחק את הגדי שנשחט לשם חגיגה, ואחר כך אכל את הגדי של אפיקומן. והדין הוא שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן (משנה פסחים פ"י משנה ח'), דהיינו שאסור לאכול אחר אפיקומן שום דבר. ולפי זה מובן כי בחכמה עשה יעקב אבינו, שהאכיל את יצחק אפיקומן, כך שגם כאשר יביא עשו את מטעמיו, יהיה אסור ליצחק לאכול עוד, וכיון שאת הברכות מסמיך יצחק לאכילה, לא יוכל לברך אלא רק את יעקב, וכך בחכמתו הרויח את הברכות. ומה שאכל יצחק כל שבוע, היינו מפני שאכל יצחק אבינו קרבן פסח הוא האפיקומן, ודין הוא שהפסח נאכל על השבע, ככתוב במסכת פסחים (דף ע.).

והנה תיבת "במרמה" עולה בגמט' "אפיקומן", ללמדנו שהחכמה שעשה יעקב אבינו ע"ה היא שהרויח את הברכות על ידי שהאכיל את יצחק אבינו אפיקומן (משם ר' ישעיה אשר זעליג מרגליות זצ"ל, משם רבו הר' אברהם שמחה מבארניב זצ"ל).

"וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב" (כו, לו)

פסוק זה יובן על פי משל נפלא

ראוי להבין את תמיהתו של עשו, "הכי קרא שמו יעקב", וכי יעקב עצמו קרא שמו יעקב, הלא אביו קרא לו את השם הזה, ואם כן ראוי היה לו לעשו לתמוה ליצחק אביו הנמצא לפניו, הכי "קראת" שמו יעקב, בלשון נוכח?

משל לעני חשוב ומיוחס בשם יוסף שהיו לו קרובים במרחקים, ומעולם לא נתראה עמהם פנים אל פנים, רק שמע שמעם כי טובים דודיך מיין, אנשי חסד ונדיבי לב המה, על כן יקירי העיר כתבו לו המלצה יקרה ומפוארה, וחתמו עליה בעצם כתב ידם, כי זה האיש יוסף בן שמעון הוא מגזעם ומשפחתם שבעיר פלונית. והי בדרך התחבר

עמו עני אחר ללכת עמו ושמנו טורדוס, וזה האיש רע ובליעל, בלילה גנב מכיסו את כתב ההמלצה. ויעשה בערמה ויבא אל הקרובים, והקדים את עצמו בחפזון טרם בא העלוב הנזכר. הקרובים שלא הכירו פניו, רק שמו נודע להם, נתנו לו מעות הרבה. ויהי כאשר הגיע העלוב הזה אל העיר אשר קרוביו שמה, הנה הוא רואה את חברו שב לקראתו בחזרה מבית קרוביו, וידע את אשר עשה לו הגנב הרמאי, ויתפוש בו שילך עמו אל בית הדין שבעיר. ויאמר הגנב, מה זה דלקת אחרי, כי הנה מה עשיתי לך, לקחתי את המלצתך, הנה היא בידי לתיתה לך ולהשיבה אליך כבתחילה, ואתה תוכל לנסוע אל קרובך כאשר היה עם נפשך. ויבך העני ויאמר אוי נבל, אם אתה לא היית משנה את שמך והיית אומר בפניהם אשר שמך טורדוס הוא השם אשר קרא לך אביך, אכן עתה היית נוסע בשמחה ובא אל קרובי אבי עם כתב ההמלצה כי אני יוסף בן שמעון אחי אביהם. אבל אחר אשר עתה התחזית ליוסף בן שמעון ולקחת את כל הכסף המיועד אלי, עתה אני אנה אני בא.

זאת היתה טענתו של עשו, שהנה יעקב עשה מרמה ונכנס ליצחק ונתברך, ובהודע הדבר לעשו, צעק צעקה גדולה ותמה הכי קרא שמו יעקב, לאמור שטען עשו ליצחק, אילו יעקב כשבא לפניך היה אומר לך שהוא יעקב, אז ודאי לא היית מברך אותו את הברכות אשר הכינות בעבורי. אולם הוא לא קרא את עצמו בשם יעקב, אלא כיזב שהוא עשו, ועל כן נתת לו הברכות אשר היו שמורות בעבורי. וזהו הכי קרא (יעקב את) שמו יעקב? בתמיה, וכי הוא קרא עצמו יעקב כאשר היה ראוי לו, הן הלא הוא קרא את שמו עשו, ואם כן ויעקבני זה פעמים את בכורתי לקח, והנה עתה לקח את ברכתי (אהל יעקב)

"וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פַּעַמִּים אֶת בְּכֹרְתִי לָקַח וְהִנֵּה עֹתָה לָקַח בְּרָכְתִּי" (כו, לו)

שמעתי ממורנו ורבנו ר' עובדיה יוסף זצוק"ל, שאותו הסיר שנתן יעקב לעשו לאכול עדשים ובו מכר לו את הבכורה. באותו סיר נתן ליצחק מטעמים, ועל ידו לקח את הברכה. לכן אמר עשו ויעקבני "זה" פעמים, היינו עם אותו הסיר "הזה", לקח לי גם את הבכורה וגם את הברכה. אמר לו יצחק, מדברך שומע אני שמכרת את הבכורה, אם כן "גם ברוך יהיה" (כו, לג), הן הוא הבכור ולו מגיעות הברכות. ודו"ק.

"וַיֹּאמֶר עֲשׂו אֶל אָבִיו הַבְּרָכָה אֲחַת הוּא לְךָ" (כו, לה)

הצגה שעושים ברומי אחת לשבעים שנה

אומרת הגמ' בעבודה זרה (יא:) אמר רב יהודה אמר שמואל עוד (מסיבה) אחרת יש להם ברומי, אחת לשבעים שנה מביאים אדם שלם (כנגד עשו) ומרכיבין אותו על אדם חגור (כנגד יעקב) ומלבישין אותו (את האדם העליון) בגדיו של אדם הראשון, ומניחין לו קרקפלו של רבי ישמעאל בראשו (מניחים על ראשו את עור קרקפתו של רבי ישמעאל) ותלו ליה בצואריה מתקל ד' זוזי דפיזא (ותולים לו בצוארו משקל ד' זוזים פז) ומחפין את השווקים באנג (ומכסים את השווקים בנופך) ומכריזין לפניו, סך קירי פלסתר אחוה דמרנא זייפנא (חשבון אדון פלסתר, אחי אדונינו הזייפן. וכוונתם ליעקב שהוא אחי עשו, ומכנים את יעקב זייפן כיון שנטל את הברכות במרמה, ואומרים שנבואתו לאחרית הימים לא התקיימה). דחמי חמי ודלא חמי לא חמי (הרואה מסיבה זו עתה רואה, ושאינו רואה לא יראה. כיון שהמסיבה הבאה שכמותה תהיה עוד ע' שנה). מאי אהני לרמאה ברמאותיה ולזייפנא בזייפנותיה (מה הועיל לרמאי ברמאותו ולזייפן בזיפנותו). ומסיימין בה הכי, ווי לדין כד יקום דין (ומסיימים בה כך, ווי לזה כשיקום זה). אמר רב אשי פיהם הכשילן לרשעים, אי אמרו זייפנא אחוה דמרנא כדקאמרי (רשעים אלו פיהם הכשילים, שאילו אמרו "הזייפן אחי של אדונינו" אכן אז כוונתם היתה כאשר אמרו) השתא דאמרי דמרנא זייפנא מרנא, גופיה זייפנא הוא (עכשיו שהם אומרים של אדונינו הזייפן, יש לפרשם שאדונינו הוא עשו הוא עצמו הזייפן). עד כאן לשון הגמרא.

ויש להקשות, וכי עכשיו לאחר כמה אלפי שנים יש להם ברומי את מלבושו של אדם הראשון? ועוד יתירה מכך יש בידיהם את פניו של רבי ישמעאל? ואיך יסבול הדעת את לשון הגמרא? אלא ודאי דברי הגמרא כאן אינם כפשוטם אלא על דרך רמז, כמו שמפרש רש"י ז"ל, שאדם שלם בזה רומזים הם אל אביהם עשו, ואילו החיגר הוא רמז ליעקב, ככתוב, והוא צולע על ירכו. ורשעים אלו עושים דרך שחוק לעג וקלס ביום שמחה ואיד שלהם, כל זאת, כדי להראות שילטונם.

הסבר גמרא זו בדרך המוסר

בעל חידושי גאונים (הובא בכסא רחמים, מלמד, תולדות עה"פ הברכה אחת וגו') פירש את הגמרא הנזכרת ברמז אל הנשמה והגוף. הנשמה נקראת אדם שלם, והגוף נקרא חיגר, לפי שאינו יכול לנוד ולילך בלי נשמה. ואחת לע' שנה מביאין אדם שלם, היינו מורידים לעולם הזה נשמה עם גוף, כי ימי האדם הם שבעים שנה, ככתוב, ימי שנותינו בהם שבעים

שנה וגו' (תהלים צ, י). ומלבישים לגוף את בגדי אדם הראשון, היינו את סדרי בראשית ומיתה שהביא אדם הראשון לעולם, שכשהוא בבטן מלמדים לו את כל התורה, וניתן לו זמן בעולם הזה עד מיתתו. ומניחים קרקפלו של ר' ישמעאל בראשו, רצונו לומר שמראים לנשמה ולגוף את כל יסורי העולם הזה ואפילו ייסורים קשים של רבי ישמעאל, כמו שכתוב יש צדיק ורע לו (ברכות ז). ואומרים לו, אל תקוץ בייסורים ותוכחות, כדכתיב את אשר יאהב ה' יוכיח (משלי ג, יב). ותלו ליה בצואריה מתקל ארבע זוזי פז, היינו שאומרים לו, דע כי יצר הרע מסית ומדיח את האדם כדי לצבור כסף וזהב ופז, אולם אפילו אם תאסוף את כל הכסף שבעולם אין עינו שבעה. שאמרו בגיטין (דף נח). תרי איסתרי פיזא נחות לעלמא, חד נטיל רומי וחד נטלו כל עלמא (משקל שני זוזים פז ירדו לעולם, אחד נטלה רומי ואחד נטלו כל העולם), הנה שאפילו נוטל כפלים מכל ממון שבעולם, האדם אינו שבע בעושר. אבל כוונתך תהיה לחבר ארבע אותיות שם הוי"ה, כדכתיב, תשית לראשו עטרת פז (תהלים כא, ד) ממצוות ומעשים טובים, ככתוב, הנחמדים מזהב ומפז רב (תהלים יט, יא). ומחפין את השווקים בנפך, רצונו לומר, שיהיה בעיניך כאילו כל העולם שלך, ואז אל תתאוה לעושר עולם הזה, כמו שביום השוק האדם קונה את הנצרך לו והולך לדרכו, ואין כוונתו להשאר בשוק, כך ינהג האדם עם העולם הזה, יטול הנצרך לו לעבודת הבורא, ולא יטול כדי להשתקע בעולם הזה. ומכריזים לפניו, סך קירי פלסתר, דהיינו חשבון המושל שקר, ככתוב, אין "שלטון" ביום המות (קהלת ח, ח), ואמרו (אבות ו, ט) אין מלוין לו לאדם (ביום הפטירה) לא כסף ולא זהב, אלא תורה ומעשים טובים. ועולם הזה הבל הוא, ככתוב הבל הבלים אמר קהלת הכל הבל (קהלת א, ב), אחוה דמרנא זיפנא, רצונו לומר, שיצר הרע יבוא אצל האדם כמו אח, ככתוב הצילני נא מיד "אחי" מיד עשו (בראשית לב, יב), זיפנא, היינו שקרן וכזבן שדבריו מזויפים ואל תאמין בו כלל. דחמי חמי, רצונו לומר, אם ראה ראה, ואם לא ראה הלך עוד ע' שנים אחרות, דהיינו מי ששומע לעצות שיעצוהו ונתן להם את ליבו וראה את הנולד, טוב הדבר, ויגיע לתיקונו, אולם אם לא שמע ולא נתן אל לבו ודעתו, ירדו לטמיון ע' שנה, לפי שיוצרך לחזור בגלגול פעם שניה וכו'. ואומרים לו, מאי אהני לרמאה ברמאותיה ולזיפנא בזיפנותיה, רצונו לומר, מה הנאה יש לו לאדם שישמע לדברי יצר הרע הוא השטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות (ב"ב דף טז.), שהוא כזב וחותרו שקר. ומסיימין בה הכי, ווי לדין כד יקום דין, רצונו לומר, אוי לו לאדם בשעת מיתה שיבוא השטן וישטין עליו, שיהיה חלקו כמו עשו שאין לו חלק אלא בעולם הזה, לפי שהכבוד והעושר שהקדוש ברוך הוא נתן לעשו בעולם הזה, היה בשביל כיבוד אב ואם, כי נתן לו שכרו בעולם הזה, ואין לו חלק לעולם הבא ולא בתחיית המתים. וזהו הרמז, "ווי לדין", זהו עשו, "כד יקום דין" זה יעקב. וזהו שאמר עשו, הברכה אחת היא לך (כו, לח), מדוע לא אמר ברוך אחד לך? אלא רמז לאביו שמגיע לו שכר על כיבוד אב ועל כיבוד אם. ולכן אמר בלשון נקבה וזכר, "הברכה אחת" בלשון נקבה, כנגד כבוד אמו, "לך" בלשון זכר, כנגד אביו, ברכני גם אני אבי, וישא עשו קולו ויבך. כל הכבוד והעושר שזכה בהם מפני שתי דמעות שהוריד מעיניו (ראה בסמוך). עד כאן דברי פי חכם חן.

"וַיֵּשָׂא עֵשָׂו קֹלָו וַיִּבְךְ" (כו, לח)

שלש דמעות הוריד עשו הרשע מעיניו, ולכן שלט על כל העולם ק"ו עם ישראל

במדרש תהלים (מזמור פ' פסוק ד') שנינו, רבי אלעזר אומר שלש דמעות הוריד עשו הרשע מעיניו, אחת מעינו הימין ואחת מעינו השמאל ואחת קשורה בעיניו, שנאמר, ותשקמו בדמעות שלישי (תהלים פ, ו), שלוש אינו אומר אלא שלישי. אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, בשביל שלש דמעות שהוריד השלטתו מסוף העולם ועד סופו ונתת לו השלוה בעולם הזה, לכשתבוא לראות עלבון בניך שענייהם זולגות דמעות בכל יום, שנאמר, היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה (תהלים מב, ד), על אחת כמה וכמה.

"וַיֵּשְׂטֵם עֵשָׂו אֶת יַעֲקֹב עַל הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַכְוּ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלָבוֹ יִקְרְבוּ יָמֵי אָבִי וְאֶהְרֶגֶה אֶת יַעֲקֹב אָחִי" (כו, מא)

למה חשב עשו דווקא על שעת אבלו של יצחק

צריך להבין מהו חששו של עשו שממתין למיתת אביו, ולא יצא להפיק את זממו חס ושלום, וכי עשו מתירא מאביו שאמר יקרבו ימי אבל אביו? גם אם היה הורג את יעקב מה היה עושה לו יצחק?

בספר כסא רחמים (מלמד, תולדות, עה"פ, ויאמר עשו בלבו) תירץ זאת, שעשו הרשע ידע שיעקב איש תם יושב אוהלים ועוסק בתורה תדיר, ואם כן התורה מגינה עליו, ולא יוכל להרע לו. על כן אמר בליבו, היות והאבל אסור בלימוד תורה, אמתין לימי אבל אבי, ואז בכל ז' ימי האבלות אסור יהיה ליעקב ללמוד תורה, ושוב מידת הדין שולטת עליו, ואין לו זכות שתגן עליו, ואז חשב נבל בליבו שיוכל חס ושלום לשלוט ביעקב.

אבל זאת לא ידע, שאומנם מצוה מגינה על עושיה דוקא בזמן שעסוק האדם בה, אבל התורה לא כן, אלא בין בעינא דעסיק בה ובין בעינא דלא עסיק בה, אגוני מגנה ואצולי מצלה (מסכת סוטה כא.), ועל כן אף בזמן שאסור הוא בלימוד התורה היא מגינה עליו.

"וַיֵּשְׁבֶתָ עִמּוֹ יָמִים אַחָדִים עַד אֲשֶׁר תָּשׁוּב חֲמַת אַחִיךָ, עַד שׁוּב אֶף אַחִיךָ מִמֶּךָ וְשָׂכַח אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָּו" (כו, מד-מה)

לדון לכף זכות

פסוק זה צריך ביאור, שלכאורה יש בו כפילות מיותרת, שאמרה רבקה ליעקב שיגור עם לבן "עד אשר תשוב חמת אחיך", ושוב חזרה לומר "עד שוב אף אחיך"?

ביאור הגאון רבי יצחק בן הגאון רבי חיים מוואלאז'ין (בספר פה קדוש) על פי דברי אביו הגר"ח (בכתר ראש סי' קיט) וזה לשונו, אמר רבינו, דבר מנוסה, אם יהיה לאדם שונאים חס ושלום, יפעל אצל עצמו (דהיינו יחשוב בדעתו) שהם צדיקים גמורים, וידין אותם לכף זכות, ומיד יתהפך לבבם לאוהבים לו. עד כאן. על פי זה ביאר הגר"ח את כפילות הפסוק, שבא לומר שאף ההיפך נכון, הרוצה לבדוק האם פלוני שונאו, יבדוק בעצמו האם לבו שלם עמו, אז ראייה היא שפלוני אוהבו, אולם אם רואה בעצמו שהוא שונאו, ידע אל נכון שגם פלוני שונאו, שכמים פנים לפניו כן לב האדם לאדם (משלי כו, יט), וזהו שאמרה רבקה כאן, מנין תדע שתשוב חמת אחיך עליך, בזמן שתרגיש "ששוב אף אחיך ממך", כלומר כשתחוש ששב והלך כעסך שבקרבתך עליו, אז תדע שאף הוא אינו מקפיד עוד עליך, ותוכל לשוב אלי.

"קִים לְךָ פְּדֻנָּה אֶרֶם בֵּיתָה בְּתוֹאֵל אָבִי אִמְךָ וְקַח לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לְבֶן אַחִי אִמְךָ" (כח, ב)

בשעה שנולדו עשו ויעקב נולדו ללבן שתי בנות

רבקה מצוה על יצחק שילך אל לבן ויקח לו אשה מבנותיו. וצריך הבנה מנין לה שישכים לבן לשידוך זה? ואם היתה מצוה על יעקב שישאל שם על שידוך, ניחא, אולם לצוותו בתורת וודאי שיקח אשה מבנות לבן, מנין לה שיעלה הדבר בידו? והנה תיושב קושייתנו על פי דברי המדרש תנחומא (הישן פרשת ויצא סימן י"ב) ששם כתוב, כיון שילדה רבקה עשו ויעקב, נולדו ללבן שתי בנות, לאה ורחל, שלחו אגרות אלו לאלו והתנו ביניהן, כדי שיטול עשו את לאה, ויעקב רחל. עד כאן. הנה לנו שלמעשה יעקב כבר היה משודך עם רחל, ועל כן בדין הוא שאמו מצוה אותו בוודאות שילך לשם ויקח לו לאשה את המשודכים עמו זה מכבר.

"וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל אָבִיו וְאֶל אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פְּדֻנָּה אֶרֶם" (כח ז)

יעקב עזב לצורך לימוד תורה גם את אביו

במסכת מגילה (דף טז:): איתא, גדול תלמוד תורה יותר מכבוד אב ואם, שכל אותן שנים שהיה יעקב אבינו בבית עבר לא נענש.

מִרְן החתם סופר זי"ע מניח יסוד מוסד בשאלה איזו ישיבה ראוי לבחור ללמוד בה, ודעתו שהתורה נקנית רק כאשר אדם גולה למקום תורה. שהנה בחתם סופר על התורה (פרשת עקב דף ל"ה) כתב, נהגו התלמידים לנוד ולנוע ממקומם אל ישיבות אחרות לשמוע בלימודים. והיינו "והיה עקב", בזכות דישת העקב להתאבק בעפר רגלי חכמים, בזכות זה "תשמעון" ותבינו כל המשפטים האלה. עד כאן. וזה כדברי המשנה באבות (פ"ד מ"ד) הוי גולה למקום תורה. ועל כן יעזוב את בית אביו ואמו לצורך לימוד התורה, וזאת אף אם אביו הוא תלמיד חכם ורב כוחו בתורה. שאפילו רבנו הקדוש, אשר כל ישראל השכימו לפתחו, והיתה לו מתיבתא (נדה דף יד:), מכל מקום שלח את בנו רבי שמעון ללמוד תורה אצל רב י"ב שנה. וכן מצינו בירושלמי מסכת פסחים (פ"ג ה"ז) ששלח רבי אבהו את רבי חנינא בנו ללמוד תורה בטבריה, אף על גב שרבי אבהו היה גדול ורב גובריה.

"וַיֵּלֶךְ עֲשׂוֹ אֶל יִשְׁמָעֵאל" (כח, ט)

מה טען עשו לישמעאל

במדרש (אור האפילה כת"י, הובא כאן בתורה שלמה בהערה כ"ז) הלך עשו אל ישמעאל ונשא ביתו ואמר לו אין ראוי לבן להרוג את אביו, על כן אתה תהרוג את אבי, ואני אהרוג את יעקב ונירש אותם. כך אמר עשו בפיו לישמעאל, אולם בלבבו היה, שאחר שיהרוג ישמעאל את יצחק והוא יהרוג את יעקב, יחזור עשו ויהרוג את ישמעאל בעבור דם

אבא, ואז ירש את כולם. וזהו שנאמר "יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי", אמר "ואהרגה" בתוספת "ואו" לרבות את ישמעאל שבכוונתו להורגו.

הילולת המהרש"א

רבי שמואל הלוי אידליס זצ"ל, נפטר בשנת ה'שצ"א. חי כ- 76 שנים יום פטירתו ה' כסלו
לידתו של המהרש"א רבינו שמואל אידליש

לפנינו מעשה נפלא, הממחיש בצורה נפלאה מה המסירות שצריך האדם להשקיע כדי לזכות בחסדי ה' וליהנות מפרי בטן.

בעיר אוסטראה, התכנסו התושבים להניח את אבן הפינה לבית כנסת, בראש החוגגים עמד הרב המקומי, שהיה ידוע כצדיק וקדוש. ראשי הקהל החליטו פה אחד, להעניק לו את כיבוד הנחת האבן.

שקל זאת הרב בכבוד ראש, אך לאחר רגע קט החליט לוותר על הכיבוד, ולמכור את המצווה לכל המרבה במחיר, וההכנסות יהיו קודש לקרן הבניין.

הגבאי פתח במכירה, ועשירי אוסטראה החלו מתחרים ביניהם על קניית הכיבוד. לפתע נישא קולו של אחד העשירים: "הריני מנדב שק מלא בדינרי זהב!"

בקהל השתררה דממה, מדובר היה בסכום אגדי, שאיש מנגידי העיר לא יכול היה להתחרות עימו. מיד יצא מן השורות התורם, יהודי מכפר סמוך הידוע בעושרו הרב, ניגש לרב והפתיע שוב את כולם: "הנני מכבד בהנחת אבן הפינה, את מורנו המרא דאתרא".

נטל הרב את האת לידי, ויצק את הבטון ליסוד הבניין. נדיבות ליבו של האיש, השמיעה על הנאספים הרבים האחרים, ומיד החלו עולות ומגיעות תרומות רבות לקרן הבניין. התרגש הרב מאוד ואמר לתורם הראשון בחום: "כיצד אוכל לגמול לך על נדיבות ליבך? אם יש משאלה בליבך, אמור אותה כעת, זוהי שעת רצון".

אותות התרגשות ניכרו על פני העשיר, דמעה גדולה בצבצה בזווית עינו של הגביר, אותה דמעה הפכה עד מהרה לשטף דמעות. אכן, משאלה אחת היתה לו, ליהודי שהיה כבר בגיל העמידה. אמנם הינו עשיר גדול ומבורך בנכסים, אולם בן אין לו. "אוי:", קרא בקול חנוק, "לו תוכל רבי לברכני, שיולד לי בן". מני הרב הרצינו. האווירה, שהיתה כה שמחה ומרוממת, הפכה ברגע למתוחה וקשה. למשאלה שכזו לא ציפה הרב.

"היכנס נא אלי בעוד שלושה ימים", אמר, "ואז אודיע לך מה עליך לעשות בכדי שתתמלא בקשתך".

בלב מלא תקווה, נכנס הגביר לבית הרב במועד שנקבע. "בקשתך תתמלא רק שלושה תנאים" קבע הרב. **ליבו** של היהודי פרפר בקירבו, אף כי בליבו חשב שהוא מוכן לכל אשר יתנה עימו הרב.

אך למרות הכול התנאים שהציב הרב בפניו היכוהו בתדהמה:

א. אתה תרד מנכסך.

ב. כשתהיה אישתך בהריון, תלך לעולמך.

ו. לאחר הלידה תמות גם אישתך.

העשיר, שכה עז היה רצונו לזכות בבן, נותר עתה דומם ומחריש. הוא קם בשקט ויצא מן החדר. מוחו היה שקוע בהרהורים. עליו להימלך באישתו, הן לא יוכל להחליט בעבורה בלי להתייעץ עמה.

לאחר ששטח העשיר את דבריו של הרב בפני אישתו - היא לא היססה לרגע, "לך אמור לרב, כי מוכנה אני לקבל את כל התנאים".

כששב הגביר אל הרב ומסר לו את תשובת אישתו, בירכו הרב שבשנה הבאה יהיה לו בן.

"בן זה, שיוולד לאחר פטירתך", הוסיף הרב ואמר, "עתיד להאיר את העולם כולו באור תורתו", ברכה אשר עודדה את בני הזוג וניחמה אותם.

התנאי הראשון התקיים מיד. מצב העסקים הלך והורע. הירידה היתה תלולה מאוד, תוך ימים ספורים איבד הגביר המפורסם את כל הונו ונשאר חסר כל.

חלפה תקופה קצרה, והאישה הרתה. כעבור זמן קצר נפטר בעלה, בדיוק כאשר אמר לו הרב. כעת נותרה האישה לבדה, נושאת בקירבה את הבן שיגדל יתום מהוריו.

אישה זו, אשר היתה ידועה בכספי הצדקה שפיזרה, הפכה עתה לענייה נזקקת בעצמה. רק הידיעה כי בנה יאיר את העולם, הפיחה מעט שמחה בצערה הגדול מנשוא.

לקראת תום ימי ההריון, התכוננה האישה ללידה. לכן החליטה, לעבור מהכפר אל העיר, שם יקל עליה להסתדר, ושם ודאי תמצא מי שיוכל לעזור לה ויסעד אותה בלידתה.

בושה היתה האישה במראה העלוב שלה. היא, שהיתה לבושה תמיד מחלצות ועדיה תכשיטים, עתה נכנסת לעיר בבגדים בלויים ובידיים ריקות, לתור אחר יהודים טובים כדי לחסות בצל קורתם.

האור שדלק בחלון ביתו של האופה, הביא אותה לרפוק בדלת. "מי דופק בשעה מאוחרת זו?", תממה בעלת הבית, וניגשה לפתוח את הדלת. כשזיהתה את העומדת מולה, תמיהתה הפכה לתדהמה. היתה זו הגברת המכובדת והמפורסמת, הסועדת רבים ותומכת בכל נצרך. חזותה העידה בה, שהתהפך עליה הגלגל. רחמיה של בעלת הבית, אידל שמה, נכמרו.

"**הכנסי** נא", הזמינה אותה אשת האופה, בקול חם ונעים ובפנים מחייכות, המנסות להסתיר את רגשותיה. בהסתכלותה המעמיקה, הבינה אשת האופה שהאישה הניצבת לפניו במצבה הנוכחי, זקוקה לעזרה לטווח ארוך, אך למרות זאת לא ניסתה להתחמק. וברוחב ליבה ובמידותיה הטובות, הכניסה אותה לתוך ביתה.

הילד נולד למזל טוב בביתו של האופה, שם גם נערכה סעודת ברית המילה, ווקרא שמו בישראל "שמואל". האופה ורעייתו, אידל, טיפלו ביולדת כאילו היתה בתם, וסייעו לה לשוב לאיתנה. גם מהרך הנולד לא חסכו טיפול מסור ועזרו ככל הניתן.

הילד הפליא את עין כל רואיו ביופיו. בעלי הבית נקשרו אליו בעבותות אהבה. הם שיערו, שכשם שניחן ביופי חיצוני ודאי שוכנת בו גם נשמה יפת מידות, כפי שהיתה אצל אביו, עליו השלום.

שמואל היה בן שלושה חודשים כשאִימו נפטרה. יתום היה, אך לא חסר בית. משפחתו האומנת גידלה אותו במסירות כאילו היה בנם ממש. דאגו הם לגידולו, לחינוכו ולכל מחסורו.

לאחר מספר שנים, נולדה בת לאופה ורעייתו. ובבוא העת, כשהיה כבר שמואל גאון מפורסם בעולם, נשא את בתם לאישה.

כינויו נותר לעולמים המהרש"א, מורנו הרב שמואל אידלש, על שם אותה אישה (אידל) אשר גידלה אותו לתפארת והינו בעל הפירוש הידוע על הש"ס.

כאן משתקפת גודל אמונת החכמים התמימה, שהיתה להוריו של המהרש"א וגודל הקורבן שהיו מוכנים להקריב, בכדי לחבוק בן. ומכאן מוסר השכל למזלזלים בקדושה זו, ומעדיפים נתיבה מקצועית (קריירה)...

לא בכך זכו העשיר ורעייתו לבן בעל שיעור קומה שכזה, אשר האיר במאור תורתו את עיניהם של ישראל.

ומדי דברי יום יום

קוים לדמותו של רבינו, רבי שמואל אליעזר אידליש זצ"ל, המהרש"א, ה'שט"ו - ה'שצ"ב (ה' כסלו).

המהרש"א נולד בשנת שט"ו, בעיר קז'ימייז' שליד קרקוב, לאביו רבי יהודה הלוי, מצאצאי רבי עקיבא כהן מאובן ורבי יהודה החסיד. אימו היתה קרובת משפחתו של רבי יהודה ליוואי הזקן - המהר"ל מפראג.

בילדותו למד בישיבתו של הרמ"א, ועד מהרה נודע כ'עליו'. כבר בגיל צעיר החלו להתגלות כישרונותיו הגדולים, ושקידתו בתורה אשר לא ידעה גבול. מסופר כי ברצונו להפיג את השינה מעיניו צימח המהרש"א בבחרותו את שיער ראשו כנוזר, ובלילות הארוכים, כשהיתה השינה גוברת עליו, היה קושר את שעריו אל התקרה, כדי שאם תאחז בו השינה - ימשכו מיד שערותיו ויתעורר... (אנשי שם)

נשא את בתו של רבי משה אשכנזי הילפרין ולאחר נישואיו עבר לפויזנא, שם פתח ישיבה גדולה שנקראה בשם "החבורה הקדושה", ותלמידיה עסקו בתורה בקדושה וטהרה, מתוך פרישות דרך ארץ.

במשך עשרים שנה פרנסה אותו חמותו, מרת איידל, שאף מימנה את ישיבתו בה למד ולימד, ודאגה בלב מסור לצרכיו החומריים של חתנה, בני משפחתו ותלמידיו הרבים, עד לפטירתה בשנת שס"ה.

לאחר פטירת חמותו, נותר רבינו ללא מפרנס, וללא אפשרות להחזקת ישיבתו, כך שנאלץ בלית ברירה, לשאת בעול הרבנות ונתמנה לרב בעיר חלם אשר בפולין.

בשנת שע"ד נתקבל לרב ואב"ד בעיר לובלין, ולאחר מכן שימש כרב בעיר טיקטין. בשנת שפ"ה עלה לכהן פאר כרב בעיר אוסטרדה, אשר נקראה בשם "אות תורה", בשל הגאונים אשר היו בה. היה חבר בוועד ארבע ארצות, ודריו נשמעו הרמה בירוסלב ולובלין בתקנו תקנות רבות למען כלל ישראל.

אלפי תלמידים זרמו לישיבתו המפורסמת שהקים באוססרה, וישמו וישא למרחקים כגאון הדור.

התפרסם ברוח נדיבותו ובמעשי חסד רבים. ביתו היה פתוח לרוחה, ונתן לכל עני או עובר אורח לחם לאכול ומקום ללון. על המשקוף של פתח ביתו חיה חקוק באותיות בולטות הפסוק (איוב ל"א, ל"ב) "בחוץ לא ילין גר - דלתי לארח אפתח".

בהקדמתו לספרו "חידושי הלכות" כתב "ונתתי ליבי לתור במשפטי הדררים בהלכות וגם באגדות, על פי שקבלתי מרבותי. ואף גם בזאת היו עימי, תמיד בישיבה חברים מקשיבים ומסכימים על זה לילך בכל השמועות, איזה דרך ישכון אור בפשוטו של כל דבר".

בפירושו כותב המהרש"א: הכל בידי שמים, כאשר אדם מתפלל על כל דבר שהוא, בידי שמים להחליט אם לשמוע לתפילתו - חוץ מיראת שמים, אם יתפלל אדם על יראת שמים יהיו חייבים משמים להישמע לתפילתו ולהגשים את רצונו.

ספריו: חידושי הלכות - המבאר את הצד ההלכתי בתלמוד. חידושי אגדות המפרש את אגדות חז"ל. חיבור זה מובא ברוב המהדורות של הש"ס, יחד עם פירוש מהר"ם וחכמת שלמה. זכרון דברים - "חידושים שנדחדשו בחבורה קדושה שבק"ק פוזנא". שני פיוטי סליחות: "אל אלקי דלי יה עיני", ו"סליחה זכרון קדושי ורשה".

"פאר הדור" כך כינהו המהר"ם מלובלין בתשובתו, מגדולי מפרשים התלמוד. "דבריו עמוקים לעומקה של תורה, ומבלעדי רוח הקודש אי אפשר שיעשה האדם ספר בדומה לזה. לכן יעמוד בדקדוק רב על פירוש הגאון מרש"א, ופירושו לבד יוכל להאיר עיני האדם בתורה" כתב ר' יונה לנסופר זצ"ל בצוואתו לבניו (כהפי יונה, סי' י"ח). וכתב ר' יואל בר' משה גר, נכד הט"ז והב"ח בהקדמת ספר "חידושי הלכות": "כל דבריו מיוסדים על אדני השכל ויסודות חזקים, וכל הרוחות שבעולם לא יניענו, ולא יזיזנו ממקומו, וכל החולק עליו כחולק על השכינה".

בספר "ראש יוסף" (פסחים כ' ע"ב) כתב, וכנראה שלא טרח לעיין בדברי מהרש"א ז"ל, אשר כל דבריו ברוח הקודש נאמרו, ומי יתן וכל חכמי ישראל בזמנינו, יבינו דבריו הקדושים וטוב להם וכו'.

הבעש"ט הקדוש אמר על רבינו: "פירוש המהרש"א נכתב ברוח הקודש". עוד אמר, "אם היו יודעים בעולם מגודל צדקתו היו מלחכים את עפר שעל קברו" (בעש"ט עה"ת, שופטים, אות ה').

ה'חזון איש' כתב עליו באיגרותיו: "מתנה טובה ניתנה על ידו לישראל, לזכות בו הדורות הבאים אחריו". כמו כן ידועה אימרתו, שהחורבן של עולם הישיבות הוא על שלומדים גפ"ת ללא מהרש"א. לא פעם שאל, הייתכן להבין תוספות בלי מהרש"א?!

קהילת אוסטרדה סבלה רבות מן הגויים המקומיים. אחת הגזירות שנגזרו עליה, שכל לוויה שיצאה לבית הקברות היהודי, חייבת לעבור דרך בית תיפלה שהוקם על ידי הנוצרים בסמוך לבית העלמין. דרישה זו, משקוימה, לוותה תמיד בבזיונות רבים מצד כמרי הכנסיה ופעמים רבות הגיעה אף להכאות. לא זו בלבד, אלא שבכנסיה זו פעלו כוחות כישוף חזקים שהשפיעו על העוברים בסמוך לה והעלו בליבם מחשבות של כפירה ועבודה זרה. משהגיע זמנו של המהרש"א להיפטר לבית עולמו, ציווה כי על מיטתו יניחו את ספריו. "אל דאגה" הבטיח לשומעיו, "בקרב תסתים הגזירה".

במוצאי שבת קודש דפרשת תולדות, ה' כסלו שע"ב, נתבקשה ושמחו של המהרש"א בבית דין של מעלה. קהל עצום ליווה את המהרש"א אל מקום מנוחתו. מן החלון של הכנסיה הטמאה השקיף הכומר הראשי על הציבור הרב המתקרב למקום וחיך בהנאה. הוא צילצל בפעמונים המכושפים והתבונן מבעל לחלון, מצפה לראות את השפעתם

על הציבור. אולם איש מבין מלווי המיטה לא קרב אל הכנסיה. הקהל הרב עמד מלכת, והנה קם המהרש"א וישב על משכבו, נטל בידו את חיבוריו והחל מעיין בהם. עם כל דיפדוף החלה הכנסיה לשקוע יותר ויותר בעומק האדמה. וממשקעה כולה במקום הראוי לה, עצם המהרש"א את עיניו וחזר להיות נפטר כשהיה... (כוכבי אור) על מצבתו חרוטים כדברים האלה, ה' ימים בחודש כסלו שנת שצ"ב לפ"ק, נגנו ונאסף איש קדוש הגא דלמלכא פה, הוא נגר ובר נגר, מופת הדור הצניף הטהור, הרב המופלג בחוכמה בענווה וביראה, ושמעו יצא ממזרח שמש עד מבואו, האיר כל חכמי ישראל בחיבורו הגדול שחידש בפילפולו ובחריפותו על גמרא, פירוש רש"י ותוספות, נר ישראל פטיש החחזק מו"ה שמואל אליעזר, במהור"ר יהודה הלוי זללה"ה. מת מיתת נשיקה, והיתה מנוחתו כבוד, במוצאי יום מנוחה. (חכמי ישראל, גדולי הדורות)

"הבחור הצעיר שראית", נשמע קולו, של המהרש"א, היה גלגולו של אחאב מלך ישראל, ולכן נהגתי בו כבוד שכזה

בטרם ישב המהרש"א על כס הרבנות בעיר אוסטרו היהודית, שימש כרב בעיירה קטנה שהייתה כפופה, כשאר העיירות באזור, למרותו של הרב האזורי מטעם הממשלה, המכונה "רב מטעם". על פי חוקי המדינה, חויבו כל רבני העיירות להתייצב מעת לעת בפני הרב האזורי, ולקבל את הוראותיו. זמן רב חלף ממינויו של רבי שמואל אליעזר, והוא לא הופיע במעונו של 'הרב מטעם'.

חשב הרב: "בוודאי מתמיד גדול הוא, ואינו חפץ לבטל מלימודו". ברם, כאשר מעוד כמה אסיפות נעדר רבי שמואל אליעזר, החליט הרב הזה לנסוע אליו, לשאלו לפשר הדבר. בבואו, ערכו לו כל בני העיירה קבלת פנים מפוארת כראוי לרב בעל מעמד כמוהו, ולמרבה הפלא, גם הפעם בלטה היעדרותו של המהרש"א.

השתדל הרב הנכבד לדונו אף עתה לכף זכות: "מן הסתם טרוד הוא בלימודו עם תלמידיו בישיבתו, ולכן אינו יכול לבוא, אלך אם כן בעצמי אל בית-מדרשו". המהרש"א ישב בחברת תלמידיו ולמד עימהם, שעה שנראו דמויותיהם של הרב ומלווייו בפתח בית המדרש. זמן ממושך עמדו כשהם ממתינים לשווא שהמהרש"א יבחין בהם, אך הוא לא חנן את הפמליה הנכבדה אפילו במבט...

פתאום, נכנס במרוצה אל בית-המדרש, נער יפה תואר. לתדהמת ראש-הרבנים, קם המהרש"א ממקומו לכבוד הנער, והחל משוחח איתו שעה ארוכה... כשראה זאת הרב, פנה אל המהרש"א ואמר: "עד היום סברתי כי הסיבה שנמנעת מלהגיע אליי בשל היותך מתמיד ואינך חפץ לבטל מלימודך. לפיכך הגעתי אני אליך כדי לפוגשך. וגם כשהגעתי - לא הבטת אלינו אפילו לרגע, ושוב סברתי כי אינך חפץ להתבטל מלימודך. והנה, כאשר נכנס נער זה, הפסקת מלימודך ושוחחת עימו זמן רב!".

כשסיים הרב לשפוך את קיתונות הזעם על ראש המהרש"א, פתח ר' שמואל אליעזר את פיו הקדוש, ואמר לו דברים סתומים ומופלאים: "דע לך כי לא לחינם פסקתי מלימודי כדי לשוחח עם העלם; וזה יהיה לך לאות ולמופת: בעוד שעתיים ייהרג בחור זה!" - הכעס טרם התפוגג מליבו של הרב מטעם. הוא סירב להאמין לנבואתו של המהרש"א, מיהר, אפוא, בעקבות הנער היוצא, החל קושר עימו שיחה, כשבכוונתו לעכב אותו עימו. בעוד שעתיים אחזור עם הנער אל בית המדרש, ואוכיח לעין כל, כי אין בדברי רבי שמואל אליעזר ממש, הרהר.

השניים טיילו יחד אנה ואנה, הרב הציץ בשעונו, ועל פניו פשטה הבעת שביעות-רצון: השעתיים מתקרבות לקיצן... לפתע, עבר במקום צייד שהיה עסוק במרדף אחר להקת ברווזים, הוא כיוון את רובה הצייד לעבר אחד העופות וירה. הכדור שנפלט מרובה הצייד החטיא את המטרה, ופגע בליבו של הנער והלה נפל מת במקום - הצצה בשעון, החרפה את הבעת ההלם שעל פני הרב: הדבר אירע שעתיים בדיוק מהמועד, שנקב המהרש"א!

נסער כולו רץ אל בית-המדרש. מייד בבואו הקדימו, והוא המהרש"א בבשורה נוספת: "בעוד זמן קצר יובא הרוג נוסף אל העיר" - הרב מטעם לא הספיק לעכל את ההתרחשות הראשונה, וחבורת אנשים נרגשת התפרצה לבית המדרש, ובפיה ידיעה על אדם, שנמצא הרוג מחוץ לתחום העיר. הוא לא ידע את נפשו מרוב תדהמה, ותלה זוג עינים שואלות ברבי שמואל אליעזר, שיואיל להסביר לו את פשר תעלומת שני ההרוגים.

"הבחור הצעיר שראית", נשמע קולו, של המהרש"א, היה גלגולו של אחאב מלך ישראל, ולכן נהגתי בו כבוד שכזה. ולפי שאחאב נהרג בידי יורה, כנאמר (מלכים א, לד) "ואיש משך בקשת לתומו, ויכה את מלך ישראל", לכן גם סופו של נער זה היה באותה צורה. המהרש"א המשיך לגולל באוזני הרב מטעם הנדהם, את התעלומות להן היה עד: כבר בזמן לידתו של הנער, נברא המשחית שתפקידו היה ליטול את חייו, הוא המתין במקומו מחוץ לעיר לשעה

בה יימלא את שליחותו. אולם אתה, נשא המהרש"א קולו, התערבת, ועיכבת את הדבר, ובזמן המיועד, נטל המשחית את נפשו של אדם אחר תחתיו.

עתה צריך אתה כפרה על שגרמת להריגת אדם! למשמע דברי המהרש"א נפל הרב לרגליו והתחנן על נפשו: "הורני דרך תשובה!". נענה רבי שמואל אליעזר: "תשובתך תהא, שתסיר מעליך את עטרת הרבנות, שהוענקה לך על ידי השלטונות, ותהפוך לעגלון!". ואכן, עשה האיש כדבריו, עזב את מעמדו הרם ועסק במקצוע העגלונות, למען כפר חטא.

ביאור ההפטרות

הקשר בין ההפטרות לפרשה

בהפטרות מסופר על יעקב ועשו, שה' אהב את יעקב ושנא את עשו וזה מעין הפרשה שמסופר בה על יעקב ועשו.

תוכן ההפטרות

הנביא מלאכי מוכיח את ישראל ואומר להם משמו יתברך, שהוא אוהב אותם מצד עצמם ולא מצד אבותם, כי הרי'היו שני אחים לאב אחד והם יעקב ועשו ובכל זאת אהב את יעקב.

ואילו את עשו שנא. והחריב את ארצו וגם כאשר יבנו אותן, ה' יחריבן שוב, ועם ישראל יראה במו עיניו מפלת אדום וזו הוכחה שאהבתו אליהם היא מצד עצמם ולא מצד אבותם.

ואם כן היו צריכים לכבד אותו, כדרך שבן מכבד את אביו ועבד את אדוניו, אבל הם לא עשו זאת ואפילו הכהנים שתפקידם להדריך את בני ישראל, ביזו את שמו בהקריבם על המזבח בהמות בעלי מומין ואומרים שהמזבח הוא מטונף, כי מקריבים עליו חלב ודם.

ולכן בודאי שקרבנם לא יתקבל ברצון, כי אפילו למלך בשר ודם לא היו מעיזים להגיש בהמה בעלת מום, כי לא יקבלה מידם.

לכן פונה לכהנים המחללים שמו יתברך, שיסגרו את בית המקדש ולא יוסיפו להקריב לפניו, כי הם גרועים מהגוים שמקריבים מהטוב ביותר, וגם כשמקריבים למערכות השמים, הרי כוונתם לשמו יתברך, כי כוונתם שהמערכות והמזלות יהיו אמצעים בינם לבינו.

לכן ה' יהפוך את הברכה לקללה ויגזור על הזרע שלא יצמח. וישלם להם מידה כנגד מידה ויבזה אותם לעיני הגוים כדרך שביזו את שמו. לכן עליהם לשמור על הברית שכרת עם ראש השבט שהוא אהרן, להדבק בדרכיו הטובים שהם: תורת אמת היתה בפיהו, החזיר רבים בתשובה, לימד תורה והדריך את העם ככתוב: "יורו משפט ליעקב ותורתך לישראל" והיה כמלאך ה' צבאות.

מלאכי פרק א – פרק ב פסוק ו

א א מִשָּׁנָה נְבוּאָה שֶׁצִּירֵךְ הַנְּבִיא לְשֵׁאת אֶת דְּבַר־יְהוָה הַנְּשֵׁלָה אֶל־יִשְׂרָאֵל וְכַאֵן מִשָּׂא זֶה נִיתֵן בְּיַד הַנְּבִיא

מִלֵּאכִי [א] (רש"י) [ב]: אֶהְבֵּתִי אִתְּכֶם אָמַר יְהוָה [ג] וְאִמְרֵתֶם ואם תאמרו **בְּמֶה**

אֶהְבֵּתֶנּוּ אולי זה רק מצד האבות ולא בזכותנו, זה אינו, דאם מחמת אהבת אבותינו בלבד לא היה לי להעדיף את עשו על יעקב, שהרי

הָלוֹא-אֵח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב נָא-יְהוָה אחים היו בני יצחק אוהבי, ובכל זאת **וְאֶהֱבֶה אֶת-יַעֲקֹב** העדפתי

את יעקב על פני עשיו אחיו, ונתתי לזרעו את הארץ אשר נשבעתי (מ"ד): **וְאֵת-עֵשָׂו שָׁנֵאתִי** לא די שלא אהבתי אותו אלא

אני שונא אותו (ע"פ המלבי"ם) וזרקתי אותו לארץ שעיר (ע"פ רש"י) והוכחה לזה (ע"פ מ"ד) **וְאֲשִׁים אֶת-הָרִיו שְׂמֵמָה**

ואינם דומים להרי ישראל (רש"י) **[ה] וְאֵת-נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְבָּר** [תננות - מין נחש (מ"צ, מלבי"ם) וי"א שדם מן חיות

עיונים והארות

כפי שכתוב: "ואת עשו שנאתי"? אמר לו רבי עקיבא: למחר אני משיבך. למחרת אמר טורנוסרופוס לרבי עקיבא בדרך שחוק: רבי עקיבא מה חלמת, (לפי שלא השיב לו מיד כששאל לו, עץ יוסף). השיב לו רבי עקיבא: ראיתי בחלומי שני כלבים, שם האחד רפוס, ושם השני רופינא... כעס עליו טורנוסרופוס ואמר: קראת לכלבך על שמי ועל שם אשתי. ועל כן אוציאך להריגה. השיב לו רבי עקיבא: וכי מה בין לבין הכלבים? אתה אוכל ושותה, והם אוכלים ושותים. אתה פרה ורבה והם פרים ורבים. אתה מת והם מתים, ואתה עודך כועס על שקראתי את שמם בשמן?

ולעומת זאת - הקדוש ברוך הוא נוטה שמים ויוסד ארץ, ממית ומחיה. ואתה בא ונוטל עץ וקורא אותו אלהים כשמו, כל שכן שיהא שונא לכם. וזהו שכתוב: "ואת עשו שנאתי" (תנחומא תרומה ג).

ה. ואשים את הריו שממה ואת נחלתו לתנות מדבר. - הרד"ק פירש: "לתנות מדבר; שישכבו בארצם תנים [תנות] נקבות, [תנים] זכרים - ראב"ע [ו]בנות יענה" כמו במדבר, וכן פירש מהר"י קרא. ומקרא מלא דיבר הכתוב (איכה ד, ג): בת עמי לאכזר "כיענים במדבר" ובפסק"ז (פר' שמיני): "היענים אשר במדבר" אינה חוזרת על בניה לעולם. וכ"כ הרד"ק עוד בישיעה (יג, כא): ודרך "היענים" לשכון "במדבר" ובמקומות החרבים.

[ומכאן יש להעיר עמש"כ השל"ה (תושב"כ פר' נח) בשם האריז"ל: אין שום כח שבעולם שלא מגיד דבר, אפילו שקצים ורמשים קטנים עם גדולים. ולכן תמצא שאין עופות מצויים אלא במקום בני אדם, להגיד להם פשעם והקורות אותם וכו'. ובס' יגדיל תורה (עמ' לה) עמד בזה גם מלשון הכתוב (תהלים קב, ו): דמיתי "לקאת מדבר", ששוכן עוף הלזה גם במקום שאין רגל בני אדם מצויה בו.

והרמב"ם במורה נבוכים (ח"א פ"א) כתב כי באומרו דמיתי לקאת מדבר, לא שדימה לכנפיה ונוצתה, אבל דימה אבלו לאבלה.

והנאמן ר' יצחק מוולאזין ז"ל (בהגה"ה לס' נפש החיים ש"א) ביאר דברי דוד המלך ע"ה, כי כשם שפעולות הקאה להתרחק מישוב ולצעוק יום ולילה בקול נהי, כן התרחק דוד ממקומו, והיה צועק ונאנח יום ולילה. והתגברות מזג המרה שחורה של הקאה, גורם לה עצבות לצעוק, והעצלות לישב במקומה במדבר. כן מרובי צרותיו גברה עליו המרה שחורה לברוח מחברת בני אדם ולצעוק נהי].

א. ביד מלאכי - כבר היה מסור בידו זה ימים רבים מכאן דרשו רבותינו בברייתא דמכילתא שכל הנביאים עמדו על הר סני ושם נמסרו להם הנבואות וכן (ישעיה מח) אומר מעת היותה שם אני ועתה ה' אלהים שלחני, (רש"י).

ב. ביד מלאכי - יש אומרים שהוא עזרא. ולפי דעתי שהוא שמו כאשר הוא כתוב. והוא סוף הנביאים, ובעבור זה הזהיר זכרו תורת משה עבדי, כי במותו נפסקה הנבואה מישראל. משא נבואה, והאומר כי על ישראל התנבא טרם גלות אשור כי לא היה בבית שני. לא דיבר נכונה, כי הנה בעזרא "ויעשו בני ישראל". והם רובם יהודה ובנימן. ועוד כתוב "כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר", וזהו דבר נשים נכריות שכתבו בעזרא, ועוד שאמר על אדום "ואשים את הריו שממה", וזה היה אחר חורבן ירושלים.

והרב האברבנאל כתב: למלאכי - לרב הוא מרדכי משנה למלך, לר"ש בן קרח הוא עזרא, ולחכמים כך שמו, ומסתבר כך, ושהיה בסוף אחר גמר הבנין, לכן לא נזכר בספר עזרא שהתנבא על הבנין.

ג. אהבתי אתכם אמר ה' - אהבתי אתכם - אמר ר' שמעון בן לקיש בשלשה לשונות של חבה חבב הקב"ה את ישראל, בדביקה, בחפיצה, בחשיקה. רבי אבא בר אלישע מוסיף אף תרתין, באהבה, ובדבור על לב (ב"ר ס').

אמרו רבותינו, דורו של מלאכי הוא היה מדבר והם היו משיבין אותו, הוא אומר היקבע אדם אלקים, והשיבו אותו במה קבענוך. אמר ר' לוי לשון ערבי הוא, הבא להסיח עם חברו אומר לו הרי אתה גוזלני הרי אתה קובעני. ואמרתם במה קבענוך, המעשר והתרומה, שאין מוציאין כראוי. חזר ואמר להם הלא אח עשו ליעקב, ואתם אומרים במה אהבתנו, בנוהג שבעולם מי שיש לו שני בנים אחד בכור ואחד קטן, מי נוטל הרבה, הבכור, עשו יצא תחלה, שנאמר ויצא הראשון אדמוני, הוא היה ראוי ליטול שני חלקים ולא עשיתי כך, אלא יעקב נטל שני חלקים העולם הזה והעולם הבא, ועשו לא נטל אלא העולם הזה, ראו מה חבה אהבתי אתכם... מן הארץ עד לרקיע מהלך חמש מאות שנה, וכן מרקיע ראשון לשני... שהנחתי כלם ואמרתי לכם עשו לי ריעות עזים, שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (תנחומא תרומה).

ד. ואת עשו שנאתי - מסופר במדרש: מעשה בטורנוסרופוס ששאל את רבי עקיבא: למה הקדוש ברוך הוא שונא אותנו,

מדבריות הצועקות ומיללות תמיד] שישכנו תמיד בארצם תנינים ובנות יענה כמו במדבר (רד"ק): **כִּי־תֹאמַר אָדָם רִשְׁשָׁנוּ** ואם תאמר אדם מחריב המקדש נתרוששנו ונהיינו עניים [ו] **וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֲרָבוֹת** עוד נשוב ונבנה חרבות מביות ירושלים **כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַמָּה יִבְנוּ וְאֲנִי אֶהְרֹס** אם יבנו אני אהרוס **וְקִרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה** יקראו העולם לארצם גדולי הרשעה כי ברשעת יושביה היא חרבה לעולם **וְהָעַם אֲשֶׁר־זַעַם יְהוָה** והעם הזה היינו אדם שזעם ה' עליהם, הזעם הזה יהיה עליהם **עַד־עוֹלָם** (מ"ד): **וְעֵינֵיכֶם תִּרְאִינָה** את הנקמה והחורבן שלהם **וְאַתֶּם** בזמן הגאולה העתידה (מ"ד) **תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל לְגְבוּל יִשְׂרָאֵל** תתנו שבח וגדולה להשי"ת, שאתם יושבים בנחת בגבולכם וגבולם חרב ושטם (רד"ק): **וְמוֹכִיחַ ה'־יִתְּ אֶת הַכְּהֻנִּים**, הרי מצד השכל **בֶּן יִכְבֵּר אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו** ואתם נקראים בנים ועבדים **וְאַם־אָב אֲנִי** ואתם כבנים **אֵינִי כְבוֹדִי** מדוע אינכם עובדים אותי מאהבה **וְאַם־אֲדֹנִים אֲנִי** שאינכם במידת אהבה **אֵינִי מוֹרְאִי** מדוע אין אתם מפחדים מהעונש **אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לָכֶם הַכְּהֻנִּים בּוֹזִי שְׁמִי** המבזים את שמי **וְאִמַּרְתֶּם** ואם תאמרו **בַּמָּה בּוֹזִינוּ אֶת־שִׁמְךָ** התשובה בפסוק הבא (מ"ד): **מְגִישִׁים עַל־מִזְבְּחִי לֶחֶם מִנְחָל** מגישים קורבן מגואל מטונף ומתועב שהם הפיסח והחולה **וְאִמַּרְתֶּם בַּמָּה גֵּאלֵנוּךְ** ואתם תמהים במה גאלנוך, ואם תאמרו במה בוינו את שטך, אני משיב לכם **בְּאִמַּרְכֶּם שְׁלַחַן יְהוָה** שהמזבח שמסדרים עליו הקורבן לה' **נִבְרָה הוּא** כי נזרק עליו הדם והחלב שנפשו של אדם קצה בהם: **וְכִנְיָתְגְּשׁוֹן קֶרֶב עוֹר לְזִבְחִי** וכי אין זה רָע **וְכִי תִגִּישׁוּ פֶסֶח וְחֶלֶב** שהוא מום הניכר לעין (מלבי"ם), וכי אין זה רָע (רש"י) וכי אם **הַקְרִיבָהוּ נָא לִפְחֹתֶיךָ** תגיש מנחה כזו למושל שלך **הִירָצֶךָ** באותה מנחה ויאהבך **אוֹ הִישָׂא פָנֶיךָ** לעשות רצונך **אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת** (רד"ק): **וְעַתָּה** אתם הכהנים, איך **חֲלוּ־נָא** תתפללו ותעתירו בעדינו **פְּנִי־אֵל וַיַּחֲנֶנוּ** האם יחון אותנו ויקבל תפילתכם **מִיָּדְכֶם הִיתָה זֹאת** מפני שבעבורכם היתה הרעה והמארה המשתלחת עלינו היא בעבורכם (רש"י) **הִישָׂא מַכֶּם פָּנִים** וכי בגללכם ישא לנו פנים, הלא אין קטיגור נעשה סניגור (מ"ד) **אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:**

עיונים והארות

ממני. וברש"י: ומנא ידע כותב המגילה שכך אמר בליבו, אלא רוח הקודש נגלה עליהם. [וכותב המגילה הלא הם אנשי כנסת הגדולה, כדאמרי' בב"ב (טו.)]. והם חגי זכריה ו"מלאכי" זרובבל ומרדכי וחבריהם, וכמש"כ רש"י שם]. והיינו דרוח הקודש נגלתה לחכמי ונביאי ישראל, לידע מה בלב הרשעים לזמום רעה על ישראל.

ובן מצינו עוד לר"א כן (פדר"א פמ"ט): וכל זרעו של עמלק, אין מגלין הסוד בפיהם אלא אומרים בליבם, עם כל זה המה יבנו ואני אהרוס.

ו. כי תאמר אדם רששנו - בילקו"ש (מלאכי סי' תקפז): פילוסוף אחד שאל את ר' אליעזר, (ובמדרש תהלים ט: ר' אלעשה), לא כך אמר הנביא המה יבנו ואני אהרוס, והלא כל הבנינים קיימים. אמר לו ר' אליעזר לא דיבר הכתוב כנגד הבנין, אלא כנגד העצות. כל מה שאתם יושבים ומחשבים בלבבכם לבנות עלינו ולכלותינו, הוא הורס עצתכם. אמר לו חייך כך הוא, יושבים בכל שנה לבא ולכלות אתכם, וחד סב אתי ומבטיל ליה.

ור' אליעזר פירש כן לשיטתו, דהלא בגמ' מגילה (ז.) אמרו דאסתר ברוח הקודש נאמרה. ולר' אליעזר נדרש זה מדכתיב (אסתר ו, 1): ויאמר המן בלבו למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר

מִי גַם-בְּכֶם וַיִּסְגֹּר דִּלְתֵימָּה מי יתן שיקום בכם אדם שישגור דלתי מקדשי שלא יביא שום אדם קרבן מהתועבה הזאת **וְלֹא-תֵאֵירוּ** תבעידו אש ב **מִזְבְּחֵי חַיִּים** באישים שאיני מתרצה בהם, ולא רק בקרבנכם אינני חפץ אלא אף **אֵין-לִי חֶפֶץ בָּכֶם** אפילו אם מנחתם טובה כ"ש כאשר היא רעה (רד"ק) כך **אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא-אֶרְצֶה מִיְדְּכֶם** לא אקבל מידכם ברצון, וא"כ למה תבעידו אש על מזבחי חיים (מ"ד): **יֵא מודע אתם מחללים את שמי כִּי הִרֵי מִמִּזְרַח-שָׁמֶשׁ וְעַד-מְבֹאוֹ גָּדוֹל שָׁמַי בְּגוֹיִם** משזרחה השמש עד ששוקע, גדול שמי בין התלמידי חכמים העוסקים בהלכות עבודת הקורבנות **וּבְכָל-מָקוֹם** שאתם מתפללים לפני אפילו בגולה **מִקְטֵר מוֹגֵשׁ [א] לְשָׁמַי** ומקטירים ומגישים התפילה והלימוד לשמי **וּמִנְחָה מִחֻרָה** הוא לי **כִּי-עַל יְדֵיכֶם [צריך להיות] גָּדוֹל שָׁמַי בְּגוֹיִם [ח] אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת** (רש"י): **יב אבל עתה וְאַתֶּם מְחַלְלִים אֹתוֹ** את שמי **בְּאַמְרֵיכֶם** במה שאתם אומרים **שְׁלַחַן אֲדָנִי** שהוא המזבח **מִגִּנְאֵל הוּא** מתועב ומאוס הוא כי נזרק עליו הדם והחלב **וַיִּבֹּאוּ** אמרי המזבח – השגור בפיכם לומר על המזבח **נִבְזֶה אֲכָלוּ** האוכל של המזבח הוא מאוס (מ"ד): **יג עתה הנביא מוכיח את עם ישראל המביאים את הקרבן וְאַמְרֵתֶם** כאשר אתם מביאים הקרבן אתם אומרים כל אחד לחבירו **הִנֵּה מִתְּלַאֲהָ** היתה לי יגיעה רבה ועייפות לשאת את הקורבן **וְהִפְחַתֶּם אוֹתוֹ** ולמעשה אין הוא שטן וכבד שהרי על ידי נפיתח קלה יפול לארץ שהרי הוא קל מאוד וכחוש ומלא רוח **אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְהִבֵּאתֶם** גם אתם מביאים קורבן **גָּזוֹל וְאַתֶּם-הַפְּסַחְתֶּם** בלי רגלים **וְאַתֶּם-הַחֹלְלֶה וְהִבֵּאתֶם אֶת-הַמִּנְחָה** הזאת אם חולה אם פיסח אם גזול (מ"ד) **הָאֶרֶץ אֹתָהּ מִיְדְּכֶם אָמַר יְהוָה: יד וְאַרְוֵר נֹזֵל** וארור ומקולל אותו נוכל שמדבר שקר לומר אין לי קרבן טוב מזה **וַיֵּשׁ בְּעֵדְרוֹ וְזָכַר** מובחר וטוב הראוי לקרבן **וַיִּנְדֹּר וַיִּזְבַּח מִשְׁחַת לְאֲדָנִי** ולמרות הכל הוא נודר להביא שֶׁה נשחת וכחוש (רש"י) **כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל אֲנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת** ומן הראוי להקריב לפני קרבן חשוב **וְשָׁמַי נֹרָא בְּגוֹיִם** היראים מלפני (מ"ד):

ב א וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הכהנים אני מצווה את **הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים** שלא תקריבו כזה בעל מום (רש"י) כי עליכם מוטל להוכיח את המביאים קורבן מושחת: **ב אִם-לֹא תִשְׁמָעוּ** ותבינו ותתבוננו **וְאִם-לֹא תִשְׁמָעוּ עַל-לֵב לִיתֵת כְּבוֹד לְשָׁמַי** לבל לחללו בקרבן שאינו ראוי **אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשְׁלַחַתִּי בָכֶם** במקבלים

עיונים והארות

ה. גדול שמי בגוים - כגון עגלון מלך מואב, כיון שהזכיר לו שמי כתיב "ויקם מעל הכסא". ובכל מקום מוקטר מוגש - אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בכל מקום, מעלה אני עליהם כאלו מקטירים ומגישים לשמי. ומנחה טהורה, אמר רבי נחמיה זה הלמד תורה בטהרה, נושא אשה ואחר כך לומד תורה בטהרה (מנחות ק"י).

ז. ובכל מקום מוקטר מוגש - התורה מזהרת ואומרת השמור לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה, ואתה אומר ובכל מקום מוקטר מוגש, אי זו היא מנחה טהורה שבכל מקום מוקטר מוגש לשמו של מי שאמר והיה העולם, אמר רבי שמואל בר נחמני זו היא תפלת המנחה, ואין מוקטר אלא תפלת המנחה, שנאמר תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי וגו'. (ילק"ש).

ובמביאים, שהם הכהנים והעם (מ"ד) **אֶת־הַמִּאֲרָה וְאֶרְוֹתֶי אֶת־בְּרָכוֹתֵיכֶם** שאתם מברכים את העם בברכת כהנים לאחר הקרבת הקרבן (מלבי"ם) **וְגַם** המארה והקללה שבאה עתה אינה במקרה, כי אני **אֶרְוֹתֶיךָ** הבאתי את הארירה והקללה הזאת **כִּי אֵינְכֶם שָׁמִים עַל־לֵב** להזהר בכבודי (מ"ד): **הַנְּנִי גַעַר לָכֶם אֶת־הַזֶּרַע** אני אגער בזרע שלא יצמח **וְזִרְתִּי וּפָרַשׁ עַל־פְּנֵיכֶם** זבל מבהמות שאתם מקריבים לפני אפוזר אותו על פניכם (מ"ד) **פָּרַשׁ חַיִּיכֶם** וכן זבל הבהמות של קורבנות החגים **וְנִשָּׂא אֶתְכֶם אֱלֹוֵי** פרש הבהמות ישאו אתכם אליו להיות נבזים כמותו (רש"י): **וַיִּדְעֻתָם כִּי שַׁלַּחְתִּי אֵלֵיכֶם אֶת הַמְצֹנָה הַזֹּאת לְהִיזֹת** נזהרים בכבודי לפי שרצוני שתקיימו על ידי זה **בְּרִיתִי אֶת־לֹוֹי** עם שבט הלוי (רש"י) **אָמַר יְהוָה עֲבָאוֹת:** ה שהרי **בְּרִיתִי הִיְתָה אִתּוֹ** עם ראש שבט הלוי אהרון קדוש ה' ועם פנחס שנאמר בו "הנני נותן לו את בריתי שלום" הוסיפה לו **הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם [ט] וְאֶתְנִם־לֹו** את כל אלה בעבור ש **מִוְרָא** היה לו בליבו **וַיִּירָאֲנִי וּמִפְנֵי שָׁמַי נַחַת הוּא** נתיירא ממני ונכנע לפני (רד"ק): **וְתוֹרַת אֱמֶת הִיְתָה בְּפִיהוּ** תורת אמת היתה בפיהם של אהרון ואלעזר ופנחס הכהנים (ע"פ רש"י), בכל אחד ואחד מהם [כי היו בקיאים בסודות התורה ועל ידה היו מיתדים אותיות ו'] **[י] וְעוֹלָה** **לֹא־נִמְצָא בְּשִׁפְתָיו** ליבם ופיהם היו שווים (רד"ק) ולא היה בהם שום שקר ח"ו **בְּשָׁלוֹם** עם ישראל (אב"ע) **וּבְמִישׁוֹר**

עיונים והארות

ניחת הוא דדרך חסידים כשבא להזכיר השם הוא חרד וז"ש ומפני שמי קודם שמי ר"ל לפני הזכרת השם ניחת הוא לכבוד השם.

י. תורת אמת היתה בפיהו - שלא טמא את הטהור ולא טהר את הטמא, ועולה לא נמצא בשפתיו - שלא אסר את המותר ולא התיר את האסור. בשלום ובמישור הלך אתי - שלא הרבה אחר דרכי המקום, כדרך שלא הרבה אברהם. ורבים השיב מעון - שהשיב פושעים לתורה... תורת אמת היתה בפיהו, במשה כתיב ומשפטיו עם ישראל, שהיה אומר יקוב הדין את ההר, אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחברו, שנאמר בשלום ובמישור הלך אתי (סנהדרין ז', ירוש' פאה פ"א).

רבי יהודה אומר, תורת אמת היתה בפיהו, אלו דברים ששמע מרבו, ועולה לא נמצא בשפתיו, אלו דברים שלא שמע מרבו, בשלום ובמישור הלך אתי. ר' מאיר אומר מה תלמוד לומר ורבים השיב מעון, מלמד שהיה אהרן מהלך, אם פגע בו אדם רע או רשע נתן לו שאלת שלום. למחר בקש אותו האיש לילך ולעבור עבירה, אמר אוי לי איך אשא עיני ואראה את אהרן, בושתי ממנו שנתן לי שלום, נמצא אותו האיש נמנע מלילך לעבור עבירה.

ובן שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה, הולך אהרן ויושב לו אצל אחד מהם ואומר לו, ראה בני חברך מהו עושה, מטרף לבו מחנק עצמו תולש בשערו ואומר אוי לי איך אשא עיני בחברי, בושתי ממנו שאני הוא שסרחתי עליו, והיה יושב אצלו עד שמוציא כל קנאה שיש בלבו, שוב הולך אצל חבריו ועושה לו כך, וכשפגעו זה בזה גפפו וחבקו זה לזה, שנאמר ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל (אבות דר"נ).

ט. בריתי היתה אתו החיים והשלום - בריתי היתה אתו - זה אהרן שהיה רודף שלום בישראל. ואתנם לו מורא וייראני, שקבל עליו כל דברי תורה באימה ברתת ובזיע. מה תלמוד לומר ומפני שמי נחת הוא, אמרו, בשעה שיצק משה שמן המשחה על ראש אהרן נרתע ונפל לאחוריו, אמר אוי לי שמא מעלתי בשמן המשחה, השיבו רוח הקודש, הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן, וכי שני זקנים היו לאהרן, אלא משה היה שמח כאלו על זקנו היה יורד. כטל חרמון, מה טל אין בו מעילה אף שמן המשחה אין בו מעילה (תו"כ).

בריתי היתה אתו - כתב האלשיך: ראו מה ביניכם לשרוש שבאתם ממנו. הוא אהרן, כי הלא שלשה דברים גורמים התגאות האדם וביטול מורא שמים והעדר הכנעה. והם אשר לו חיים, ושלא מורא על הבריות. ושלשתן היו באהרן, שהיתה מוראו על הבריות שהיו נותנים לו בענין המורא כנתונים ומשועבדים לו, ואדרבה אז וייראני, עד שמפני שמי נחת הוא ויכנע. והוא במוות שני בניו סגני כהונה במאכולת אש, שהיה מקום להרהר ולדבר. ובאמור לו משה שמתו ליקדש שמו יתברך בהם. מיד "וידום אהרן", מפני שמי שנקדש בו. מיד נחת הוא ויכנע דום.

בריתי היתה אתו החיים והשלום ואתנם לי מורא וייראני וגו'. אפשר כמש"ל דכל מי שהוא ירא שמים כראוי זוכה למלכות וז"ש בריתי וכו' ואתנם לו מורא שיהיו כל ההמון יראים ממנו כמו הוד מלכות והטעם ויראני מתחת שהיה בו יראת שמים כתקנה. לזה מדה כנגד מדה זכה שיראים ממנו ודוק. ושמעתי מפני שמי

ובדרך ישרה ורצון גדול (ע"פ מ"ד ורד"ק) **הֲלַךְ אֲתִי [יא] וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעֶזְרָא** במסדריו (מלבי"ם): **כִּי־שָׁפַתִּי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ־דָעַת** ראוי לכל כהן לשמור דעת חוקי התורה, כי כל ישראל [יב] **וְתוֹרָה יִבְקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מִלֶּאךָ יְהוָה צְבָאוֹת הוּא** כי הוא השליח של הקב"ה להורות וללמד לבני ישראל את התורה (רד"ק):

עיונים והארות

צבאות? והרי הרב הוא בשר ודם ולא מלאך? והשיבו על פי הנאמר "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה", דהיינו שמלאכים אין להם עליה או ירידה, אלא לעולם הם במצב של עמידה.

וזהו הכוונה שצריך הרב להיות דומה למלאך, דהיינו שהרב צריך להרגיש את עצמו שהוא בבחינת "מלאך" שהוא עומד ואין לו עליה או ירידה, ולכן אין לו לדאוג רק לעלייתו הרוחנית בלבד, אלא בעיקר עליו לדאוג לתלמידיו, וכגון שהוא למד כמה מסכתות שיש בהם הלכה למעשה, ועתה רוצה הוא להתעלות וללמוד מסכת זבחים, וכוונתו היא כדי שיתעלה בתורה, אבל לעומת זה יודע הוא שמסכת זו קשה בשביל תלמידיו ולפני כן עליהם ללמוד מסכתות קלות ושיש בהם הלכה למעשה, חובה קדושה מוטלת עליו להתחשב בהם וללמוד את הלימוד המתאים להם.

יא. בשלום ובמישור הלך אתי - מסופר על הגאון מהר"ם שיק זצ"ל, שהמשכילים בדורו ביקשו ממנו שהיראים יעשו שלום עמהם, ובאו בטענה שחכמינו אמרו בתלמוד (יבמות סה:): "גדול השלום שאף הקדוש ברוך הוא שינה בו" וכו'. השיב להם הרב: כתוב בזכריה (ח, יט), "והאמות והשלום אהבו" ופירשו הקדמונים, שהקדים הכתוב "אמות" לפני ה"שלום", כיון שזה תנאי שאין לעשות שלום אלא רק עם האמת, אבל מן השקר מצוה להתרחק עד הקצה האחרון.

יב. כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא. - אמר רבי יוחנן: מהו שכתוב "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא". אם דומה הרב למלאך ה' - יבקשו תורה מפיו ואם לאו - אל יבקשו תורה מפיו (מועד קטן יז.).

שאלו המפרשים, וכי הרב חייב להיות דומה למלאך ה'?

שאלות ברש"י על הפרשה

- א. מהיכן לומדים שנטמן יעקב בבית מדרש שם ועבר י"ב שנה?
תשובה.....
- ב. מה לומדים ממה שכתוב: ויתן לך "האלהים"? (מתיבתא "האלהים").
תשובה.....
- ג. וישתחוו לך בני "אמך". ומדוע אצל יעקב נאמר "בני אביך"?
תשובה.....
- ד. פרש תיבת "ויעקבני" זה פעמיים.
תשובה.....
- ה. הסבר: "שא נא....תליך...וצודה לי ציד".
תשובה.....
- ו. האם טעם הגדי כטעם הצבי? ומהיכן לומדים זאת?
תשובה.....
- ז. הסבר בגדי עשו "החמודות".
תשובה.....
- ח. הסבר: "עבֹדָה" רבה. מה ההבדל בין עֲבֹדָה לְעִבְדָּה?
תשובה.....
- ט. הסבר: יודע ציד, איש שדה, יושב אהלים.
תשובה.....
- י. במה עושים סעודת הבראה לאבלים? ומה הטעם?
תשובה.....
- יא. הסבר: הנה אנכי הולך למות ולמה לי בכורה.
תשובה.....
- יב. האם יש מעלה לאנשים מיוחדים לא לילך לחו"ל?
תשובה.....
- יג. הסבר: וישמור משמרת, מצוותי, חוקותי, ותורותי.
תשובה.....